

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΚΑΛΑΪΤΖΟΓΛΟΥ / ΜΑΒΜ: 201616

ΘΕΜΑ:

«ΤΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ
ΝΗΣΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΩΣ
ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ»

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΙΒΛΕΤΩΝ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΤΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΜΕΛΗ: -ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

-ΕΕΔΙΤ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ

ΚΕΡΚΥΡΑ 2018

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ΜΕ ΟΡΙΟ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ-ΣΚΟΠΟΣ -ΔΟΜΗ - ΑΝΤΛΗΣΗ ΥΛΙΚΟΥ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	12
1.1. ΜΝΗΜΕΙΑ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΤΟΠΙΑ.....	12
1.2.ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΡΜΟΝΙΑ	14
1.3.ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ	15
1.4. ΚΕΡΚΥΡΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	21
ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ.....	21
2.1. Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ.....	21
2.2. ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ.....	22
2.2.1. Η ΜΥΘΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΚΕΡΚΥΡΑ	22
2.2.2. ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ.....	23
2.2.3. ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ-ΛΑΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑ.....	23
2.2.3.1.ΟΙ ΑΝΔΗΓΑΥΟΙ (1267-1386)	23
2.2.3.2.ΟΙ ΕΝΕΤΟΙ (1386-1797).....	24
2.2.3.3. ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ –ΡΩΣΣΟΙ-ΑΓΓΛΟΙ (1797-1814).....	25
2.2.4.ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ.....	27
2.3. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ-ΝΑΟΔΟΜΙΑ.....	28
2.3.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	29
2.3.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ	30
2.3.3. ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ-ΣΗΜΕΡΑ.....	31
2.4. ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΝΑΩΝ	32
2.5. ΙΔΡΥΣΗ και ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΝΑΩΝ	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	35
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	35

3.1. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ	35
3.2. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	36
3.2.1. Α΄ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΠΥΡΓΩΤΑ –ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ.....	39
3.2.2. Β΄ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ ΜΕ ΜΟΡΦΗ ΤΟΙΧΙΟΥ-ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ-ΦΡΑΓΚΙΚΑ	45
3.3. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΙΣΜΑ.....	52
3.4.ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΟΡΥΚΤΑ	54
3.5.ΜΑΣΤΟΡΕΣ	55
3.6.ΤΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΔΑ.....	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	61
4.1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΩΝ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΟΥΣ	61
4. 1.1. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ-Έτος:1620.....	62
4.1.2. ΤΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΤΗΣ Ι..Μ. ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΠΛΑΤΥΤΕΡΑΣ- Έτος :1864.....	65
4.1.3. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΒΑΡΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ -Έτος 1605.....	72
4.1.4. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΑΝΝΟΥΝΣΙΑΤΑ-Έτος: 1394.....	76
4.1.5. Υ.Θ. ΒΛΑΧΕΡΝΩΝ-Ασπιωτάδες (Β. Κέρκυρας)-Έτος : 15 ^{ος} αι.....	79
4.1.6. ΤΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΤΗΣ Ι.Μ. ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΛΕΟΥΣΗΣ ΠΟΤΑΜΟΥ.....	83
4.1.7. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΒΟΥΝΙΩΤΙΣΣΑΣ.....	93
4.1.8. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ-1750- ΠΟΤΑΜΟΣ	95
4.1.9. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ Ι.Θ. ΛΑΜΠΟΒΙΤΙΣΣΑΣ ΛΕΥΚΙΜΜΗΣ -1524	97
4.1.10. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ Ι. ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΣΠΗΛΑΙΩΤΙΣΣΑΣ -17 ^{ος} αι.	99
4.1.11. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΛΥΒΙΤΗ ΚΟΥΡΑΜΑΔΩΝ	103
4.1.12. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ Υ.Θ. ΚΥΡΟΠΟΥΛΑΣ ΚΟΥΡΑΜΑΔΩΝ- έτος 1732	105
4.13. ΤΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ ΚΑΛΑΦΑΤΙΩΝΩΝ –έτη πριν 1554 και 1787	107
4.1.14. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ Ι.Ν ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΡΑΤΗΛΑΤΗ Π. ΣΙΝΙΩΝ-17 ^{ος} αι.111	
4.1.15. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΙΑΚΩΒΟΥ-ΔΥΟΜΟ, έτος άγνωστο	113
4.1.16. ΠΑΝΑΓΙΑ ΛΙΜΝΙΩΤΙΣΣΑ - ΠΟΛΗ.....	116
4.1.17. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΛΑΖΟΥ, έτος 1800	117
4.1.18 ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΡΟΛΟΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ -1825 περίπου.....	120
4.2. ΕΜΠΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ	123
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	126
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	126
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ-ΔΙΑΣΩΣΗ-ΑΝΑΔΕΙΞΗ	126

5.1.ΜΙΑ ΑΝΑΓΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ	127
5.2.ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ-ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	129
5.3. ΑΝΑΔΕΙΞΗ-ΠΡΟΒΟΛΗ	130
5.4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	134
5.4.1. Η περίπτωση του Καμπαναριού της Αννουντσιάτα.....	135
5.4.2.Η περίπτωση του καμπαναριού της Ι.Μ. Υπεραγίας Θεοτόκου Ελεούσας Ποταμού	137
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	139
ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ	139
6.1.ΟΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΥΝΑΝΤΟΥΝ ΤΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ.....	140
6.2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ V.R. ΚΑΙ A.R. ΣΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ Ι.Μ. ΠΛΑΤΥΤΕΡΑΣ.....	143
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	145
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	148
Α΄. ΠΗΓΕΣ	152
Β΄. ΕΝΤΥΠΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	152
Ελληνική Βιβλιογραφία	152
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	154
Γ΄. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	154
Δ΄. ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ	156
Ε΄. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	157

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας «Τα Καμπαναριά της νήσου Κέρκυρας ως μνημεία πολιτισμικής κληρονομιάς», εξ αρχής δεν τελούσε υπό των καλύτερων προϋποθέσεων, αν και ήταν πρωτότυπο, αφού το υπάρχον πληροφοριακό υλικό, όλων των μορφών ήταν και είναι επιεικώς ελάχιστο. Γνώριζα λοιπόν ότι θα βρισκόμουν αντιμέτωπη με πολλές δυσκολίες και προβλήματα. Παρόλα αυτά όμως ήταν αρκετοί αυτοί που βρέθηκαν στο δρόμο μου και συνέπραξαν με τη βοήθειά τους στην ολοκλήρωση του εγχειρήματος αυτού. Θεωρώ πως το «ευχαριστώ» είναι το ελάχιστο που θα μπορούσα να τους πω.

Ξεκινώντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καθηγητή μου Γεώργιο Παπαϊωάννου για την εμπιστοσύνη του, ώστε να μου δώσει την ευκαιρία να είναι το συγκεκριμένο, το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και το μέλος της επιτροπής μου Δημήτριο Μεταλληνό, για την αμέριστη στήριξη και καθοδήγησή του. Οφείλω πολλά στους αφανείς ήρωες- μελετητές της Κερκυραϊκής ιστορίας και κουλτούρας που συνέβαλλαν με τις συμβουλές και τις γνώσεις τους στην επίλυση προβλημάτων και δυσχερειών που προέκυψαν κατά την έρευνα, Θεόδωρο Μεταλληνό, Μάκη Δημουλά και Κωνσταντίνο Γραμμένο. Τέλος ευχαριστώ το σύζυγό μου, Νικόλαο Μπάκο, που αποτέλεσε το έναυσμα για την ανάληψη της παρούσας εργασίας καθώς με προέτρεψε να τολμήσω να επιλέξω το θέμα αυτό γνωρίζοντας πόσο πολύ αγαπούσα και θαύμαζα τα καμπαναριά του νησιού μας, κυρίως όμως για την υπομονή και στήριξή του σε όλη τη διάρκειά της εργασίας.

Ιδιαίτερως, θα ήθελα να ευχαριστήσω για τη συνεργασία το Μητροπολίτη Κερκύρας Παξών και Διαποντίων Νήσων κ.κ. Νεκτάριο για την άδεια που μου παραχώρησε ώστε να μπορώ έρχομαι σε επαφή με τους εφημέριους των εκκλησιών της Κέρκυρας προς συλλογή πληροφοριών που αφορούσαν στα κωδωνοστάσια των ναών τους.

Αλεξάνδρα Ι. Καλαϊτζόγλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΜΕ ΟΡΙΟ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ

Με στόχο τον ουρανό, υλοποιώντας μια αρχέγονη ανάγκη του, ο άνθρωπος δημιουργεί, εξελίσσεται και προσπαθεί να πλησιάσει ή και να προκαλέσει το δημιουργό του. Με μια παράξενη δύναμη δημιουργικότητας που διακρίνεται από μεγαλείο και έμπνευση, κατασκευάζει οικοδομήματα ορατά από παντού, ακόμα και πάνω από τα σύννεφα, για να ζήσει μέσα σε αυτά, αλλά το πιο περίεργο, για να τα χρησιμοποιήσει ως χώρους λατρείας του δημιουργού. Η έννοια του μεγάλου ύψους συνδυάζεται με το δέος και τη λατρεία και οι καλλιτέχνες από την αρχαιότητα αλλά και μεταγενέστερα, από τη Μεσόγειο μέχρι την Αραβία κατασκευάζουν πύργους. Οι πύργοι, ψιλά κτίρια, κυκλικά, ορθογώνια ή πολυγωνικά με πρωταρχικό ρόλο στην άμυνα και στη συνέχεια στη θρησκεία, αποτελούν τους πρόδρομους των Καμπαναριών, γενικά, καθώς και των Χριστιανικών και Αναγεννησιακών κωδωνοστασίων, συμβόλων θρησκευτικής υπεροχής και δύναμης, σαν μια σκάλα επικοινωνίας γης και ουρανού.

Οι πύργοι ως θρησκευτικά σύμβολα με τη μορφή των καμπαναριών των εκκλησιών, απαντώνται ιστορικά από τη Δύση έως την Ανατολή και από το Βορρά στο Νότο. Η ιερή τους σημασία επεκτείνεται σε καλλιτεχνικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος σημασία, καθώς αποτυπώνεται πάνω τους η ιστορία και ο πολιτισμός του κάθε τόπου, μέσω του ξεχωριστού εκάστοτε διακόσμου με εμβλήματα και σύμβολα των διαφόρων περιοχών.

Η Κέρκυρα, το νησί που σε διάστημα πέντε αιώνων συναντήθηκαν και συντέθηκαν διάφοροι πολιτισμοί της Ανατολής και Δύσης, είναι διάσπαρτο καμπαναριών ως αναπόσπαστο μέρος της εκκλησίας τους. Καλλιτεχνήματα ξεχωριστά και πραγματικά έργα τέχνης εξαιρετικών τεχνιτών, ντόπιων και ξένων, απόδειξη μιας βαθιά θρησκευόμενης κοινωνίας και της ανάγκης της να επιβιώσει, παλεύοντας στις αντίζοες θρησκευτικές συνθήκες κάθε εποχής.

Από μικρό παιδί τα ψηλά αυτά οικοδομήματα με παραξένευαν και με εντυπωσίαζαν γεμίζοντάς με απορίες, Η μεγαλύτερη εξ αυτών ήταν γιατί δεν μπορούσα να ανέβω και εγώ εκεί ψηλά να δω πως βλέπει από εκεί τον κόσμο ο

κωδωνοκρούστης. Η καθημερινή επαφή μου με το μοναστήρι τη Πλατυτέρας, απέναντι από το πατρικό μου σπίτι και οι επισκέψεις μου σε αυτό, όχι μόνο για εκκλησιασμό αλλά και για παιχνίδι στον αυλόγυρό του συνοδεία του παππού μου, δεν με άφηναν να ησυχάσω και να σταματήσω να γκρινιάζω που δεν μου επέτρεπε να φτάσω στις καμπάνες του βενετσιάνικου πυργωτού καμπαναριού και να τις χτυπήσω εγώ. Οι προσπάθειές μου απέβησαν άκαρπες και στο παρόμοιου τύπου καμπαναριό του χωριού μου, της εκκλησία του Αγίου Βαρβάρου Ποταμού, όπου επικρατούσε το ίδιο καθεστώς της απαγόρευσης. Ευτυχώς το σκοινί, που απλά χρειάζονταν να τραβήξεις για να χτυπήσουν οι καμπάνες του παραδοσιακού φράγκικου καμπαναριού στο εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής Ποταμού, ιδιοκτησίας της οικογένειας της θείας μου, εξομάλυνε κάπως τα πράγματα μια φορά το χρόνο που λειτουργούσε, κάθε καλοκαίρι στη χάρη της, αφού όλα τα παιδάκια επιτρέπονταν να «βάλουν δύναμη» και να δοκιμάσουν τις ικανότητές τους στη μελωδία ή την καταστροφή, χτυπώντας τις καμπάνες, κάτι που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Περνώντας τα χρόνια όλα αυτά έπαψαν να έχουν τόσο μεγάλη σημασία μέχρι πριν λίγο καιρό που αποφάσισα να αρχίσω να φωτογραφίζω τα καμπαναριά του νησιού μας στη διάρκεια των Κυριακάτικων εξορμήσεων μου εντός και εκτός της πόλης, με τη φιλοδοξία να φτιάξω ένα φωτογραφικό λεύκωμα για αυτά με κάποιες πληροφορίες. Τελικά μέσα από το μεταπτυχιακό μου στη Μουσειολογία, μου δόθηκε η ευκαιρία, από τον καθηγητή μου κ. Παπαϊωάννου να ασχοληθώ, να ερευνήσω, να δω και να μιλήσω για τα καμπαναριά της Κέρκυρας, από ένα άλλο πρίσμα, ανάλογο της επιστημονικής προσέγγισης που απαιτεί μια διπλωματική εργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ-ΣΚΟΠΟΣ - ΔΟΜΗ - ΑΝΤΛΗΣΗ ΥΛΙΚΟΥ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

Στην παρούσα εργασία, γίνεται μια ακόμη, από τις ελάχιστες προσπάθειες να μελετηθούν τα κωδωνοστάσια-καμπαναριά της νήσου Κέρκυρας ως κατασκευές αλλά και να αποδοθεί σε αυτά η αναγνώριση και αναγνωσιμότητα που τους αξίζει, ως «μνημεία», στα οποία αντανακλάται η πολιτισμικότητα του Κερκυραϊκού τοπίου σε πολλές εκφάνσεις όπως, η ιστορία, η θρησκεία, η τέχνη και η αρχιτεκτονική, αποτελώντας ακόμα ένα σημαντικό κεφάλαιο της παρακαταθήκης των πολιτισμών που πέρασαν και έζησαν στο νησί, κατακτώντας το αλλά συγχρόνως και κοινωνώντας το, με επιρροές Ανατολής και Δύσης, δίνοντάς του μια ιδιαιτερότητα, με την οποία, μέσα στους αιώνες, μέχρι και σήμερα, «επιβάλλεται» παγκοσμίως. Μετουσιώνοντάς την ιδιαιτερότητα αυτή σε φήμη και ανάγκη, τελικά κατάφερε το νησί να συγκαταλέγεται στα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO.

Επίσης γίνεται στην εργασία αυτή αναφορά και παρουσίαση των ιστορικών κωδωνοστασίων της νήσου Κέρκυρας από το 12^ο αι. έως και τον 19^ο αι., όπως αυτά συνθέτουν μέρος του ιστορικού και πολιτισμικού τοπίου του νησιού και επιλέγονται να παρουσιαστούν αναλυτικά κάποια εξ αυτών ως αντιπροσωπευτικά δείγματα. Ακολουθούν συμπεράσματα και προτάσεις διάσωσης, διατήρησης, ανάδειξης και προβολής των καμπαναριών ως μνημείων, καθώς και σύνδεσής τους με την καθημερινότητα των μεγαλύτερων και μικρότερων στην ηλικία, μέσα από μια βιωματική σχέση μαζί τους με βοηθό την τεχνολογία του 21^{ου} αι.

ΣΚΟΠΟΣ

Τα καμπαναριά ως κατασκευές παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω της αρχιτεκτονικής τους ομορφιάς. Σκοπός μας λοιπόν να αποδείξουμε, όσο το δυνατόν ακριβέστερα και σαφέστερα, πως η ιδιαιτερότητά τους ως προς τα αρχιτεκτονικά και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά τους, όπως το ύψος, η κάτοψη, η διακόσμηση, τα υλικά δόμησης, διαφορετικά από της άλλης Ελλάδας, μαζί με την

ιστορία και τη σημασία τους, τα καταστούν «μνημεία» μεγάλου ενδιαφέροντος, δείγματα της κουλτούρας και του πολιτισμού που άφησαν πίσω τους κατακτητές βίαιοι και δυναστικοί αλλά παραδόξως πνευματώδεις καλλιτέχνες, οραματιστές και νεωτεριστές. Η σημασία τους σήμερα, στην καθημερινή ζωή, αλλά και ως μέρος της ιστορικότητας και μιας πνευματικότητας της νήσου που μετατρέπεται σε τέχνη, εμπνέουν ζωγράφους, γλύπτες ποιητές.

ΔΟΜΗ

Η δομή της εργασίας αποτελείται από έξι κεφάλαια που αναπτύσσονται βαδίζοντας παράλληλα με την ιστορία, την αρχιτεκτονική, τη θρησκεία και την κοινωνία των Επτανήσων και της Κέρκυρας, που επηρεάζουν τη ναοδομία και την κατασκευή των κωδωνοστασίων διαμορφώνοντας τα οικοδομήματα αυτά.

Ξεκινάμε με επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης των καμπαναριών γενικά και επικεντρωνόμαστε σε αυτά της περιοχής των Επτανήσων και δη της Κέρκυρας, παραθέτοντας συγχρόνως πολιτιστικά, πολιτισμικά και πολιτικά δεδομένα που διαμορφώνουν και το ιστορικό πλαίσιο που τα φορά. Ως αναμφισβήτητοι συνοδοί των εκκλησιών τους, συνυπάρχουν με αυτές και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος τους, για αυτό και τα σχετικά στοιχεία τους που παραθέτονται είναι πάντα συνδυασμένα με αυτές για τη σωστότερη και αρτιότερη παρουσίαση, κατά την άποψή μας.

Παρουσιάζονται λοιπόν, μια αναλυτική καταγραφή των καμπαναριών του νησιού, τα αρχιτεκτονικά και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά τους και διαμορφώνονται αντιπροσωπευτικές κατηγορίες. Όπου υπάρχουν γνωστοποιούνται και πληροφορίες για ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τα συγκρίνουμε με των άλλων περιοχών της Ελλάδος, εντοπίζουμε τα υλικά ανοικοδόμησης τους και τον τόπο προέλευσης τους. Ανοίγουν σελίδες ιστορίας που αφορούν την κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική δομή του νησιού αλλά και την τέχνη που εμπνεύστηκε από αυτά.

Στη συνέχεια γίνεται μια επιλεκτική παρουσίαση καμπαναριών, βασισμένη σε προσωπικά βιώματα, συνδυασμένη με τις εκκλησίες τους, σε αντιπροσωπευτικό δειγματισμό, με φωτογραφικό υλικό, σκαριφήματα και σχεδιαγράμματα, όπου

υπήρχαν διαθέσιμα, ως προς την ιστορία τους, την κατασκευή τους τα χαρακτηριστικά τους. Περιγράφονται και φωτογραφίζονται με επιτόπια παρουσία αρκετά και τόσα, όσα είναι απαραίτητα, ώστε να γίνουμε κατατοπιστικοί αλλά όχι κουραστικοί.

Τέλος, προτείνονται τρόποι προσέγγισης των χώρων που βρίσκονται τα καμπαναριά αυτά, με κέντρο ενδιαφέροντος όμως αυτά τα ίδια και καταγράφονται νέες δυνατότητες παρουσίασης, ανάδειξης και προβολής των καμπαναριών με βοηθό την ψηφιακή τεχνολογία.

ΕΡΕΥΝΑ-ΥΛΙΚΟ

Η άντληση υλικού και η έρευνα κατέστη ιδιαίτερα δύσκολη καθώς είναι ελάχιστοι οι μελετητές και συγγραφείς που ασχολήθηκαν ειδικά με τα οικοδομήματα αυτά στην Κέρκυρα. Παρά την επιβλητικότητα, το μέγεθός και το καθημερινό τους ρόλο εδώ και αιώνες, το πληροφοριακό υλικό είναι ελάχιστο σε αντίθεση με το υλικό που υπάρχει σχετικά με τους ναούς, στο οποίο τις περισσότερες φορές δεν γίνεται καμιά ή ελάχιστη αναφορά στα καμπαναριά τους. Αυτό οφείλεται κατά τη γνώμη μας, επί το πλείστον στην απουσία διασωθέντος υλικού, αλλά και σε ολοφάνερη αδιαφορία του συγγραφέα, σε κάποιες περιπτώσεις, για τα χτίσματα αυτά.

Υπάρχουν βέβαια κάποιες διατριβές, στοιχεία των οποίων και χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία αυτή, στις οποίες έχουν γίνει έρευνες σχετικά με την τυπολογία των καμπαναριών του νησιού με σκοπό την εξέταση τους αλλά και την σεισμολογική συμπεριφορά τους (Ι. Κουμανούδης, 1966 και Σ.Κουρής 2010), βιβλία τοπικής πολιτικής και εκκλησιαστικής ιστορίας, μαρτυρίες κερκυραίων και ιδιοκτητών εκκλησιών. Στα παραπάνω γίνονται επίσης αναφορές γενικά για την αρχιτεκτονική και τη μορφολογία των κωδωνοστασίων της πόλεως και κάποιων χωριών. Υπάρχουν δε έρευνες για μεμονωμένες περιπτώσεις αναστήλωσης ναών, σε κάποιες εκ των οποίων συμπεριλαμβάνονταν και του καμπαναριού τους. Επίσης συλλέχτηκαν στοιχεία από προσωπικές επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν στους χώρους των ναών και των καμπαναριών τους, επιτόπια φωτογράφιση και προφορικές ή γραπτές μαρτυρίες ιερέων και πολιτών. Παρά τις ανέκαθεν

δυσκολίες, έγινε δυνατή και η φωτογράφιση εσωτερικά κάποιων κωδωνοστασίων καθώς και η μετάβασή μας στο χώρο των καμπανών και η από εκεί φωτογράφιση του περιβάλλοντος χώρου. Δεν θα παραλείψουμε και τις πληροφορίες- ευρήματα που οφείλουμε σε κάποιους "αφανείς" συνήθως ερευνητές, όπως ο Κωνσταντίνος Γραμμένος, Γεράσιμος Δημουλάς, Θεόδωρος Μεταλληνός, οι οποίοι, χωρίς καμία αρωγή και δίχως να στοχεύουν σε οποιοδήποτε προσωπικό όφελος, εργάζονται σχεδόν καθημερινά ώστε να ανασύρουν ιστορίες από το "χάος" των ΓΑΚ.

Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία εντοπίστηκαν σε κάποιες περιπτώσεις σκαριφήματα καμπαναριών και των ναών τους, τα οποία παρουσιάζονται σε συνάρτηση με σκίτσα και ιστορικές φωτογραφίες ή γκραβούρες εποχής. Για την αποτελεσματικότερη κατανόηση χρησιμοποιήθηκε το φωτογραφικό αυτό υλικό ενσωματωμένο στο κείμενο και σε συσχετισμό με αυτό.

Στο κεφάλαιο με την ιστορική αναδρομή στην ιστορία του νησιού, η άντληση υλικού δεν παρουσίασε κανένα απολύτως πρόβλημα λόγω της πληθώρας των συγγραμμάτων, ανακοινώσεων, εργασιών και άρθρων που ήδη υπάρχουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1. ΜΝΗΜΕΙΑ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία του Ελληνικού κράτους που διέπεται από τις διατάξεις του Ν 3028/2002, οικοδομήματα μεμονωμένα ή σύνολα που δημιουργήθηκαν σε παλαιότερους χρόνους αλλά αποτελούν μέρος της ιστορίας και του πολιτισμού μιας συγκεκριμένης εποχής, θα τα αποκαλέσουμε «μνημεία». Μπορεί να είναι κοσμικού χαρακτήρα ή και θρησκευτικού, με ιστορική ή και καλλιτεχνική αξία, φανερώνοντας το χαρακτήρα μιας ολόκληρης εποχής. Συνδέουν το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον με ένα διαρκές κάλεσμα στο σύγχρονο άνθρωπο, να ακολουθήσει τη γνώση που του παρέχουν και να διαγράψει με τη βοήθεια αυτή την πορεία του στον απώτερο χρόνο, εξελισσόμενος(Π. Σκουρής-Ε. Τροβά, 2003, σ.62.

Ανάλογα με το είδος τους, τα μνημεία μπορούν να διατηρήσουν και να ισχυροποιήσουν την εθνική ή θρησκευτική συνείδηση, αφού συνδέονται με το ιστορικό παρελθόν και θεωρούνται μάρτυρες αυτού. Εκπροσωπούν αξίες και τις συμβολίζουν. Αποτελούν μέρος της σύνθεσης της πολιτισμικής παράδοσης κάθε τόπου και του πολιτισμού του που ζει και επηρεάζει ακόμα την καθημερινότητα(Π. Σκουρής-Ε. Τροβά, 2003, σ.σ.663-64. Δηλαδή, η ίδια η Φύση, ο Πολιτισμός, η Ιστορία και το Περιβάλλον συντίθενται με την παρέμβαση των ανθρώπινων δυνάμεων και διαμορφώνουν πολιτισμικά τοπία με κεντρικό δημιουργό τον ίδιο τον άνθρωπο, αφού είναι αυτός που δημιουργεί τον πολιτισμό ζώντας και λειτουργώντας στον χώρο. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους κάθε πολιτισμικού τοπίου θα μπορούσαμε να πούμε ότι προέρχεται από την αλληλεπίδραση των δυναμικών δράσεων ανθρώπων - φύσης, αν σε αυτά προσθέσουμε και την ιστορική συγκυρία. Η εικόνα που προκύπτει, διαφορετική για κάθε τόπο, τον ξεχωρίζει και τον κάνει αναγνωρίσιμο (Α. Σκαρλάτου 2011, .σ.σ 11-12).

Τα κωδωνοστάσια-καμπαναριά μπορεί να ξεκίνησαν την ύπαρξή τους ως μέρος μιας λειτουργικότητας που αποσκοπούσε σε αμυντικούς στόχους ή αργότερα σε θρησκευτικούς, όμως η ανέκαθεν περίτεχνη αρχιτεκτονική τους, το ύψος τους, η καλλιτεχνική τους αξία καθώς και η εξέλιξή τους μέσα στο χρόνο, αντιπροσωπεύοντας εποχές και ιστορικές στιγμές αλλά και συμβολίζοντας κομμάτια λατρευτικών κανόνων, τα κατέστησε «μνημεία» ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς μεγάλου μουσειολογικού ενδιαφέροντος.

Σε αντίθεση με τα συνηθισμένα κτίσματα ενός οικιστικού αστικού τοπίου, επικράτησαν ως μέρος ενός θρησκευτικού οικοδομήματος, αυτό των ναών, έχοντας δική τους ταυτότητα και διέπονται από δικούς τους κανόνες.

Έχουν διεκδικήσει και δικαίως κερδίσει το δικαίωμα να μαρτυρούν οικονομικές και ιστορικές στιγμές, να εμπνέουν αισθήματα και συναισθήματα συνδεδεμένα με περιόδους εθνικής υπερηφάνειας, θρησκευτικής κατάνυξης, αρχιτεκτονικού θαυμασμού, καλλιτεχνικών ευαισθησιών καθώς και τελετουργικών συμβολισμών, συμμετέχοντας στην καθημερινότητα.

1.2.ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΡΜΟΝΙΑ

Τα Επτάνησα αποτελούν μια περιοχή που οι υφιστάμενες συνθήκες που συνέθεσαν την ιστορία τους και το πέρασμα των κατακτητών στη διαδρομή τους μέσα στο χρόνο, τα διαφοροποίησαν από την υπόλοιπη Ελλάδα. Παράλληλα με τον ιδιαίτερο και αξιόλογο πολιτισμό που αναπτύχθηκε στα Επτάνησα, αναπτύχθηκε, επηρεασμένη από τα ρεύματα της εποχής και μια ιδιαίτερη μορφή οικιστικής αρχιτεκτονικής και ναοδομίας, επηρεασμένη από τα δυτικά μοτίβα.

Όσον αφορά στην Κέρκυρα, έχει αποδειχθεί περίτραπενα μέσα από την ιστορία της, ότι στο χώρο αυτό Ελλάδα-Λατίνοι, Βυζάντιο –Μεσαίωνας, Ανατολή-Δύση, έχουν διελεγχθεί και συντεθεί ουσιαστικά και αρμονικά, παρά το γεγονός ότι στους οκτώ αιώνες που μεσολάβησαν, οι κατακτητές προκάλεσαν αναταραχές, έφεραν σκληρότητα και καταδυνάστευσαν, αφού υπήρξαν περίοδοι ακμής οικονομικής, πολιτιστικής και καλλιτεχνικής (Ο.Κ. Κλήμης, 1998, σ.11). Αυτό δε, διαπιστώνεται πλήρως στην αποτύπωση μέσα στο χρόνο στην Γλώσσα, στην Τέχνη, στα Έθιμα, κυρίως όμως στα απομεινάρια του οικιστικού περιβάλλοντος του χθες, στην Αρχιτεκτονική, όπου δυτικές και ανατολικές επιρροές έχουν αφομοιωθεί σε απaráμιλλης και διαχρονικής αισθητικής χτίσματα. (Δ. Ζήβας, 1953, σ.77). Στο σημερινό δε Κερκυραϊκό κοινωνικοπολιτισμικό χώρο μας δίνεται η ευκαιρία να μελετήσουμε, μέσα από το αρχιτεκτονικό περιβάλλον, την συμπύκνωση αυτών των πολιτισμών και της σημασίας τους στην αυτογνωσία μέσα από το χθες, το παρόν και το μέλλον. Παράλληλα στο φυσικό περιβάλλον του νησιού επέδρασε καθοριστικά η επέκταση του κερκυραϊκού ελαιώνα με τη βοήθεια των Ενετών και διαμόρφωσε το σημερινό μοναδικό τοπίο της υπαίθρου.

Μέρος της ιδιάζουσας δυτικότροπης αρχιτεκτονικής θα θεωρήσουμε και τα κωδωνοστάσια, τα οποία κατά το μεγαλύτερο μέρος τους φτιάχτηκαν από Έλληνες τεχνίτες, με τη βοήθεια σίγουρα ξένων, δυτικής καταγωγής, μαστόρων, οπότε ομοιάζουν μεν, διαφοροποιούνται δε κάπως από τα πρότυπα δυτικά (Δ. Ζήβας, 1953, σ. 79). Ιδιαίτερα στο νησί της Κέρκυρας, πολεμώντας με το χρόνο από κάθε γωνιά του νησιού, δίπλα στους ναούς τους, τα καμπαναριά εντυπωσιάζουν με το κυρίαρχο χαρακτηριστικό τους, σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, αυτό του ύψους τους.

Επειδή συνδέονται στην ιστορική τους καθημερινότητα με σημαντικά γεγονότα, άμεσα ή έμμεσα, γίνονται και αυτά πηγές γνώσης των θρησκευτικών αλλαγών και ανακατατάξεων που επικράτησαν στα χρόνια των διαφόρων κατακτητών του νησιού. Καθρεπτίζονται σε αυτά τα επίπεδα της οικονομικής δυνατότητας, της τεχνογνωσίας, των καλλιτεχνικών ρευμάτων και της θρησκευτικής βαρύτητας στις διάφορες ιστορικές περιόδους, των πολιτών. Συνθέτουν έτσι μέρος του πολιτισμικού τοπίου του νησιού που έντονα επικρατεί και σήμερα παντού. Βεβαιώνεται και με τη βοήθεια αυτών των κτισμάτων λοιπόν μια ενότητα, συνέχεια και αρμονία της θρησκευτικής πολιτισμικής φυσιογνωμίας της σημερινής Κέρκυρας. Δεν θα μπορούσαμε άρα παρά να τα χαρακτηρίσουμε «μνημεία» πολιτισμικής κληρονομιάς. Υλικά, ζωντανά δείγματα ή κάποιες φορές κατάλοιπα, που σε αυτά είναι συσσωρευμένα πολύτιμα πολιτικά, κοινωνικά και θρησκευτικά στοιχεία, ενός πολυτάραχου ιστορικού τοπικού παρελθόντος.

1.3.ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ

Η ύπαρξη χώρων ειδικά διαμορφωμένων και ορισμένων, με σκοπό λατρευτικό, εμφανίστηκα ως μια ανάγκη του πιστού να νιώθει κοντά στο Θεό του και να οδηγηθεί στη λύτρωση. Στην χριστιανική θρησκεία ο χώρος του ναού αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη της Εκκλησίας. Ο ναός είναι ένα ορατό σημείο-σύμβολο-εκείνου που δεν μπορούν να δουν τα ανθρώπινα μάτια. Μέχρι τον 3^ο αι. η διαμόρφωση της θείας λειτουργίας δεν είχε οριστικοποιηθεί και έχουμε την «κατ' οίκον εκκλησία». Οι πρώτοι χριστιανικοί ναοί ως αυτοτελής εκκλησία, συναντώνται από τον 3^ο αι. και μετά, πριν ακόμα το Σχίσμα χωρίσει την εκκλησία σε Ορθόδοξη και Καθολική(Γ. Αντουράκης,1990 σ. 195). Η αρχιτεκτονική των ναών –εκκλησιαστική αρχιτεκτονική- βλέπουμε πως είναι πολύ αξιόλογη και αξιοπρόσεκτη εξωτερικά και εσωτερικά, ενώ συνεργάζονται σε αυτό και οι τέχνες, ζωγραφική, γλυπτική, μικροτεχνία ή βιοτεχνία-επιγραφική (Γ. Αντουράκης,1990 σ. 25). Συνήθως πρόκειται για σύνολο κτισμάτων που συνθέτουν ένα εκκλησιαστικό οικοδόμημα.

Αναπόσπαστο κομμάτι του συνολικού εκκλησιαστικού αρχιτεκτονήματος, έχοντας προσαρτημένη στο σώμα του καμπάνα ή όχι, το κωδωνοστάσιο - καμπαναριό στέκεται πάντα ψηλό και αγέρωχο, απλό ή περίτεχνο, βοηθητικά δίπλα στο ναό του και σε αρμονική αρχιτεκτονικά συνύπαρξη με αυτόν. Άλλες φορές για να ελέγχει, να προειδοποιεί και να προστατεύει και άλλες για να καλεί τους πιστούς με το χαρμόσυνο ή πένθιμο χτύπημα των καμπάνων του, ενισχύοντας τον ήχο τους ώστε να ακουστούν όσο το δυνατόν μακρύτερα, ως το δυνατότερο σε εμβέλεια μέσο κλήσεως(<https://el.wikipedia.org/wiki/Καμπαναριό>). Το πυργωτό ή τοιχωτό σχήμα τους αποτελείται από ορόφους με εσωτερική ή εξωτερική σκάλα. Στον κάθε όροφο έχουν παράθυρα ή ανοίγματα, για φωτισμό και αέρα, σε σχήμα τόξου, μονά ή διπλά (μονόλοβα, δίλοβα).

Στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες δεν συναντάμε καμπαναριά στους ναούς, ούτε καμπάνες που να σχετίζετε η χρήση τους με την εκκλησία, παρά μόνο μετά τους διωγμούς. Ως συμβολικό εκκλησιαστικό μέσω κλήσεως των πιστών στα μοναστήρια συναντάμε το σήμαντρο (εικ. 1). Μικρό για τον όρθρο, συνδεδεμένο με την Παλαιά Διαθήκη και μεγάλο συνδεδεμένο με την κήρυξη του Ευαγγελίου. Τελικά όμως θα κυριαρχήσει η καμπάνα με μεγαλύτερη εμβέλεια κλήσεως στους ιερούς ναούς, με εξαίρεση τις ιερές μονές, στις οποίες παραμένουν σε συγκεκριμένη χρήση όπως ορίζεται από την τάξη του κάθε μοναστηριού.

Εικ 1 .Σήμαντρο Υ.Θ. Πλατυτέρας (προσωπικό αρχείο)

Έτσι στη Δύση, συγχρόνως με τη μεταφορά της πρωτεύουσας του Ρωμαϊκού κράτους στο Βυζάντιο το 330 μ.χ. και το διαχωρισμό από τη Ρώμη, αναπτύσσεται το 380 μ.χ. μια νέου είδους ναοδομία με νέα αρχιτεκτονική αντίληψη και ξεκινά το χτίσιμο των εκκλησιών με καμπαναριά πύργους, που θα φιλοξενήσουν τις καμπάνες και θα αποτελέσουν πρόσκτισμα βοηθητικό των ναών και μελλοντικά απαραίτητα οικοδομικά συμπληρώματα τους. Ειδικότερα, καμπαναριά εκκλησιών ξεκινούν να χτίζονται για πρώτη φορά στην Ιταλία κατά τον 8^ο και 9^ο αιώνα, όπως της Ραβέννας

και Βερόνας, με σκοπό να τοποθετηθούν καμπάνες, αλλά όχι τόσο ως θρησκευτικά σύμβολα, όσο για παρατήρηση ή για αμυντικούς λόγους. Κάποιες δε φορές, τα καμπαναριά, συνδυασμένα με ρολόι, συμμετείχαν ενεργά στην ενεργή καθημερινότητα του τόπου επισημαίνοντας τη ώρα (εικ. 2).

Εικ. 2. Πύργος καμπαναριό ρολόι Δημαρχείου Βιέννης(προσωπικό αρχείο)

Κάθε πόλη, χωριό και εκκλησία προσπαθούσε να συναγωνιστικά να αποκτήσει όσο το δυνατόν καλύτερο και πιο περίτεχνο καμπαναριό, οι δε αρχιτέκτονες έβαζαν όλη την τέχνη και τη φαντασία τους.

Εξ αρχής δεν τηρήθηκε ποτέ κανόνας ως αναφορά τη θέση τους σε σχέση με το ναό. Άλλες φορές ήταν ανεξάρτητα από το κυρίως κτίσμα, άλλες φορές εφαπτόμενο πάνω από την κεντρική είσοδο ή και στις πλευρές του ναού, τα δε σχήματά τους ήταν διάφορα, ανάλογα με την περιοχή και την έμπνευση του καλλιτέχνη, τετράγωνη βάση, οκτάγωνη ή κυκλική. (Ι. Σκιαδόπουλος, 2000, σ. 221-222).

Ως αναφορά στις καμπάνες, ως κώδωνες, τις συναντάμε στην Ανατολή όπως στην Κίνα και την Αίγυπτο. Αναφορά για αυτές γίνεται και σε σχέση με τα ρούχα των ιερέων, τα οποία έφεραν μικρούς χρυσούς κώδωνες για να κάνουν αισθητή και σεβάσμια την παρουσία τους, στη Βίβλο. Στο Βυζάντιο, επίσης χρησιμοποιούνται στον Ιππόδρομο και στις πολεμικές επιχειρήσεις. Οι καμπάνες, στην Ελλάδα, ως όργανα μουσικής, ως στολίσματα σε τάφους ή ως αφιερώματα, είναι γνωστές από την αρχαιότητα. Η Ελληνική δε ονομασία είναι κώδωνες.

Αν και δεν έχουμε σαφή εικόνα για το πότε ξεκίνησε η χρήση τους για το κάλεσμα των πιστών στην εκκλησία, αναφέρεται ότι για θρησκευτικούς σκοπούς κατασκευάστηκαν για πρώτη φορά τον 5^ο αι. στην Καμπανία, πόλη της Ιταλίας με φημισμένο χαλκό και πήραν από εκεί το όνομά τους. Η κατασκευή τους ήταν τέχνη

που αναπτύχθηκε στα μοναστήρια. Αργότερα στον 7^ο αι. ο Πάπας Σαβινιανός, Επίσκοπος Ρώμης, καθιέρωσε τη χρήση τους, ως θρησκευτικό σύμβολο στις εκκλησίες και εκτός της Καμπανίας.

Στο Βυζάντιο, τα καμπαναριά κάνουν την εμφάνισή τους τον 9^ο αι. όταν ο Δόγης της Βενετίας Ούρσος, στον οποίο ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Μιχαήλ Γ΄ Πορφυρογέννητος απένειμε τον τιμητικό αξίωμα του Πρωτοσπαθάριου του Βυζαντινού Θρόνου, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη βοήθειά του εναντίων των Αράβων στην Κρήτη, του χάρισε δώδεκα τεράστιες καμπάνες οι οποίες αναρτήθηκαν, κατά τα Ιταλικά πρότυπα, σε ιδιαίτερα κατασκευασμένο πύργο μπροστά στον εξωνάρθηκα του Ναού της Αγίας του Θεού Σοφίας στη Βασιλεύουσα. Ως αναφορά στην εκκλησιαστική τους χρήση όμως, ιστορικά αναφέρεται, ότι ξεκίνησε στο Βυζάντιο και αργότερα σε όλη την αυτοκρατορία, τον 11^ο αι.

Τα βυζαντινά κωδωνοστάσια συναντώνται σε μορφή πύργου ανεξάρτητα τοποθετημένα από το Ναό, ή εφαπτόμενα σε κάποια πλευρά του. Θεωρούνται «βαριά» κατασκευή, σοβαρή, με χοντρούς τοίχους και τρεις ή τέσσερις ορόφους, με παράθυρα για φως, που χρησίμευαν όμως και ως πολεμίστρες. Επίσης μπορεί να τα συναντήσουμε στηριγμένα στη στέγη Ναού(εικ.3).

Εικ. 3. Καμπαναριό Αγ, Γεωργίου Βιέννης (προσωπικό αρχείο)

Σε αντίθεση, τα δυτικότροπα καμπαναριά, που επίσης να είναι σε μορφή πύργου αλλά και τοιχίου, είναι πιο καλλιτεχνικές κατασκευές, κομψές και πολλές φορές διακοσμημένα και σε αρκετά μεγάλο ύψος. Κατασκευάζονται ανεξάρτητα του ναού ή σε συνέχεια κάποιας πλευράς του, που δεν είναι εξ αρχής ορισμένη.

Συμπερασματικά, είναι ολοφάνερο πως η εμφάνιση και η χρήση των καμπανών δημιούργησε μια ανάγκη να βρουν τη δική τους μόνιμη θέση, αυτή που τους αξίζει, στο χώρο του εκκλησιαστικού δομήματος και έτσι στηρίχτηκαν πάνω στα καμπαναριά. Μέσα στο χρόνο το κωδωνοστάσιο με καμπάνες ή χωρίς, για

άμυνα ή για λατρεία, γίνεται αναπόσπαστο συμπλήρωμα του ναού και ορόσημο αφού αποτελούσε και το πιο ευδιάκριτο οικοδόμημα κάθε περιοχής από μακριά ή δε κατασκευή του συνδυάζεται με ιστορίες και δοξασίες(www.lifo.gr, http://www.lifo.gr/articles/architecture_articles/86328).

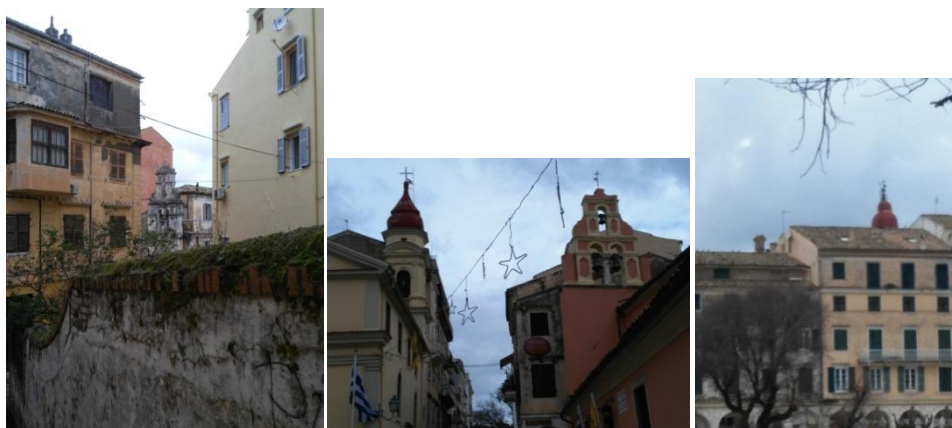
Και επειδή το καμπαναριό, με τις καμπάνες του πρέπει όχι μόνο να καλεί αλλά και να ηχεί τουλάχιστον σωστά τονικά, προς αποφυγή «φάλτσων», ιδρύονται μέχρι και σχολές κωδωνοκρουσίας. Την πρώτη σχολή συναντάμε στη Ρωσία, της οποίας η φήμη είχε εξαπλωθεί και πέρα της Βαλτικής. Απαραίτητη προϋπόθεση ο κωδωνοκρούστης να είναι ορθόδοξος Χριστιανός, να έχει γνώσεις μουσικής και αίσθηση ρυθμού(<http://www.eleftherostypos.gr/istories/84990-istories-kai-mystika-tis-texnis-kataskeyis-kampanon-apo-to-xytirio-tis-paramythias/>).

1.4. ΚΕΡΚΥΡΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ

Το ορθόδοξο θρησκευτικό αίσθημα των Κερκυραίων ανέκαθεν ήταν ανεπτυγμένο και αυτό διαφαίνεται έντονα αφού σε όλη την Κέρκυρα συναντάται πολύ μεγάλος αριθμός ορθόδοξων εκκλησιών αλλά και κάποιων καθολικών. Όλες συνοδεύονται φυσικά από τα καμπαναριά τους. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν κάποιες λατινικές εκκλησίες στο νησί, το πλήθος των ορθόδοξων εκκλησιών, παράλληλα με το πλήθος των καμπαναριών, θα μπορούσε να αποδοθεί σε διάφορους λόγους, όπως στην αντίδραση των Κερκυραίων στους λατινοφερμένους κατακτητές από την εποχή των Σταυροφόρων και την κατάργηση των ορθόδοξων μητροπόλεων, σε μια προσπάθεια να διατηρήσουν τη βαθιά τους πίστη(Σ. Ασωνίτης, 1999). Έτσι ενδεχομένως μπορεί να ερμηνευθεί και το γεγονός ότι στο νησί υπάρχουν σε σχέση με περιοχές της υπόλοιπης Ελλάδος, υπό τις ίδιες συνθήκες, πολύ λιγότεροι καθολικοί στο θρήσκευμα. Επίσης το γεγονός της εύκολης πρόσβασης στο νησί από την υπόδουλη Ελλάδα την περίοδο της τουρκοκρατίας, είχε ως αποτέλεσμα να γίνει καταφύγιο Ορθόδοξων Χριστιανών, όπως των Κρητικών. Ένας άλλος λόγος θα μπορούσε να είναι και η οικονομική άνθιση των Επτανησίων, παρά την λατινοκρατία, και ιδιαίτερα της Κέρκυρας, που οδηγούσε τους εύπορους πολίτες να ιδρύουν ιδιόκτητες εκκλησίες με υψηλά καμπαναριά συμβολίζοντας πάντα τη δύναμη της ορθόδοξης πίστης τους (Ι. Κουμανούδης, 1966,

σ.38). Ιδρύοντας δε εκκλησιές, σύμφωνα με τα επικρατούντα της εποχής, δώριζαν σε αυτές τις περιουσίες τους και τις προφύλασσαν με αυτό τον τρόπο από τη φορολογία των κατακτητών. Εξασφάλιζαν τέλος, προσωπικό και οικογενειακό χώρο ταφής (Σ. Καρύδης, 2007,σ.57).

Τα καμπαναριά των εκκλησιών στο νησί, είναι κυρίως πυργωτά, αλλά και τοιχίου, με τοιχοποιία από οπτόπλινθους και ασβεστοκονίαμα, τα περισσότερα εκ των οποίων αποτελούν ιστορικά οικοδομήματα, διασκορπισμένα στο νησί, από την πόλη ως την ύπαιθρο, με μια διαφορετικότητα που τα ξεχωρίζει και τα χαρακτηρίζει σε σχέση με το σύνολο των ιστορικών κτιρίων που διαμορφώνουν την αρχιτεκτονική του τοπίου του νησιού (Α. Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, 1976,σ.254). Ακόμα και από μόνα τους τα καμπαναριά συνθέτουν τοπία. Προεξέχουν ανάμεσα στα ασφυκτικά χτισμένα κτίρια της πόλης και ορίζουν γειτονιές(εικ.4). Ξεπροβάλλουν στην ύπαιθρο και οριοθετούν χωριά, σε μια απόλυτη αρμονία με τον περιβάλλοντα χώρο. Καλούν με τις καμπάνες τους πιστούς, ανακαλούν μνήμες, συνήθειες, ιστορίες.

Εικ. 4. Τα καμπαναριά ξεπροβάλλουν από παντού (Υπαπαντής, Παναγίας των Ξένων, Αγ. Ιωάννη πόλης) (προσωπικό αρχείο)

Οι αρχιτέκτονες, από όλο τον κόσμο, μιλάνε για αυτά με θαυμασμό, αφού το νησί αυτό είναι το μοναδικό μέρος στην Ελλάδα που τα καμπαναριά του θα έπρεπε να θεωρούνται μνημεία. Είναι δε τόσα πολλά στον αριθμό σε σχέση με το χώρο, που φαντάζουν πινελιές ομορφιάς στο ήδη προικισμένο από τη φύση τοπίο. Σε αυτά αποτυπώνεται η εκλεπτυσμένη λαϊκή τέχνη συνδυασμένη με την επιρροή διαφόρων ιστορικών εποχών που μετουσιωμένη σε κομψότητα και μεγαλοπρέπεια.

Διαφαίνεται στην αρχιτεκτονική τους παρουσία η συνεργασία ξένων και ντόπιων μαστόρων και καλλιτεχνών. Ο πλούτος ή η οικονομική στενότητα αντανακλάται στην τυπολογία τη μορφή και το διάκοσμό τους.

Τα καμπαναριά της Κέρκυρας, άλλες φορές απλά ή επιβλητικά και άλλες ταπεινά ή μεγαλοπρεπή, ακέραια ή σπαράγματα, μας μιλούν με τη σοφή σιωπή τους, και το χαρούμενο ή λυπηρό τους κάλεσμα περιμένοντας να τα κοιτάξουμε βαθιά και όχι επιφανειακά. Η μελέτη και η κατανόηση, σε ότι έχει να κάνει με την αρχιτεκτονική, το διάκοσμο και την αισθητική των καμπαναριών του νησιού, μας βοηθάει να κατανοήσουμε εκτός από τη θρησκευτική, την οικονομική, κοινωνική αλλά και την πολιτικο-ιδεολογική κατάσταση στα διάφορα ιστορικά διαστήματα. Για αυτό και τους αξίζει να τα αγαπήσουμε δημιουργικά. Να τα προστατεύσουμε και να τους δώσουμε τη θέση που τους αξίζει, χωρίς να ξεχνάμε στιγμή πως αποτελούν μέρος της σύνθεσης ενός μοναδικού αρχιτεκτονικού πολιτισμικού τοπίου, αυτού του Κερκυραϊκού που δεν θα μπορούσε παρά να συνθέτει και ένα υπαίθριο μουσείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

2.1. Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ

Η καταγωγή των Κερκυραίων, από την παλαιολιθική εποχή, όταν ακόμα η Κέρκυρα δεν ήταν νησί αλλά προέκταση της Ηπείρου, μέχρι την νεολιθική και την εποχή του χαλκού (10.000πχ-800πχ.), που ήδη είχε πάρει τη σημερινή γεωγραφική της θέση, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς οι πρώτοι κάτοικοί της Λαβιρνοί, υποδέχτηκαν με διάφορους ιστορικούς τρόπους τους Ερετριείς και τους Δωριείς Κορινθίους (731πχ), που άλλαξαν και καθόρισαν την ιστορία της ζωής της Κέρκυρας. Αργότερα (933μχ-1180μχ), Βυζαντινοί, Ρωμαίοι, Ενετοί. Στα 1571 Κύπριοι, στα 1589 Μαρόνοι Πορτογάλοι. Από το 1797-1804 Ηπειρώτες, το 1819 Παργινοί. Άλλοι

Ορθόδοξοι, άλλοι Λατίνοι, Καθολικοί και Εβραίοι. (Ο.Κ. Κλήμης, 1998,:19-30). Η γεωπολιτική φυσικά θέση του νησιού ήταν αυτή που καθόρισε και την ιστορία της.

Όλοι άφησαν το στίγμα τους παντού και πήραν μέρος στην αέναη αυτή σύνθεση. Όμως ο πολιτισμός-κουλτούρα που αναπτύσσεται ως ένα σύνολο γνώσης, πίστης, τέχνης, συνηθειών, νόμων και ικανοτήτων που απέκτησαν οι άνθρωποι αυτής της πολιπολιτισμικής κοινωνίας στην περίοδο των τριάντα αιώνων, έχει συγχρόνως το στοιχείο της διαχρονικής συνέχειας στον ίδιο τόπο και είναι ο συνδετικός κρίκος του Κερκυραϊκού λαού. Διατηρείται άφθαρτος μέχρι σήμερα και συνθέτει το συνολικό Κερκυραϊκό τοπίο. (Ο.Κ. Κλήμης, 1998,:83-84)

2.2. ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

2.2.1. Η ΜΥΘΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΚΕΡΚΥΡΑ

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες και τα ίχνη στα σπήλαια του νησιού, η ζωή ξεκινά εδώ στη Μέση Παλαιολιθική Εποχή (50.000-40.000 πχ). Ο Όμηρος, στην Οδύσσεια αποκαλεί την Κέρκυρα Σχερία, που κατοικείται από τους Φαίακες. Η αρχαία πόλη τοποθετείται στη σημερινή Παλαιόλοπολη και ιδρύθηκε από τους Κορινθίους των οποίων ήταν αποικία τον 8ο αι. π.Χ. και λόγω της νευραλγικής στρατηγικής της θέσης αναδείχτηκε σε σημαντική ναυτική και εμπορική δύναμη (Α. Ιδρωμένος, 1930,σ.3,11 και Ν. Καραπιδάκης, Δ. Κουρκουμέλης, Δ. Τσουγκαράκης, 1993,σ. 15). Ακολουθούν στους επόμενους αιώνες ανακατατάξεις και δεινά από βαρβαρικές επιδρομές, όμως η γεωγραφική θέση της πόλης παραμένει η ίδια μέχρι και τους ρωμαϊκούς χρόνους (Μ. Μητροπία, 2006).

Στην προχριστιανική αυτή περίοδο, βρίσκουμε την Κέρκυρα να θρησκεύεται και να λατρεύει τον Απόλλωνα, μέχρι τον ερχομό των Ιάσωνα και Σωσίπατρου, μαθητών του Αποστόλου Παύλου τον 3^ο αι., που κήρυξαν το χριστιανισμό στο νησί (Ν. Πακτίτης, 1960, σ. 31 και Πράξ. 17, 5-9 και Ρωμ. 16,21) και ίδρυσαν την πρώτη εκκλησία (Ι. Μπούνιας, 1954, σ. 27). Τα λείψανα τους φυλάσσονται μέχρι και σήμερα στον αφιερωμένο σε αυτούς Ναό, δείγμα βυζαντινής τέχνης.

2.2.2. ΤΑ BYZANTINA ΧΡΟΝΙΑ

Με τη ίδρυση της Νέας Ρώμης από το Μ. Κωνσταντίνο το 330μχ και στη συνέχεια τη διαίρεση του απέραντου Ρωμαϊκού κράτους το 395 μχ από το Μ. Θεοδόσιο, η Κέρκυρα περνά στο ανατολικό τμήμα και ανήκει στην Κωνσταντινούπολη. Συγχρόνως έχουμε την μετεξέλιξη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε χριστιανική (4ος αι.) και η Κέρκυρα ανήκει στη Δύση. Ειδικότερα, με τη διαίρεση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας η Κέρκυρα πολιτικά και εκκλησιαστικά περιελήφθη στη διοίκηση του Ανατολικού Ιλλυρικού κράτους (Βαλκανική Χερσόνησος πλην της Θράκης) έως το 732, με πρωτεύουσα την Θεσσαλονίκη και εκκλησιαστικό κέντρο αναφοράς την Παλαιά Ρώμη. Αργότερα, τον 10^ο αι., η Εκκλησία της έγινε Μητρόπολη με πρώτο Μητροπολίτη –μάλλον- τον Αρσένιο. Διατήρησε ιδιαίτερες σχέσεις με την Κωνσταντινούπολη, με αποτέλεσμα την εύνοια της αυτοκρατορίας και τη χορήγηση διαφόρων προνομίων (Α. Ιδρωμένος, 1930,σ.54-55 και Ν. Καραπιδάκης, Δ. Κουρκουμέλης, Δ. Τσουγκαράκης, 1993,σ. 19).

Την περίοδο αυτή, οι αλληπάλληλες επιδρομές, οι λεηλασίες και τα δεινά των επόμενων αιώνων οδηγούν, για λόγους ασφαλείας κατά τον 6^ο αι., στην μετακίνηση της πόλης εντός του φυσικού φρουρίου –Παλαιού Φρουρίου σήμερα-με τις δυο επιβλητικές κορυφές του που για αυτό ονομάζεται «Κορυφώ» και παραμένει γνωστή στη Δύση μέχρι σήμερα ως «Corfu». Έτσι δημιουργείται μια μεσαιωνική οχυρωμένη πόλη. Με το τέλος της Βυζαντινής περιόδου, αναπτύσσεται η πόλη και εκτός των τειχών του φρουρίου και δημιουργείται το «ξωπόλι» (borgo), (Σ. Ασωνίτης, 1999 και Ο.Κ.Κλήμης, 1998,σ. 42).

2.2.3. ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ-ΛΑΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑ

2.2.3.1.ΟΙ ΑΝΔΗΓΑΥΟΙ (1267-1386)

Το 1267 η Κέρκυρα περνά στα χέρια νέων κατακτητών, των Ανδηγαυών ή «Βασίλειο των δύο Σικελιών», που παρέμειναν στο νησί εκατό χρόνια περίπου με ιδιαίτερα δυναστικές πολιτικές. Τότε, για την καλύτερη διοίκησή της, χωρίζεται για πρώτη φορά σε διοικητικές περιοχές, οι οποίες ισχύουν ακόμα και σήμερα. Του Όρους, της Μέσης, του Γύρου και της Λευκίμμης και η κάθε περιοχή διοικείται από τον ονομαζόμενο Βάϊλο (Ι. Μπούνιας 1954,σ.30-33). Εφαρμόζεται το φεουδαρχικό σύστημα και οι αγρότες του νησιού γίνονται δουλοπάροικοι.

Με την υποδούλωση από τους Ανδηγαυούς, επήλθαν μεγάλες αλλαγές στην τοπική Εκκλησία. Η φιλοπαπική συμπεριφορά των κατακτητών, οδήγησε στην κατάργηση του ορθόδοξου Επίσκοπου, παρεμβαίνοντας δυσάρεστα στα θέματα θρησκείας του νησιού και όρισε επίσημη θρησκεία τη λατινική (Ν. Πακτίτης 1960, σ.32). Για να αντιμετωπίσουν δε την έντονη άρνηση του λαού στο νησί να υποταχθεί θρησκευτικά στη Ρώμη, δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε ο θεσμός του «Μεγάλου Πρωτοπαπά», ως αρχηγού της Κερκυραϊκής Εκκλησίας, που προέρχονταν κυρίως από την τάξη των αριστοκρατών του νησιού (Ι. Ιδρωμένος, 1930, σ. 73).

2.2.3.2.ΟΙ ΕΝΕΤΟΙ (1386-1797)

Η καταδυνάστευση των Ανδηγαυών, σε συνδυασμό με την ανασφάλεια που βίωνε το νησί με την εξασθένηση του Βυζαντινού κράτους, αλλά και τον κίνδυνο των Οθωμανικών επιδρομών, οδήγησε στην απόφαση να ζητήσει το νησί την βοήθεια του «Πτερωτού Λέοντος» της Βενετίας, που την εποχή εκείνη είχε αναπτυχθεί σε μεγάλη ναυτική και εμπορική δύναμη. Έτσι από τις 28 Μαΐου 1686 η Κέρκυρα προσαρτάται εθελοντικά, στο Βενετικό κράτος ως αποικία της «Γαληνοτάτης Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου» (Αγίου Α., Σελίδες Κερκυραϊκής Ιστορίας, 2001, σ. 66). Η δε Κέρκυρα γίνεται η πρωτεύουσα της Βενετικής Δημοκρατίας στην Ανατολή.

Αυτή η κυριαρχία που κράτησε τέσσερεις αιώνες και καθόρισε την ιδιαιτερότητα της φυσιογνωμίας του νησιού στον τομέα του πολιτισμού, της

αρχιτεκτονικής, της μουσικής και όλων των τεχνών, με επιρροές που φτάνουν μέχρι σήμερα, καθορίζει και το διαφορετικό χαρακτήρα αυτού του τόπου.

Οι Ενετοί εξακολούθησαν μεν το φεουδαρχικό σύστημα, οδήγησαν όμως την Κέρκυρα σε μια μεγάλη οικονομική ευμάρεια, με την επιδοτούμενη από τη Βενετία καλλιέργεια της ελιάς, που διαμόρφωσε και το υπέροχο φυσικό τοπίο του νησιού μέχρι τις μέρες μας, καθώς και με τις εμπορικές δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν στο νησί ως εμπορικού λιμανιού της Βενετίας (Γ. Σουρτζίνος, 2006, σ. 29). Δημιουργούνται τρεις κοινωνικές τάξεις στο νησί, ευγενείς- αστοί-ποπολάρτοι, εκ των οποίων οι αστοί και ευγενείς, οικονομικά άνετοι, έχουν τα χρήματα και να σπουδάζουν. Η πόλη εξαπλώνεται και έξω από τα φρούρια, για δε την προστασία της μεγαλουργούν Ενετοί μηχανικοί που κατασκευάζουν τα υποδειγματικά οχυρωματικά έργα που καθορίζουν και τη σημερινή δομή της πόλης, με το Νέο και Παλιό Φρούριο. Έτσι το νησί αντιστάθηκε αποτελεσματικά στις αλλεπάλληλες Οθωμανικές πολιορκίες και δεν κυριεύτηκε ποτέ.

Οι θετικά προσκείμενοι στον Πάπα Ενετοί, με τον ερχομό τους δεν μετέβαλαν το νέο εκκλησιαστικό σύστημα των Ανδηγαυών και αρνήθηκαν στους Κερκυραίους να μετονομαστεί ο Μέγας Πρωτόπαπας «Χωρεπίσκοπος». Όμως, εξαιτίας των έντονων διαμαρτυριών, για να κατευνάσουν τα πνεύματα, τους απαλλάσσουν από τη φορολογία για την ανοικοδόμηση ναών. Έτσι την περίοδο της Ενετοκρατίας οι καθολικοί αρπάζουν τους καλύτερους ναούς με τα κτήματά τους και τους μεταβάλουν σε λατινικούς, οι δε ορθόδοξοι Κερκυραίοι χτίζουν στην πόλη και στην ύπαιθρο, πάρα πολλούς ναούς και παρεκκλήσια, ως αντίδραση αλλά και για τη διαφύλαξη των χριστιανικών ιδεών τους (Ν. Πακτίτης 1960, σ. 32). Το 1675 βρίσκει την πόλη να λειτουργούν 21 ναοί και το 1755 σε απογραφή από τον Μεγάλο Πρωτόπαπα καταγράφονται 569, χωρίς τα παρεκκλήσια, σε όλο το νησί (Ο.Κ. Κλήμης, 2002,σ. 105-107).

2.2.3.3. ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ –ΡΩΣΣΟΙ-ΑΓΓΛΟΙ (1797-1814)

Στα χρόνια που ακολούθησαν δεν έπαψαν οι διεκδικήσεις για το νησί των κυρίαρχων δυνάμεων της πολιτικής ιστορίας της Ευρώπης. Δημοκρατικοί Γάλλοι

(1797-1799), Ρωσοτουρκική κατοχή και Επτάνησος Πολιτεία (1799-1807) αλλά και Αυτοκρατορικοί Γάλλοι (1807-1814) διαμορφώνουν το ιστορικό τοπίο.

Το 1797, όταν η Βενετία κατακτάται από τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη, την τύχη της ακολουθεί και η Κέρκυρα. Παρά τα δημοκρατικά ιδεώδη της Γαλλικής Επανάστασης, οι Γάλλοι δεν παύουν να είναι κατακτητές που συνεχίζουν να καταδυναστεύουν, μέχρι την πολιορκία και στη συνέχεια την εκ νέου υποδούλωση του νησιού στους Ρώσους του Ουζακώφ. Αυτοί, το 1800, αναδιατάσσουν το πολιτικοκοινωνικό σύστημα του νησιού και ιδρύεται η «Επτάνησος Πολιτεία», το πρώτο Ελληνικό κράτος με πρωτεύουσα την Κέρκυρα, με δικό της στρατό και σημαία. Την, για μικρό χρονικό διάστημα, επανεμφάνιση των Γάλλων στο νησί και την πτώση του Ναπολέοντα ακολουθεί η σκληρή Αγγλοκρατία, που έχει και τις θετικές πλευρές της αφού ανακηρύσσει τα Επτάνησα ανεξάρτητο κράτος, το ονομαζόμενο πλέον «Ηνωμένο Κράτος των Ιονίων Νήσων», με πρωτεύουσα την Κέρκυρα, με δικό του Σύνταγμα και σημαία. Αναπτύσσει το εμπόριο, φτιάχνει το οδικό δίκτυο, οργανώνει την εκπαίδευση, παρεμβαίνει με εμβληματικά κτίρια στην ανοικοδόμηση της πόλης και σταδιακά οδηγεί στην ένωση των Επτανήσων με την μητέρα Ελλάδα το 1864, όταν παραχωρούνται από τους Άγγλους, τα Επτάνησα στο Ελληνικό Κράτος (Ι. Ιδρωμένος, 1930, σ. 106-129).

Οι νέοι κατακτητές έφεραν και αυτοί τις αλλαγές τους στην εκκλησία. Οι Γάλλοι, αν και ανεξίθρησκοι φαινομενικά, δεν επανέφεραν τον επισκοπικό θρόνο στο νησί, παρά τις μόνιμες διαμαρτυρίες των Κερκυραίων. Αυτό συνεχίζεται μέχρι το 1799 που τελικά αποκαταστάθηκαν οι θεσμοί και επανήλθε ο θεσμός του Επισκόπου στην Εκκλησία, επί Ρωσικής κυριαρχίας από το ναύαρχο Ουζακώφ, μετά από 532 χρόνια (Ι. Ιδρωμένος 1930, σ. 112). Αργότερα, στο Β' Σύνταγμα της «Επτανήσου Πολιτείας», το 1803, γίνεται αναφορά και ορίζονται: επίσημη θρησκεία του κράτους η Ορθόδοξη, ή δε Καθολικορωμάνια είναι προστατευόμενη θρησκεία, καθώς και το ότι κάθε άλλη θρησκεία είναι ανεκτή, που ακολουθείται και από όλα τα μετέπειτα Ελληνικά Συντάγματα. Την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1814-1864), η απόφαση του Αρμοστή Μέτλαντ για τους επτά επισκόπους, έναν για κάθε νησί, αποτελεί μεγάλης σημασίας θεσμοθέτηση αφού επανονομάζονται πλέον Μητροπολίτες οι Επίσκοποι και ο επικεφαλής των νησιών ορίζεται με κλήρωση από

τους επτά (Α. Αγιούς, 2001,σ. 95-109). Ο κατάλογος δε των εκκλησιών πληθαίνει και φτάνει το 1826 στους 820 με 44 εξ αυτών στην πόλη.

2.2.4.ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Με την προσάρτηση στο Ελληνικό κράτος των Επτανήσων το 1864, στην Κέρκυρα παύει να ισχύει η άριστα οργανωμένη αυτοδιοίκηση αφού είναι πλέον, απλά μια Νομαρχία του κράτους.

Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαιτίας της γεωγραφικής της σημασίας, η Κέρκυρα γίνεται βάση των Συμμαχικών Δυνάμεων και κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο για μικρό διάστημα καταλαμβάνεται από τον Ιταλικό στρατό και στη συνέχεια από το Γερμανικό, όπως και ολόκληρη η Ελλάδα. Απελευθερώνεται μαζί της για να συνεχίσει να ζει μεταξύ της αρχαίας σκουριάς, της βυζαντινής μεγαλοπρέπειας της Ανατολής και της γεωμετρίας της Δύσης, μέχρι που δικαίως εγγράφεται το ιστορικό της κέντρο στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της Unesco το 2007 και αναγνωρίζεται και θα αναγνωρίζεται ως ο τόπος που με το υποδειγματικό συνονθύλευμα πολιτισμών που εντυπωσιάζει και έλκει το ενδιαφέρον, χωρίς σύνορα (Δ. Καπάδοχος,2001,σ. 10).

Ως αναφορά στην Εκκλησία της Επτανήσου που ανήκε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, αν και περιήλθε και αφομοιώθηκε γενικά στην υπάρχουσα νομοθεσία, εξαιτίας των διαμαρτυριών πολλών Κερκυραίων και μετά από σκέψη για την ορθότερη διοίκηση των εκκλησιών της Κέρκυρας και των αντιλήψεων σχετικά με την έννοια της ενορίας, αποφασίστηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση η διατήρηση της ιδιαιτερότητας των Επτανησιακών καθεστώτων στη λειτουργία των ναών, ως τώρα. Μέχρι και σήμερα, οι θρησκευτικές κοινότητες που συναντάμε στο νησί, είναι η Ορθόδοξη Εκκλησία, η Ρωμαιοκαθολική Κοινότητα, η Αγγλικανική Κοινότητα και η Εβραϊκή Κοινότητα (Μεταλληνός Δ., 2013, :45-67).

Γενικά, όλα τα χρόνια της Φραγκοκρατίας και Λατινοκρατίας παρότι υπήρχε έντονος φυγοκεντρισμός προς τα δυτικά, καθώς η παιδεία και η μόρφωση των ευγενών Κερκυραίων που προέρχονταν από εκεί, έκανε αποδεκτά λατινόφερτα στοιχεία και αλλοτρίωνε με ξένες συνήθειες και επιρροές την κοινωνία και την

εκκλησία και την απομάκρυνε από την ορθοδοξία, το πλήθος των εκκλησιών και η ποιμαντική διακονία του κλήρου, με πολύ κόπο, αλλά αποτελεσματικά, συνέβαλαν στη συνειδητή διατήρηση των εκκλησιαστικών εθίμων στην Κέρκυρα τα χρόνια των λατινοκατακτητών. Κατάφεραν και διατήρησαν την ορθόδοξη πίστη και απέτρεψαν την «φράγκευση» των Κερκυραίων. Τα δύσκολα αυτά χρόνια, ο ναός και το καμπαναριό κάθε ενορίας και κάθε χωριού, αν και αρχιτεκτονικά επηρεασμένα από τη δύση, γίνονται το κέντρο του ορθόδοξου βίου και σχέσεων αδελφосύνης και συλλογικότητας. Με γιορτές, πανηγύρια, κοινωνικά γεγονότα και μαζί με την εκκλησιαστική τέχνη, σε όλες τις εκφάνσεις της, συντηρούν την θρησκευτική και ιστορική μνήμη στο πλήρωμα της εκκλησίας. Άξιο να αναφερθεί είναι πως η πρώτη σχολή που λειτουργεί με την ίδρυση της Ιονίου Ακαδημίας, του πρώτου Πανεπιστημίου της ελεύθερης Ελλάδος, ήταν η Θεολογική το 1824 (Πρ. πατ. Γ. Μεταλληνός, 1995).

2.3. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ-ΝΑΟΔΟΜΙΑ

Η οικιστική ανάπτυξη του νησιού έχει δεχτεί διαμέσου των αιώνων και των εναλλαγών των πολιτισμών των κατακτητών που διαχρονικά κατοίκησαν και σημάδεψαν το νησί, μεγάλες επιρροές. Οι επιρροές αυτές, αναμενόμενο όπως ήταν, άφησαν τα δείγματά τους και στη ναοδομία του νησιού. Οι παράγοντες που επηρέασαν ήταν χωροταξικοί, πολεοδομικοί και οικοδομικοί.

Σχετικά με τη μορφή της, η πόλης από τον Μεσαίωνα μέχρι και τώρα, βλέπουμε να είναι περιορισμένη ανάμεσα στα δύο φρούρια και να αναγκάζεται να εξαπλώνεται σε ύψος. Την ιδιομορφία αυτή των κτιρίων ακολουθούν και τα καμπαναριά των ναών. Η πόλη λοιπόν είναι αμφιθεατρικά ανεπτυγμένη ανάμεσα στα φρούρια, με δαιδαλώδες οδικό δίκτυο πολλαπλών επιλογών (καντούνια), ενώ ξεχωρίζουν τα τρία υψώματά της, ο Λόφος του Καμπιέλλου, των Αγίων Πατέρων και του Αγίου Αθανασίου. Ανάμεσά τους γειτονιές με μια μικρή πλατεία στο κέντρο τους και την εκκλησία από την οποία συνήθως παίρνει και την ονομασία της η κάθε γειτονιά, με το καμπαναριό της, σπίτια και αρχοντικά. (Σ. Κουρής, 2010, σ. 20).

Οι τύποι των ναών ανάλογα με το πότε χτίστηκαν, είχαν και γοθικά στοιχεία, μεταξύ 13^{ου} και 15^{ου} αι, ενώ για αυτούς που χτίστηκαν μεταξύ 16^{ου} και 18^{ου} αι. επικρατεί ο τύπος της μονόκλιτης ξυλόστεγης και σπάνια της τρίκλιτης βασιλικής(Σ. Κουρής , 2010,σ. 26). Εξωτερικά οι ναοί είναι απλοί, ενώ εσωτερικά είναι πλούσιοι σε διακόσμηση και ιδιαίτερα η «ουρανία»-οροφή που είναι οριζόντια και στολισμένη με στοιχεία από την ιταλική τέχνη της Αναγέννησης και του Μπαρόκ, με ελάχιστες μορφές βυζαντινής παράδοσης, ως αποτέλεσμα των ιστορικών μεταβολών (Ι. Κουμανούδης, 1966, σ.38). Παρόλα αυτά, ο μεγάλος αριθμός των εκκλησιών καταδεικνύει τη βαθιά πίστη των κατοίκων στην ορθοδοξία, που ουδόλως επηρεάστηκε. Τα κωδωνοστάσια ακολουθούν τους αρχιτεκτονικούς επηρεασμούς της δύσης μέχρι και σήμερα, με έντονο τοπικό στοιχείο και στέκονται αγέρωχα παρέα με τους ναούς τους.

Αναλυτικότερα:

2.3.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Από τη Βενετοκρατία μέχρι την Αγγλοκρατία βλέπουμε τα σπίτια των αστών να αναπτύσσονται σε πολυκατοικίες με 3 και 4 ορόφους κατά την καθ' ύψος ανάπτυξη, πρακτική που ακολουθούνταν στην Βενετία λόγω των καναλιών, ενώ των αρχοντικών σε μονοκατοικίες που συνήθως είναι διώροφες (Σ. Κουρής, 2010, σ. 22).

Ως αναφορά στη ναοδομία της εποχής, οι Κερκυραίοι μη έχοντας επαφές με το Βυζάντιο, από τον 13^ο αι. και μετά, χτίζουν τις εκκλησίες τους και τα καμπαναριά τους με πρότυπα τα καλλιτεχνικά ρεύματα της Δύσης και την ίδια εκκλησιαστική αρχιτεκτονική. Οι ναοί είναι τύπου ξυλόστεγης βασιλικής με κεραμίδια.

Παράλληλα με τις εκκλησίες τους, την περίοδο αυτή και τα κωδωνοστάσια επηρεάζονται από τους Ενετούς και την 300 χρόνων παραμονή τους στο νησί και ακολουθούν αρχιτεκτονικά τα πρότυπα της Δύσης. Είναι πυργωτά σε μεγάλο ύψος. Τα συνεργεία των μαστόρων ήξεραν να εργάζονται σε ύψος με ευκολία στη Βενετία, έτσι τα ίδια συνεργεία αναλάμβαναν και το χτίσιμο των ψηλών καμπαναριών του νησιού σε συνεργασία με ντόπιους τεχνίτες, που μαθαίνουν εύκολα την τέχνη και την προσαρμόζουν στην τοπική(Σ.Κουρής, 2010, σ. 30). Τα καμπαναριά βρίσκονται

πάντα στο κέντρο του οικισμού και χρησιμεύουν για εποπτεία και για παρατηρητήριο και όχι μόνο για τους λειτουργικούς σκοπούς της εκκλησίας. Αποτελούν επίσης μέρος της καθημερινής ζωής και με τη δυνατότητα ένδειξης της ώρας, όταν τεράστια σε μέγεθος ρολόγια, τοποθετημένα στα υψηλότερα σημεία τους, με χαρακτηριστικό ήχο, την επισημαίνουν, όπως αυτά του Αγίου Σπυρίδωνος και του Ρολογιού Πύργου του Παλαιού Φρουρίου.

Παρότι επηρεάστηκε η αρχιτεκτονική των καμπαναριών από τους Ενετούς, τα καμπαναριά της Κέρκυρας δεν είναι ίδια με της Βενετίας. Εκτός από τους Ενετούς μαστόρους και αυτοί της Κέρκυρας, οι ντόπιοι τεχνίτες και καλλιτέχνες μαζί, βάζουν τη σφραγίδα τους στη μορφή τους. Προσαρμόζουν τα ενετικά-δυτικά πρότυπα, τα ενσωματώνουν στην ντόπια κουλτούρα και τα εντάσσουν ομαλά στην Ελληνική και Ορθόδοξη πραγματικότητα με μεγάλη επιτυχία, αποφεύγοντας την υπερβολή και έξαρση που κυριαρχεί στα πρότυπα. Τα προσαρμόζουν δε αναγκαστικά με τη λογική και στις εδαφικές μορφολογικά ιδιαιτερότητες και κυρίως ως προς το ύψος, το οποίο δεν υπερβαίνει τα 30μ., σε αντίθεση με αυτών στην Βενετία και γενικά στην Ιταλία, εξαιτίας της σεισμικότητας της περιοχής όπως αυτή καταγράφεται επιστημονικά και διαχρονικά (Σ. Κουρής 2010, :143)

Το κωδωνοστάσιο συμπληρώνει τον κάθε ναό και χτίζεται σε θέση που δεν είναι εξαρχής υποχρεωτική σε σχέση με αυτόν, αλλά εξαρτάται ως επί το πλείστον από τη διαθεσιμότητα του χώρου. Έτσι βρίσκουμε καμπαναριά να δεσπόζουν στην είσοδο του προαύλιου χώρου της εκκλησίας, στην κύρια πύλη μοναστηριών καθώς και ως προέκταση του ναού ή ως συνέχεια αυτού, ιδιαίτερα αυτά του κέντρου της πόλης όπου ο ζωτικός χώρος οικιστικά, είναι περιορισμένος, με μια προτίμηση ανατολικά.

2.3.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κατά την Αγγλοκρατία, στον 18^ο αι. και 19^ο αι., οι παρεμβάσεις στο οικιστικό περιβάλλον οφείλονται κυρίως στα αποτελέσματα των κατεδαφίσεων οικιών και ναών, με σκοπό να ολοκληρωθούν τα αμυντικά οχυρωματικά έργα της περιόδου αυτής. Έτσι, οικιστικά και πολεοδομικά, παρατηρούμε μια αυξημένη δόμηση στις

κατοικίες με ακόμα μεγαλύτερο ύψος μέχρι και 6 ορόφων αλλά και μονώροφα και διώροφα. Ακολουθεί δε και η ναοδομία αυτές τις αλλαγές. Ο τύπος των ναών είναι πάλι της μονόκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής. Εξακολουθεί μεν η επικράτηση της δυτικής αρχιτεκτονική, όμως ενώ οι όψεις είναι απέρριπτες, το εσωτερικό των εκκλησιών είναι υποβλητικό και πλούσια διακοσμημένο. Στα κωδωνοστάσια, εντός της πόλης δεν έχουμε τόσο ανεπτυγμένη την οικοδόμηση όσο τις μετασκευές, όπως την επέκταση τους και την αύξηση του ύψους τους. Περίπου το 1830 σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση του αστικού τοπίου παίζει ο Αρχιτέκτονας Ιωάννης Χρόνης που το όνομά του σφραγίζει σπουδαία νεοκλασικά κτίρια της πόλης και επίσης συνδέεται με ανακαινίσεις ναών και καμπαναριών.

Εκτός της πόλης κτίζονται νέα, όμως όχι πια πυργωτά αλλά με την παραδοσιακή μορφή τοιχίου. Το τοιχίο αυτό το βρίσκουμε ως επέκταση ενός των τειχών τις πρόσοψης, προς τα επάνω, ως ξεχωριστό κτίσμα με δική του έδραση που εφάπτεται όμως του ναού ή ακόμα και απομακρυσμένο από τον κυρίως ναό αυτοτελές με δική του έδραση επίσης (Σ. Κουρής 2010, σ.31).

2.3.3. ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ-ΣΗΜΕΡΑ

Περνώντας τα χρόνια, η πόλη που εξαπλώθηκε και τα χωριά της Κέρκυρας προσαρμόστηκαν στις οικιστικές ανάγκες της εποχής. Ακολούθησαν πιο σύγχρονα πρότυπα αρχιτεκτονικής και εισήλθαν σιγά -σιγά στις απαιτήσεις της μόδας και του σύγχρονου γίνεσθαι. Αυτό βέβαια δε ίσχυσε για το χώρο που έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό κέντρο της παλιάς πόλης της Κέρκυρας για το οποίο τηρούνται αυστηροί κανόνες πολεοδομίας ώστε να διασωθεί και να διατηρηθεί. Επίσης οι ναοί στα νεώτερα χρόνια και μέχρι σήμερα συνεχίζουν να χτίζονται στο νησί με τη δυτική αρχιτεκτονική, με όψεις απλές και όχι πια τόσο πλούσιο εσωτερικό διάκοσμο. Τηρήθηκε και η κατασκευή ίδιου τύπου καμπαναριών, δηλαδή τύπου τοιχίου και σπανίως πυργωτού, για λόγους οικονομικούς αλλά και ευκολίας σύνθεσης του χώρου.

2.4. ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΝΑΩΝ

Κατά την περίοδο των βενετών οι ναοί διακρίνονταν ανάλογα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς τους, σε συναδελφικούς (*confraternita*), κτητορικούς ιδιωτών (*juspatronato privato*), κτητορικούς του δημοσίου (*juspatronato pubblico*) και μοναστηριακούς (Α.Χ. Τσίτσας, 1969, σ. 123).

Επί Ενετοκρατίας, όσον αφορά στους ιδιωτικούς ναούς, που ήταν αρκετά μεγάλοι στον αριθμό, η απαλλαγή από τη φορολογία που παρείχαν οι ενετοί στους ιδιοκτήτες ναών, οδηγεί με ευκολία στην ανέγερση νέων ή και ανακαίνιση παλιών (Σ. Παπαγεωργίου, 1920, σ. 191). Οι οικονομικά ανετότεροι λοιπόν, έχτιζαν εκκλησίες ιδιόκτητες με τις οποίες προίκιζαν τα παιδιά τους, τις χρησιμοποιούσαν όμως και σαν χώρους συγκεντρώσεων, ακόμα και ταφής νεκρών της οικογένειας και ήταν ανεξάρτητοι από πολιτική εξουσία (Δ. Καπάδοχος, 1994, :45). Επίσης πολλοί ήταν οι ιδιόκτητοι ναοί που μαζί με τα σπίτια στην πόλη είχαν κατεδαφιστεί κατά τα οχυρωματικά έργα αλλά και στην πολιορκία του 1542 που υπέστησαν μεγάλες οικιστικές και ναοδομικές καταστροφές, των οποίων οι κήτορες, με πρεσβείες (αιτήματα στην πολιτική εξουσία των Ενετών) ζητούσαν την άδεια και τους ξαναέχτιζαν σε άλλο σημείο της πόλης (Ε. Γιωτοπούλου-Σιλανού, 2002, :157).

Το άλλο είδος, οι δημόσιοι ναοί, μαζί με τις τα περιουσιακά τους στοιχεία ανήκαν στο δημόσιο, υπήρχε όμως η δυνατότητα να δοθούν στους κληρικούς ή ακόμα και σε πολίτες ως αμοιβή για τις υπηρεσίες στην Πολιτεία.

Οι συναδελφικοί ή εφημεριακοί ναοί, που σε αριθμό είναι και οι περισσότεροι, λειτουργούσαν ως εταιρείες και ήταν το κέντρο κάθε ενορίας. Αναφέρονται και ως «αδελφάτα», αυτοί των διαφόρων συντεχνιών. Συντηρούνταν δε από τα μέλη τους μέσω εισφορών (Δ. Καπάδοχος, 1994, σ.46-47).

Εκτός των ανωτέρω, συναντάμε και ναούς με την ονομασία Μοναστήρια εννοώντας τις σημερινές Μονές (Δ.Καπάδοχος, 1994, σ.48).

Με διάταγμα του 1584 οι ιδιόκτητοι ναοί και μοναστήρια περνάνε στην επιτήρηση του μεγάλου Πρωτόπαπα και αργότερα πάλι με το «σαργέδειο νόμο», δηλαδή τους κανόνες διοικητικής λειτουργίας των ορθοδόξων ναών και μονών των Ιονίων νήσων κωδικοποιημένων από τον Γενικό Προβλεπτή Θαλάσσης, ανώτατο

πολιτικό και στρατιωτικό διοικητή των Επτανήσων Αυγουστίνο Σαγράδο, το 1754 καταργούνται τα κοινόβια μοναστήρια και διαχωρίζονται σε γυναικεία και ανδρικά.

Η εκκλησιαστική ιδιαιτερότητα της Επτανήσου έγινε αποδεκτή και αργότερα και επικράτησε το καθεστώς αυτό μέχρι και τώρα σε κάποια ξωκλήσια και ναούς του νησιού. Σήμερα στην Κέρκυρα, συναντάμε επί παραδείγματι, ακόμα ιδιωτικούς ναούς, ιδιοκτησίας οικογενειών, που αποκτήθηκαν μέσω κληρονομικού δικαιώματος από την εποχή της Ενετοκρατίας και βρίσκονται στον απόλυτο έλεγχό τους. Λειτουργούν δε μόνο ανήμερα τον τιμώμενων αγίων τους ή κατόπιν επιθυμίας των ιδιοκτητών για γάμους ή βαπτίσεις των συγγενών και φίλων τους, καθώς και τρεις συναδελφικούς(Κων. Παπαγεωργίου,2015).

2.5. ΙΔΡΥΣΗ και ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΝΑΩΝ

Σχετικά με την ίδρυση, ανοικοδόμηση, ανακαίνιση ενός ναού μόνου ή με το καμπαναριό του, απαιτούνταν μια σειρά ενεργειών ώστε να ληφθεί η έγκριση της εκκλησιαστικής αρχής του τόπου. Οι πληροφορίες προέρχονται από τα αρχεία των Μεγάλων Πρωτοπαπάδων αλλά περιορίζονται χρονικά διότι δεν έχουν διασωθεί αρκετά, γεγονός που προκαλεί πολλά προβλήματα που αφορούν σε θέματα εντοπισμού χρονολογιών (Καρύδης Σ., 2007,,: 63).

Τα απαραίτητα έγγραφα ήταν

-αίτηση εκκλησιαστικής άδειας για τη θεμελίωση ή ανακαίνιση ή ανοικοδόμηση του ναού

-η εκκλησιαστική άδεια θεμελίωσης ή ανέγερσης

-άδεια της πολιτικής αρχής

-νοταριακή πράξη προίκισης του ναού, δηλαδή τα αγαθά που θα εξασφάλιζαν τη βιωσιμότητα του ναού και του ιερούργου του.

-αίτηση για άδεια εγκαινιασμού

-άδεια εγκαινιασμού

Πλην αυτών όμως των ενεργειών, υπήρχαν και τα απαραίτητα συμφωνητικά μεταξύ των κτητόρων των ναών και των μαστόρων, όπου αναλυτικά περιγράφονταν οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα, από την πρώτη μέρα μέχρι την παράδοση,

καθώς και ο τρόπος χρηματοδότησης. Δυστυχώς, στα ΓΑΚ στην Κέρκυρα δεν διασώζονται πολλά τέτοια νοταριακά-συμβολαιογραφικά κείμενα σχετικά με την ίδρυση των εκκλησιών, εξαιτίας καταστροφών ή αδιαφορίας. Από τα ελάχιστα που κατέστη δυνατόν να εντοπιστούν παρατίθεται κάποιων το πρωτότυπο και το «μεταγεγραμμένο» κείμενο της συμφωνίας, καθώς η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι ελληνική μεν, αναμεμιγμένη δε με την τοπική «κερκυραϊκή ντοπιολαλιά», με πλήθος ιταλικών λέξεων προσαρμοσμένων στην καθημερινότητα της εποχής και με ιδιόρρυθμη συντακτικότητα.

Συγκεκριμένο παράδειγμα η συμβολαιογραφική συμφωνία κατασκευής της εκκλησίας και του καμπαναριού της Παναγίας Κυροπούλας του χωριού Κουραμάδες, από τα ΓΑΚ και το Συμβολαιογράφο Αναστάσιο Χυτήρη, Τόμος Χ.34, ΥΠΟΦ. 14, σελ. 48, στο οποίο διαβάζουμε συγκεκριμένα για το καμπαναριό:

« 1732 ημέρα 14 του Σεπτεμβρίου μηνός εις το χωρίο των Κουραμάδων. Οι παρόντεςεκλαμπρότατοι ...Δημήτριος και Χριστόδουλος Δετώρος αδελφοί Καλικιόπουλοι του ποτέ ...Αναστάσιου συνεφώνησαν μετα του παρόντα μαστροΧριστόδουλου Κοσμά κάτοικος εις το πόργο του Μαντουκίου και γαρ ο αυτός μαστροΧριστόδουλος υπόσχεται να κτήση ένα καμπαναριό απάνω εις του οφαγητην της μονής της Υπεραγίας Θεοτόκου εδώ εις το παρόν χωρό ινφόρμα εις εκείνο το ίδιο μονδέλο όπου ήσιν εκείνο της Σάντας Γιουστίνας στο πόργο της Γαίιτζας, έχοντες οι άνωθεν κ. Καλικιόπουλοι όλη την ύλη, και ο αυτός μάστρο Χριστόδουλος τον κόπο του και για πληρωμή της δούλεψης του αυτού μάστρο Χριστόδουλου εσουνέβησαν εν μέσου αυτών δια ρεάλια δέκα από λίτρες δέκα το καθένα και με υπόσχεσην του αυτού μάστρο Χριστόδουλου να καμη την αυτή φάμπρικα εις διορίαν όλον τον ερχόμενο Οκτώβριον του παρόντος χρόνου εις δεσμόν και το εξής. Και ούτως εσουνέβησαν και ευχαρίστησαν ενώπιον μαρτύρωντου κυρ Νικολέτου Κοσκινά του πότε Σπύρου και του καλο Ιωάννη Πουλιέζου του πότε Αναστάση από το παρόν χωριό.....»

(βλ. παράρτημα)

Σήμερα, εννοείται πως ακολουθείται σε ότι αφορά τους ναούς και τα καμπαναριά τους, η ισχύουσα Ελληνική νομοθεσία σε συνδυασμό με αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε συνδυασμό με ότι αναφορά στα μνημεία και μάλιστα με ιδιαίτερα αυστηρά άρθρα προκειμένου να μην αλλοιωθεί η ιστορική μορφή της πόλης αλλά και όλου του νησιού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

3.1. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η Αρχιτεκτονική μπορεί να είναι τεχνική θαυμάσια, όμως μπορεί να θεωρηθεί και τέχνη. Εκφράζει κάθε φορά την εποχή της αλλά και η ίδια εκφράζεται και επηρεάζεται από αυτήν. Με τη βοήθεια και τις πληροφορίες της αρχιτεκτονικής ανακαλύπτουμε μέσα στο χρόνο την ιστορία αιώνων. Οι οικοδομικές αλλαγές που εμφανίζονται, δείχνουν τις συνήθειες και τις τάσεις των εποχών, δημιουργώντας ιστορικές και κοινωνικές περιόδους. Άλλωστε, η κατανόηση του παρελθόντος με τη γνώση του κτιστού περιβάλλοντος, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω έρευνα και αντίληψη.

Εξετάζοντας, από οικοδομική, τυπολογική και μορφολογική άποψη τα κτίσματα και ειδικότερα το είδος και τις διαστάσεις τους, τον ρυθμό που ακολουθεί το κτίριο, τα υλικά και την αρχιτεκτονική του διάπλαση, εξωτερικά, εσωτερικά και αισθητικά λαμβάνοντας υπόψη και το κριτήριο των επαναλαμβανομένων χαρακτηριστικών τους μπορούμε να τα κατατάξουμε σε κατηγορίες και εποχές.

Ειδικότερα, ενώ η οικοδομική είναι η γνώσης των δομικών υλικών, των τρόπων κατασκευής και χρησιμοποίησής τους, η μορφολογία και η τυπολογία ασχολείται με την έρευνα των αρχιτεκτονικών μορφών, ιδιαίτερα με την εξωτερική διάπλαση των αρχιτεκτονημάτων και τα συναφή γεωμετρικά και αισθητικά φαινόμενα.

Η αποτύπωση της δυτικής επιρροής στην αρχιτεκτονική των Επτανήσων, που είναι διάσπαρτη σε όλα τα Επτάνησα και δη στη νήσο Κέρκυρα, μας μιλά με έντονο ύφος σε όποιο σημείο της πόλης αν βρεθούμε, αλλά και της υπαίθρου και μας πληροφορεί για τη ζωή, για το χαρακτήρα των κατοίκων και την αγάπη τους για το λεπτό και το ωραίο, που ήρθε από μακριά με τη μορφή του κατακτητή, αλλά και την αδιαμφισβήτητη ικανότητα των κατοίκων να το εντάξουν στο δυνατό εγχώριο, δικό τους ύφος, να το αναμείξουν με τα ντόπια στοιχεία της ελληνικότητας του νησιού, για να θαυμάζουμε εμείς μέχρι σήμερα τα αριστουργήματα της αρχιτεκτονικής της Κέρκυρας. (Ι. Κουμανούδης, 1966 : 36).

Η Εκκλησιαστική Αρχιτεκτονική ως μέρος της Αρχιτεκτονικής ασχολείται με τους ναούς, τα κωδωνοστάσια, τους τάφους κλπ. Όσον αφορά λοιπόν στη θρησκευτική αρχιτεκτονική των Επτανήσων και ιδιαίτερα της Κέρκυρας και αυτή λόγω της φραγκοκρατίας και της διακοπής επικοινωνίας με τη βυζαντινή παράδοση, δεν ακολουθεί την εξέλιξη της ορθόδοξης κατασκευής και αποτυπώνεται αυτό εμφανώς σε όλα τα εκκλησιαστικά χτίσματα, όπως οι ναοί και τα καμπαναριά τα οποία διαμορφώνουν, άλλη μορφολογική και ρυθμολογική εκκλησιαστική αρχιτεκτονική.

3.2. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Παρά το γεγονός ότι μέρος αυτού του αρχιτεκτονικού θαύματος της Κέρκυρας αποτελούν και οι κατασκευές των κωδωνοστασίων της, είναι ελάχιστες οι πληροφορίες και οι καταγραφές που αφορούν στα κωδωνοστάσια του νησιού όπως επίσης ελάχιστη είναι και η πληροφόρηση σχετικά με στοιχεία τους που αφορούν στη χρονολογία κατασκευής τους, τον τρόπο και τα υλικά.

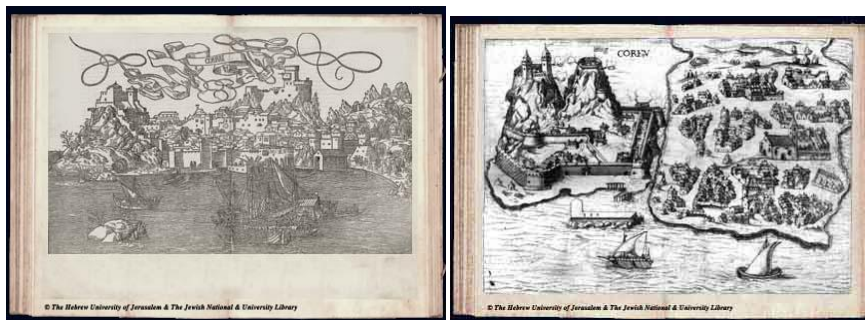
Η προσέγγιση των κωδωνοστασίων της Κέρκυρας που ερευνήθηκαν και παρουσιάζονται στην εργασία αυτή, γίνεται με αναφορές σε τυπολογικά, οικοδομικά, κατασκευαστικά και σε κάποιες περιπτώσεις μορφολογικά στοιχεία. Όμως, λόγω του ότι η εργασία αυτή δεν βασίζεται καθαρά και μόνο σε αρχιτεκτονικής μορφής πληροφορίες, αλλά σε απλές αναφορές σε αυτό τον τομέα και επικεντρώνεται στην πολιτισμική σημασία των χτισμάτων αυτών, τα στοιχεία που δίνονται παρακάτω προέρχονται από έρευνα σε ελάχιστες σχετικές διδακτορικές διατριβές, το Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας, καθώς και από προσωπική επαφή με ιερείς ναών, μετά από άδεια που μου δόθηκε από τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Κερκύρας, Παξών και Διαποντίων Νήσων κκ Νεκτάριο. Για το λόγο αυτό τα καμπαναριά τα χωρίζουμε σε κατηγορίες, ανάλογα με τα επαναλαμβανόμενα τυπολογικά χαρακτηριστικά τους και παρουσιάζονται όσο το δυνατόν κατατοπιστικότερα, σε συνδυασμό με σκαριφήματα καμπαναριών και των ναών τους, σε συνάρτηση με σκίτσα και ιστορικές φωτογραφίες ή γκραβούρες εποχής, για την αποτελεσματικότερη κατανόηση.

Τα καμπαναριά λοιπόν που συναντάμε σε όλο το νησί της Κέρκυρας είναι σε μορφή ψηλού πύργου με τετραγωνική κάτοψη ή σε μορφή υψίκορμου διάτρητου τοιχίου που αποτελείται από ζώνες, στα διάτρητα μέρη του οποίου αναρτώνται καμπάνες. Θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε τολμηρά αρχιτεκτονικά έργα ανεπτυγμένης κατασκευαστικής τεχνικής με στοιχεία αναγεννησιακά και μπαρόκ, όπως ήρθαν σχεδιαστικά από τη Δύση κατά τον 13ο -15ο αι. και αργότερα, μετά τον 18ο με στοιχεία νεοκλασικισμού (Δ. Ζήβας, 2007)

Δυστυχώς, λόγω έλλειψης στοιχείων, σήμερα στερούμαστε της δυνατότητας να γνωρίζουμε τη μορφή των αρχαιότερων καμπαναριών της Κέρκυρας.

Αν και οι παλαιότερες σωζόμενες εκκλησίες, επηρεασμένες μάλιστα από τη βυζαντινή ναοδομία, είναι αυτή του Ιάσωνος και Σωσιπάτρου τον 12^ο αι. και ακολουθεί η εκκλησία της Παλαιόπολης ή Αγίας Κερκύρας, χτισμένη στα οικοδομικά απομεινάρια της παλαιοχριστιανικής, τον 15^ο αι., αμφότερα δε τα καμπαναριά τους είναι με τύπου τοιχίου με διάτρητα τοιχώματα, τρίλοβα με δύο ορόφους, έχουν κατασκευαστεί πολύ αργότερα των ναών ή αντικατέστησαν τα αρχικά, οπότε δεν αποτελούν πειστήριο περί της πρωτιάς χρήσεως των τοιχωτών καμπαναριών. Στην Ενετοκρατία, συναντάμε και αυτά με τη μορφή πύργου με παλαιότερο του Αγίου Σπυρίδωνος και της Ιεράς Μονής Πλατυτέρας. Κανείς λοιπόν δεν μπορεί να πει με ακρίβεια ποιάς μορφής ήταν αυτά που χτίστηκαν πρώτα. Τα διάτρητα τοιχώματα ή τα πυργοειδή. Δεν υπάρχουν έρευνες και κείμενα που να το πληροφορούμαστε, ούτε και εκκλησίες με τόσο παλιά καμπαναριά που να το αποδεικνύουν. Κατά την έρευνα μας διαπιστώθηκε επίσης ότι στα περισσότερα καμπαναριά και κυρίως κατά την περίοδο 14^{ου} έως και 18^{ου} αι. έχουν γίνει κατά καιρούς επεμβάσεις και παρεμβάσεις, με την έννοια της ανακαίνισης ή αναστήλωσης, με αποτέλεσμα να μην είναι ευκρινής η χρονολογία κατασκευής του καμπαναριού και σίγουρα να μην συνάδει με του ναού γεγονός που καθιστά την έρευνα ακόμη πιο δύσκολη. Δυστυχώς και στα νεότερα χρόνια, συνεχίστηκε και συνεχίζεται να γίνονται στα περισσότερα καμπαναριά βαριές επεμβάσεις χωρίς μελέτες, με προσθήκες και αντικαταστάσεις που έχουν αλλοιώσει παντελώς το αρχικό κτίσμα. Συμπερασματικά και μόνο, μετά από συγκριτική παρατήρηση παλιών σχεδιασμάτων, χαρτών της πόλης της Κέρκυρας περιηγητών και γκραβουρών που διασώζονται μέχρι σήμερα, όπως των Bernhard von Breydenbach 1486 και Henry de Beauvau 1615, θα

μπορούσαμε να πούμε ότι γύρω στον 13^ο αι. δεν είχαμε καθόλου καμπαναριά, καθώς απεικονίζονται στο παραπάνω σχεδιάσμα του 1486, εκκλησίες εντός του παλιού κάστρου-φρουρίου, που σήμερα δεν υπάρχουν, όπως αυτής της Λατινικής Μητρόπολης, χωρίς κωδωνοστάσιο. Αργότερα δε στους επόμενους αιώνες 14^ο, 15^ο 16^ο, βρίσκουμε απεικονίσεις των ίδιων εκκλησιών με ψηλό πυργόμορφο καμπαναριό, όπως και πολλών άλλων νέων εκκλησιών στην πόλη, όλες με πυργόμορφα καμπαναριά.

Εικ. 4. Bernhard von Breydenbach 1486, Henry de Beauvau 1615, Cartwright Joseph 1821(<http://corfumaps.blogspot.gr/>)

Επίσης πολύ αργότερα και σε σχεδιάσματα διαφόρων άλλων περιηγητών και μάλιστα λεπτομερώς, όπως αυτή η γκραβούρα του Cartwright το 1821, όπου απεικονίζονται τα καμπαναριά της πόλης όλα πυργόμορφα, οδηγώντας μας στο συμπέρασμα πως αυτά ήταν που εφαρμόστηκαν πρώτα (R. Matton, 1960, σ. 105 και Ι. Κουμανούδης, 1966, σ.44), τουλάχιστον στην Κέρκυρα εξαιτίας της λατινοκρατίας. Παρόλα αυτά, γενικά και τα διάτρητα τοιχίου θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι επηρεασμένα από τη Δύση, καθώς το αρχαιότερο τέτοιας μορφής καμπαναριό στην Ελλάδα, του 1401, το συναντάμε στην ομοίως λατινοκρατούμενη Κρήτη, στην εκκλησία του Άγιου Γεώργιου στον Αρτό Ρεθύμνης (Χ. Μπάρλα, 1959, σ. 52).

Εν κατακλείδι, με γνώμονα την τυπολογία τους, τα κωδωνοστάσια της Κέρκυρας μπορούν να διακριθούν **στα Πυργωτά**, που ξεχωρίζουν για το μεγάλο τους ύψος και στο νησί ονομάζονται Βενετσιάνικα, γιατί μοιάζουν με τα καμπαναριά της Δύσης, που θα αποτελέσουν την **Α΄ κατηγορία** και τα **Τοιχίου – Παραδοσιακά** που στο νησί ονομάζονται **Φράγκικα**, τύπος που απαντάται με παραλλαγές και σε άλλες περιοχές της Ελλάδος και είναι τα περισσότερα στον αριθμό λόγω του λιγότερου χώρου που καταλαμβάνουν και του χαμηλότερου κόστους τους, που θα αποτελέσουν τη **Β΄ κατηγορία**.

3.2.1. Α΄ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΠΥΡΓΩΤΑ –ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ

Είναι πάρα πολλά τα πυργωτά καμπαναριά που θα συναντήσουμε στην Κέρκυρα ιδιαίτερα στο κέντρο της πόλης. Θεωρούνται τα παλαιότερα και εικάζεται ότι εμφανίστηκαν περίπου τον 16^ο αι., σύμφωνα ε σχεδιάσματα της παλιάς πόλης, όπως αναφέραμε παραπάνω. Έχουν όλα τετράγωνη κάτοψη, το ύψος διαφοροποιείται και υπάρχει μια συμμετρία στις δύο διευθύνσεις, χωρίς όμως σταθερό κανόνα προσανατολισμού. Άλλοτε τα συναντάμε ως πύλες εισόδου και άλλοτε ως ανεξάρτητα κτίσματα, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα του χώρου (Α. Αγουροπούλου –Μπιρμπίλη, 1976, σ. 264).

Γενικά, αποτελούνται από **μια βάση** στην οποία υπάρχει η είσοδος στο καμπαναριό, εσωτερική ή εξωτερική, από **τον κυρίως κορμό** που είναι πολύ ψηλός, 20-40μ. και εντός του βρίσκεται η σκάλα που οδηγεί στο χώρο των καμπανών. Ως **επιστέγαση** έχει έναν μικτογραμμής καμπύλης, έντονου κόκκινου χρώματος τρούλο, που στηρίζεται πάνω σε ένα κυβικού ή πολυγωνικού σχήματος τύμπανο με μικρά ανοίγματα ή σε πυραμοειδή κατάληξη, ακόμα και σε μορφή πολεμίστρων. Γενικά αυτός ο τύπος καμπαναριού δεν είναι ιδιαίτερα διακοσμημένος και κάποιες φορές φιλοξενεί και ρολόι. Ο ψηλός κορμός είναι πάντα απλός και μόνο στις γωνίες τοποθετούνται απομιμήσεις ή αυθεντικοί γωνιόλιθοι πάνω στο κονίαμα. Το μόνο μέρος που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί διακοσμημένο είναι ο χώρος των καμπανών με δίλοβα ή μονόλοβα ανοίγματα, λεπτά κιόνια, παραστάδες, γείσα και ανάγλυφα (εικ. 5).

Εικ. 5. Πυργωτά καμπαναριά (Αγ. Ματθαίος Αγ. Ματθαίου, Αγ.Θεόδωροι Λευκίμμης)
(αρχείο. Μ. Δημουλά)

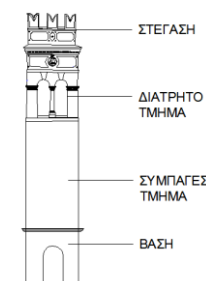
Η κατηγορία αυτή στο πέρασμα των αιώνων δέχτηκε μορφολογικές αλλαγές και διαφοροποιήσεις κρατώντας όμως πάντα το δυτικό της αρχιτεκτονικό πρότυπο, δημιουργώντας δύο υποκατηγορίες.

Η μία, η **A1** υποκατηγορία περιλαμβάνει τα καμπαναριά που χτίστηκαν από το **14^ο έως τον 15^ο** αι. και διασώζονται σήμερα μόνο δύο καμπαναριά αυτού του τύπου στο νησί, της Annunziata και της Υ.Υ.Θ. Βλαχερνών Ασπιωτάδων (σκαρίφημα 1,2)και

ή δεύτερη **A2** υποκατηγορία που περιλαμβάνει τα καμπαναριά που χτίστηκαν από τον 16^ο έως τον 18^ο αι. στην οποία ανήκουν περίπου δέκα καμπαναριά στο νησί, όπως του Αγίου Σπυρίδωνος, του Αγίου Βαρβάρου, της Υ.Θ. Πλατυτέρας κλπ. (Σ.Κουρής, 2010, σ. 45).

Ειδικότερα:

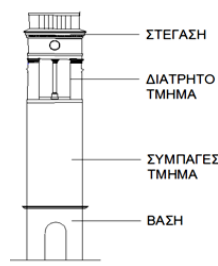
-Η υποκατηγορία A1

όνομα κωδων/σίου	Έτος κτίσεως	Συνολικό ύψος (m)	Πλάτος (m)
Annunziata	1394	19,80	4,50

Σκαρίφημα 1. A1 κατηγορίας

Εκκλησίες νησιού με καμπαναριά A1

Όνομα κωδών/σίου	Έτος κτίσεως	Συνολικό ύψος (m)	Πλάτος (m)
Υ.Θ. Βλαχερνών	15 ^{ος} αιώνας	16,20	3,00

Σκαρίφημα 2. Α1κατηγορίας Εκκλησίες νησιού με καμπαναριά Α1
(Σ. Κουρής, 2010, σ. 55,56)

Τα καμπαναριά αυτά μοιάζουν έντονα με πύργο και έχουν μια αυστηρή φρουριακή μορφή. Η τετράγωνη κάτοψη τους έχει στοιχεία ρωμανικής αρχιτεκτονικής, δηλαδή η τοιχοποιία τους αποτελείται από βαρείς λίθους, το δε στηθαίο στην κορυφή καταλήγει σε ένα είδος οδοντωτής πολεμίστρας. Θυμίζει πολύ τα καμπαναριά του Αγίου Όρους καθώς στη μεταβυζαντινή εποχή τα πυργωτά καμπαναριά είχαν διαδοθεί στην Ελλάδα με παραλλαγές όμως, ανάλογα με τους επηρεασμούς που δέχτηκε η ντόπια Βυζαντινή παράδοση και από τους κατακτητές, Φράγκους, Ενετούς και Τούρκους. Θυμίζουν σίγουρα όμως και τα μεσαιωνικά καμπαναριά στην Ιταλία (Ι. Κουμανούδης, 1966, σ. 48). Φτάνουν σε ύψος 18,5μ. περίπου. Τα υλικά κατασκευής είναι αργοί λίθοι ακανόνιστης μορφής με λαξευμένα αγκωνάρια τοποθετημένα στις γωνίες δεμένα με ασβεστοκονίαμα. Εντοπίζονται, δειγματοληπτικά μόνο στην πόλη της Κέρκυρας και στη Βόρεια πλευρά του νησιού (εικ. 6).

Αναλυτικά διακρίνουμε:

-Τη Βάση: Είναι το κατώτερο μέρος του καμπαναριού στο οποίο υπάρχει σε κάποια πλευρά του εσωτερική ή εξωτερική είσοδος στο κτίσμα. Έχει περίπου ύψος 5μ. και δεν είναι ποτέ διακοσμημένο ούτε τεχνικά μπορείς να το διαχωρίσεις οπτικά από το κυρίως μέρος.

-Το Συμπαγές τμήμα: Περίπου 5-6μ. με τοιχοποιία χωρίς ανοίγματα και στις τέσσερις πλευρές, με μικρούς φεγγίτες για φως. Στο εσωτερικό του βρίσκεται η σκάλα που οδηγεί στο χώρο των καμπανών.

-Το Διάτρητο τμήμα: Είναι ο χώρος των καμπανών. Το κομμάτι αυτό αποτελείται από τοξωτά ανοίγματα, δύο ανά πλευρά του κτίσματος και ύψος περίπου 3,50μ.

-**Τη Στέγαση:** Ύψους 4 μ. που καλύπτει το προηγούμενο τμήμα. Περιμετρικά υπάρχει ζωφόρος στο κέντρο της οποίας μπορεί να υπάρξει σε ανάγλυφη μορφή κάποιο έμβλημα. Πάνω από τη ζωφόρο υπάρχει γείσο και τέλος το στηθαίο του δώματος με το τελείωμα «πολεμίστρες» (Σ. Κουρής, 2010, σ. 48).

εικ. 6 Καμπαναριά Αι κατηγορίας (Αννουντσιάτα, Υ. Θ. Ε Ασπιωτάδων
(προσωπικό αρχείο)

-Η υποκατηγορία A2

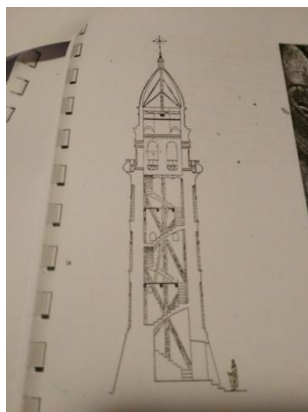
Τα κωδωνοστάσια αυτού του τύπου μεταξύ 16^{ου} αι. και 18^{ου} αι. αλλάζουν μορφή σχετικά με την Α1 υποκατηγορία, ως προς το ύψος, τα υλικά και τη στέγαση και είναι μεγαλύτερα σε όγκο. Έχουν τη μορφή πύργου με τετράγωνη κάτοψη και είναι συμμετρικά στις τέσσερις πλευρές τους. Δίνουν την αίσθηση ενός μεγαλοπρεπούς υψηλού κτίσματος περίπου 30μ. και επιβλητικού συνάμα παρά το γεγονός ότι η διακόσμηση τους είναι μηδαμινή. Είναι κομψά και θυμίζουν τα Ιταλικά της Αναγέννησης. Διαφοροποιούνται τα υλικά και η τοιχοποιία είναι φτιαγμένη από συμπαγείς οπτόπλινθους με ασβεστοκονίαμα. Εντοπίζονται κυρίως στην πόλη της Κέρκυρας και τη Νότια Κέρκυρα.

Αναλυτικά διακρίνουμε (σκαριφήματα 1,2,3, και εικ. 8):

- **Τη Βάση:** Είναι το κατώτερο μέρος του καμπαναριού στο οποίο υπάρχουν σε δύο απέναντι πλευρές του είσοδοι στο κτίσμα. Η είσοδος μπορεί να βρίσκεται στο ύψος του εδάφους ή να ξεκινά από πολύ ψηλότερα και η πρόσβαση σε αυτό να γίνεται με εξωτερική μη μόνιμης κατασκευής μεταλλική ή ξύλινη σκάλα. Αυτό, αν και δεν είναι καθόλου λειτουργικό, ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα των μεσαιωνικών καταλοίπων σύμφωνα με τα οποία για λόγους προστασίας, όταν εντοπίζονταν ο εχθρός, χρησιμοποιούνταν το καμπαναριό ως χώρος κρύπτης, με δυσκολία πρόσβασης από τους ανεπιθύμητους, αφού δεν υπήρχε εύκολος τρόπος να φτάσουν στην είσοδο

του καμπαναριού και εισβάλουν στο εσωτερικό. Έχει περίπου ύψος 3,5μ. και είναι φτιαγμένο από λιθοδομή με γωνιόλιθους ιδιαίτερα φροντισμένους.

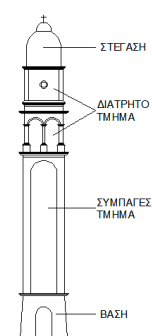
-Το Συμπαγές τμήμα: Το ψηλότερο τμήμα περίπου στα 13μ. με τοιχοποιία χωρίς ανοίγματα και στις τέσσερις πλευρές ή με φεγγίτες. Στο εσωτερικό του βρίσκεται η σκάλα που οδηγεί στο χώρο των καμπανών και είναι κατασκευασμένο από συμπαγείς οπτόπλινθους.

Εικ. 7. Ανάπτυγμα εσωτερικού πυργωτού καμπαναριού

-Το Διάτρητο τμήμα: Είναι ο χώρος των καμπανών. Το κομμάτι αυτό αποτελείται από μονά ή διπλά τοξωτά ανοίγματα, ανά πλευρά του κτίσματος με λεπτούς κίονες και παραστάδες(δοκάρια) και φτάνει σε ύψος περίπου 6,7μ. Είναι δε το πιο διακοσμημένο τμήμα του κωδωνοστασίου.

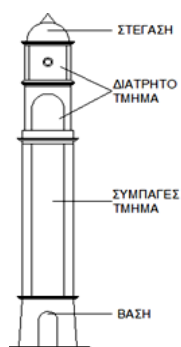
-Τη Στέγαση: Ύψους 4,25 μ. που καλύπτει το προηγούμενο τμήμα. Έχει τύμπανο τετραγωνισμένο ή πολυγωνικό με κυκλικά ανοίγματα και μονό ή διπλό τρούλο που χαρακτηρίζεται από το έντονο κόκκινο χρώμα του, φτιαγμένα από συμπαγείς οπτόπλινθους.

Σκαρίφημα 1. Α2 κατηγορίας

όνομα κωδων/σίου	Έτος κτίσεως	Συνολικό ύψος (m)	Ύ Πλάτος (m) (
Αγ. Σπυρίδων	1589	31,85	4,50
Αγ. Βάρβαρος	1605	29,05	3,80
Υ.Θ. Ελεούσα	1741	27,20	3,50
Υ.Θ. Πλατυτέρα	1864	30,00	4,00
Αγ. Τριάδα	1895	24,55	3,50
Αγ. Ματθαίος	19 ^{ος} αιώνας	24,70	3,40
Αγ. Προκόπιος	19 ^{ος} αιώνας	19,51	3,20

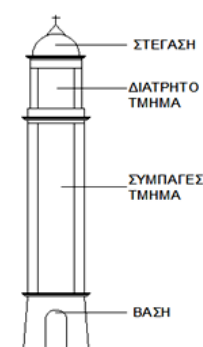
Καμπαναριά εκκλησιών Α2 κατηγορίας

όνομα κωδων/σίου	Έτος κτίσεως	Συνολικό ύψος (m)	Πλάτος (m)
Προφήτη Ηλία	1787	18,5	2,60
Αγ. Θεοδώρα	1577	28,10	4,00

Σκαρίφημα 2. A2 κατηγορίας

Εκκλησίες νησιού με καμπαναριά A2

όνομα κωδων/σίου	Έτος κτίσεως	Συνολικό ύψος (m)	Πλάτος (m)
Αγ. Θεοδώροι	1836	18,5	2,65

Σκαρίφημα 3. A2 κατηγορίας

Εκκλησίες νησιού με καμπαναριά A2

(Σ. Κουρής, 2010, σ. 49, 51,53)

Εικ. 8. Καμπαναριά A2 υποκατηγορίας (Αγ. Νικολάου Αργυράδων, Αγ. Προκοπίου Αγ. Προκοπίου, Προφ. Ηλία Καλαφατιώνων) (αρχ. Μ. Δημουλά)

3.2.2. Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ ΜΕ ΜΟΡΦΗ ΤΟΙΧΙΟΥ- ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ-ΦΡΑΓΚΙΚΑ

Επί το πλείστον τα καμπαναριά της Κέρκυρας ανήκουν σε αυτό τον τύπο και είναι αυτής της μορφολογίας. Απαντώνται εντός της πόλης της Κέρκυρας αλλά και στην ύπαιθρο. Έχουν δε χτιστεί συγχρόνως με την εκκλησία ή μεταγενέστερα, ανάλογα με την επικρατούσα οικονομική κατάσταση. Αυτός ο τύπος απαντάται και στην υπόλοιπη Ελλάδα κατά κόρον, με μόνη εξήγηση την οικονομική κατασκευή τους. Στην Κέρκυρα εμφανίζονται περίπου τον 17^ο αι.

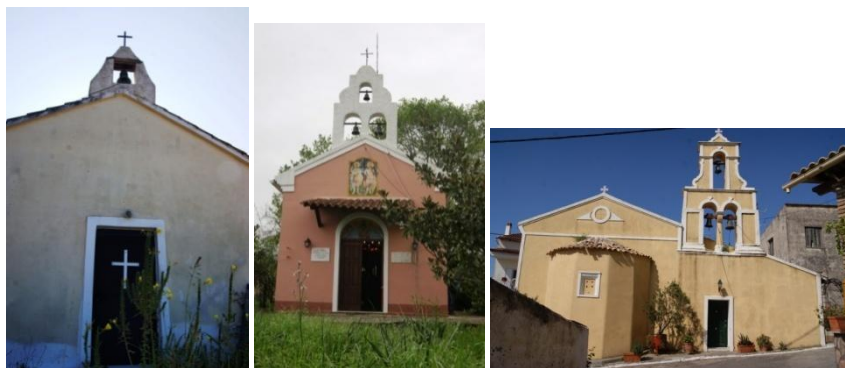
Τα συναντάμε εδρασμένα πάνω στους τοίχους των εκκλησιών τους, δηλαδή ως προέκταση ενός των εξωτερικών τοίχων του ναού, κατά προτίμηση της πρόσοψης, προς τα πάνω σε ύψος και θα ανήκουν στη **B1** υποκατηγορία, ή ως ένα αυτόνομο τοίχιο, με δική του έδραση και θα ανήκουν στη **B2** υποκατηγορία.

Η υποκατηγορία B1'

Τα ανήκοντα στην B1 υποκατηγορία είναι ελάχιστα και θεωρείται ότι κατά το πλείστον κατασκευάστηκαν σε μεταγενέστερο χρόνο σε σχέση με το ναό, χωρίς κάποια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική φροντίδα, απλά για συμπληρώσουν λειτουργικά το ναό.

Αναλυτικότερα διακρίνουμε:

-Δεν έχουν βάση ή κορμό και τα μέρη αυτά που αντικαθίστανται με τον επιλεχθέντα τοίχο του ναού. Αυτός ο τοίχος είναι που στηρίζεται πάνω του το διάτρητο τμήμα του καμπαναριού στο οποίο φιλοξενούνται οι καμπάνες, και ξεχωρίζουν μεταξύ τους με κυμάτιο-γείσο.

Εικ. 9. Καμπαναριά Β κατηγορίας (Άγ. Θεοδώρων Κουσπάδων, Αγ. Ιωάννη Κασσίωπης, Αγ. Νικόλαος Πέλεκα) (αρχ. Μ Δημουλά)

-**Το διάτρητο τμήμα** μπορεί να αποτελείται από έναν ή δύο ορόφους. Στον πρώτο όροφο έχουμε ένα ή δύο τοξωτά ανοίγματα, είναι δηλαδή μονόλοβο ή δύλοβο και στον δεύτερο όταν υπάρχει, ένα τοξωτό άνοιγμα, μονόλοβο. Καμπάνες υπάρχουν πάντα στον πρώτο όροφο και σπανίως και στον τρίτο. Γενικά στο διάτρητο τμήμα, ο πρώτος όροφος είναι τετράγωνος με δύο πεσσούς με βάση στην άκρη και στέψη. Πάνω τους στηρίζονται τα τόξα των λοβών και ένα ενδιάμεσο κολονάκι με τη βάση του στολισμένο κατά το πλείστον με κιονόκρανο. Όλες οι έδρες των πεσών είναι συνήθως διακοσμημένες με κυματιστή αναπαράσταση, μπορεί όμως και να είναι απολύτως λιτή. Καταλήγει σε γείσωμα που προεξέχει και έτσι τονίζεται περισσότερο ο δεύτερος όροφος, όταν υπάρχει, με ένα λοβό και τον ίδιο τρόπο διάπλασης, εκτός των πεσών που καταλήγουν σε διπλούς έλικες που με την κάτω σπείρα δίνουν την αίσθηση μιας πιο αρμονικής διαφοράς πλάτους των δύο ορόφων. Στο σημείο αυτό μπορεί να υπάρχει και εξώστης με μαρμάρινα φουρούσια και πακτωμένο δάπεδο, αλλά και σιδερένιο κιγκλίδωμα (εικ. 10).

Εικ.10. καμπαναριά Αγ. Τριάδος, Αγ. Προκοπίου(αρχ. Μ. Δημουλά)

-**Η Επίστεψη:** Διακοσμητικοί μικρότεροι έλικες συνεχίζονται και στην επίστεψη του όλου οικοδομήματος που μοιάζει να συγκρατούν την βάση του κορυφώματος στην οποία είναι τοποθετημένος ο σταυρός μόνος του ή παρέα με ανεμοδείκτη (εικ. 10). Σε μεταγενέστερα χρόνια, που δεν μπορούμε απολύτως να εντοπίσουμε, παρατηρείται μια αλλαγή στην μορφολογία τους καθώς εκλείπει ο δεύτερος όροφος του διάτρητου τμήματος αλλά και οι έλικές που αποτελούν χαρακτηριστικό του Μπαρόκ.

Εικ. 11. Καμπαναριά (Αγ. Νικόλαος Φαληράκι, Αγ. Παρασκευή Καμάρας) (αρχ. Μ. Δημουλά)

Επίσης η επίστεψη μπορεί να μην υπάρχει καθόλου ή να αντικαθίσταται με τριγωνικό αέτωμα, πιο κοντινό στο Ελληνικό ύφος (Ι. Κουμανούδης, 1966, σ.σ.39,40,42 και Σ. Κουρή, 2010,σ.σ. 58,59). (εικ. 11)

Η υποκατηγορία B2'

Τα ανήκοντα στη B2 υποκατηγορία επίσης μπορεί να έχουν κατασκευαστεί συγχρόνως ή μεταγενέστερα του ναού. Θεωρητικά είναι πιο ολοκληρωμένα αρχιτεκτονικά αφού έχουν δική τους έδραση. Μπορούν να διαιρεθούν όμως και σε επιμέρους υποκατηγορίες.

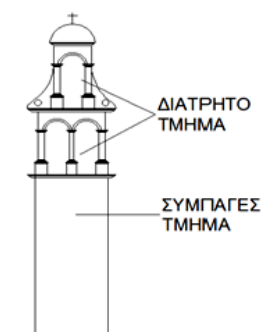
Αναλυτικότερα διακρίνουμε:

-**Το συμπαγές τμήμα:** Ως αναφορά το **συμπαγές τους τμήμα** στα καμπαναριά της B2 κατηγορίας διακρίνουμε αυτά που το τοιχίο τους, αν και έχει αυτόνομη έδραση **εφάπτεται του ναού** και θα ανήκει στην **B2,1** υποκατηγορία και αυτών που το τοιχίο βρίσκεται σε ανεξάρτητο χώρο μακριά από το ναό **χωρίς να εφάπτεται**, και θα ανήκουν στη **B2,2** υποκατηγορία.

Επίσης κάποια εξ αυτών της **B2,2** υποκατηγορίας, μπορεί:

α) να αποτελούνται **από δύο τμήματα**, το συμπαγές και το διάτρητο, χωρίς βάση ξεχωριστή (σκαρίφημα 4).

Γενικά το **συμπαγές τμήμα- κορμός** αυτής της υποκατηγορίας, αποτελείται από λεπτό σε πάχος τοίχιο σε αντίθεση με το αρκετά μεγάλο ύψος του. Το τοίχωμα αυτό λεπταίνει όσο προχωράμε σε ύψος προς τα πάνω για να καταλήξει σε κυμάτιο-γείσο στο οποίο στηρίζεται το εν συνεχεία συμμετρικά λεπτότερο σε πλάτος διάτρητο τμήμα. Ο κορμός αυτός είναι λιτός, χωρίς ίχνος δικόσμου και σπάνια με απομίμηση ακρογωνιόλιθων. Το σύννηθες είναι να έχουν το χρώμα της ώχρας αλλά και του καθαρού ασβέστη.

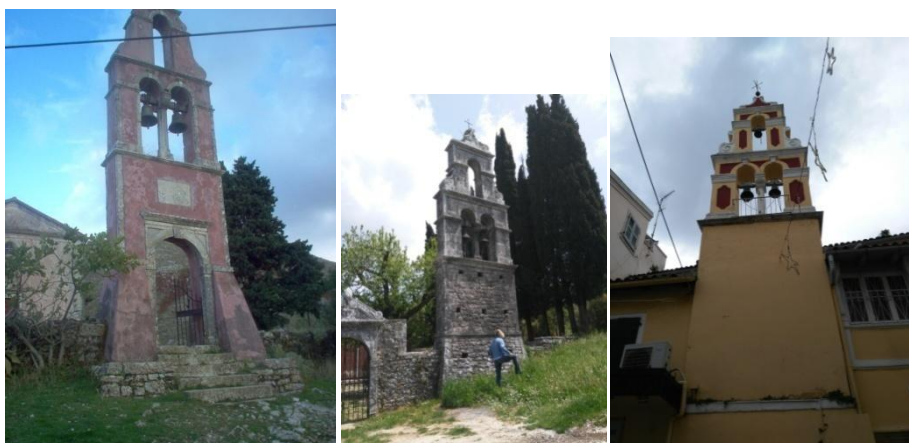
όνομα κωδωνοσίου	Έτος κτίσεως	Συνολικό ύψος (m)	Πλάτος (m)
Αγ. Τριάδα			
Αγ. Προκόπιος	1745	11,90	3,60
Αγ. Νικόλαος			
Κορακιάνα	18 ^{ος} αιώνας	14,05	3,60
Αγ. Σπυρίδων			
Κυνσιπιάστες	18 ^{ος} αιώνας	13,20	3,80
Αγ. Ιωάννης			
Αργυράδες	1898	10,80	3,40
Αρχαγγέλου			
Μιχαήλ Άνω			
Κοσρακιάνα	1912	11,50	2,50

Σκαρίφημα 4. B2,1

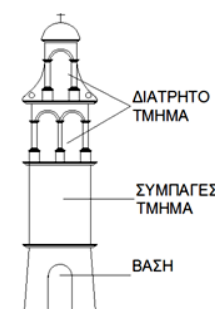
-Εκκλησίες νησιού με καμπαναριά B2,1

(Σ. Κουρή, 2010, σ. 63)

β) κάποια άλλα καμπαναριά της **B2,2** υποκατηγορίας αποτελούνται **από τρία τμήματα**: τη **βάση**, το **συμπαγές τμήμα** και το **διάτρητο τμήμα**. Δηλαδή το συμπαγές τμήμα χωρίζεται σε δύο μέρη. Το ένα, το μικρότερο, αποτελεί τη βάση, ιδιαίτερη και αυτοτελή, και το άλλο, το μεγαλύτερο, τον κορμό. Χωρίζονται μεταξύ τους με λιτό κυμάτιο. Η βάση είναι κολουροπυραμοειδούς μορφής που προσδίδει αίσθηση σταθερότητας στο κτίσμα σε σχέση με το έδαφος (Ι. Κουμανούδης, 1966, σ.40). Στη βάση τους συνήθως έχουν μια μικρή πύλη, περίπου στο ύψος ανθρώπου ή ψηλότερη που διακοσμείται στο περίγραμμά της συνήθως με ανάγλυφες παραστάσεις (Ι. Κουμανούδης, 1966, σ.40). (σκαρίφημα 5)

Εικ 12. Καμπαναρία B2,2 κατηγορίας (Αγ. Ιάκωβου Πέρση-Π. Περίθεια, παναγία των Δρόμων, Παντοκράτορας, Αγ. Βασιλείου, πόλη) (προσωπικό αρχείο)

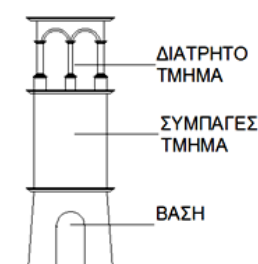
όνομα κωδων/σίου	Έτος κτήσεως	Συνολικό ύψος (m)	Πλάτος (m)
Αγ.Σπυρίδων Λευκίμης	19 ^{ος} αιώνας	11,25	3,60
Αγ.Νικόλαος Κρήνης	18 ^{ος} αιώνας	12,20	3,60
Αγ.Σπυρίδων Καββαδάδες	1898	13,60	3,80
Αγ.Αναστασία Λιαπάδες	18 ^{ος} αιώνας	15,50	3,00
Ι.Μ.Παναγίας Λευκίμης	1700	13,50	3,80
Εσταυρωμένου Συναράδες	1860	11,00	3,30
Ι.Μ.Παναγίας Λευκίμης	19 ^{ος} αιώνας	11,80	4,00

Σκαρίφημα 5. τύπου B2,2 -Εκκλησίες νησιού με καμπαναριά B2,2
(Σ. Κουρής, 2010, σ. 60)

-Διάτρητο τμήμα: Γενικά, στην υποκατηγορία B2, ως αναφορά στο διάτρητο τμήμα, ισχύουν στο μεγαλύτερο μέρος τα αναφερόμενα στην υποκατηγορία B1 με κάποιες μικροδιαφορές. Εν συντομία επαναλαμβάνουμε ότι το διάτρητο τμήμα, στο οποίο φιλοξενούνται οι καμπάνες, μπορεί να αποτελείται από έναν ή δύο ορόφους. Ο πρώτος όροφος είναι δύλοβος και ο δεύτερος μονόλοβος. Καμπάνες υπάρχουν πάντα στον πρώτο όροφο, σπανίως όμως και στον τρίτο. Ο πρώτος όροφος του διάτρητου τμήματος είναι τετράγωνος με δύο πεσσούς με βάση στην άκρη και στέψη. Πάνω τους στηρίζονται τα τόξα των λοβών και ένα ενδιάμεσο κολονάκι με τη βάση του, στολισμένο κατά το πλείστον με κιονόκρανο. Σε κάποιες περιπτώσεις οι πεσσοί και γενικά ο καμπανοστάτης, δηλαδή η όλη κατασκευή που στηρίζονται οι καμπάνες, είναι διακοσμημένοι με ανάγλυφες σκαλιστές παραστάσεις λουλουδιών

ή άλλων σχημάτων. Όλες οι έδρες των πεσών είναι συνήθως διακοσμημένες με κυματιστή αναπαράσταση, μπορεί όμως και να είναι απολύτως λιτή. Καταλήγει σε γείσωμα που προεξέχει και έτσι τονίζεται περισσότερο ο δεύτερος όροφος, όταν υπάρχει. Οι πεσσοί καταλήγουν σε διπλούς έλικες που με την κάτω σπείρα δίνουν την αίσθηση μιας πιο αρμονικής διαφοράς πλάτους των δύο ορόφων. Στο σημείο αυτό μπορεί να υπάρχει και εξώστης με μαρμάρινα φουρούσια και πακτωμένο δάπεδο, αλλά και σιδερένιο κιγκλίδωμα.

-Η Επίστεψη: Διακοσμητικοί μικρότεροι έλικες συνεχίζονται και στην επίστεψη του όλου οικοδομήματος που μοιάζει να συγκρατούν την βάση του κορυφώματος στην οποία είναι τοποθετημένος ο σταυρός μόνος του ή παρέα με ανεμοδείκτη. Επίσης στην Β2 υποκατηγορία, σε μεταγενέστερα χρόνια που δεν μπορούμε απολύτως να εντοπίσουμε, παρατηρείται μια αλλαγή στην μορφολογία των καμπαναριών καθώς εκλείπει ο δεύτερος όροφος του διάτρητου τμήματος αλλά και ως προς τη διακόσμηση αφού οι έλικές, που αποτελούσαν χαρακτηριστικό του Μπαρόκ, δεν προτιμούνται πια. Επίσης η επίστεψη καταργείται εντελώς ή να αντικαθίσταται με τριγωνικό αέτωμα πιο κοντινό στο Ελληνικό ύφος(Ι. Κουμανούδης, 1966, σ.39,40,42,43 και Σ. Κουρή, 2010,σ.σ. 58,59) (εικ. 11,13 και σκαρίφημα 6).

Σκαρίφημα 6. Β2,2

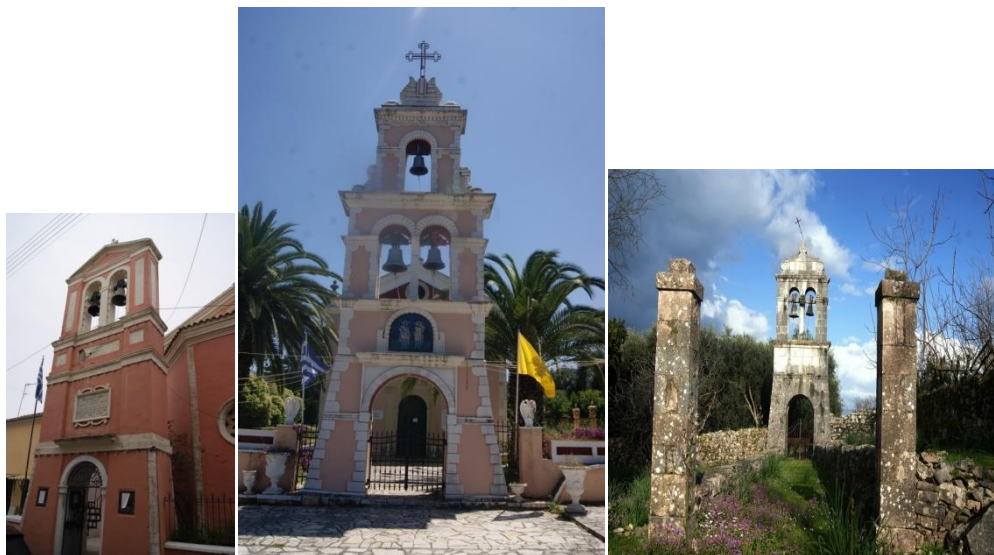
όνομα κωδων/σίου	Έτος κτίσεως	Συνολικό ύψος (m)	Πλάτος (m)
Αγ.Στέφανος Βαρυπατάδες	1750	9,40	3,00
Αγ.Σπυρίδων Σωκράκι	1700	8,00	2,90
Παναγίας Κασσιώπη	19 ^{ος} αιώνας	8,10	3,25

-Εκκλησίες νησιού με καμπαναριά Β2,2

Εικ. 13. Διάτρητα τμήματα Καμπαναριών B2 κατηγορίας(Παναγίας Καμαρέλας, Λιμνιώτισσας, Υπαπαντής πόλης)(προσωπικό αρχείο)

Σε όλες τις μορφές τους τα καμπαναριά της B2 κατηγορίας θα τα βρούμε αυτόνομα στο προαύλιο της εκκλησίας, ακουμπισμένα σε έναν των εξωτερικών τοίχων του ναού ή ως επέκταση αυτού.

Εικ. 14. Καμπαναριά με πύλη (Α. Τριάδος Γαρίτσας, Αγ. Θεοδώρων Αντινιώτη, Αγ. Γεώργιος Κασσίωπης). (πρ. αρχείο Μ. Δημουλά)

Στην περίπτωση των καμπαναριών με πύλη αυτά αποτελούν εισόδους στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας τους ή χρησιμεύουν για να διαχωριστεί το κύριο από το δευτερεύον μέρος του περιβάλλου (εικ. 14).

3.3. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΙΣΜΑ

Θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε εδώ για τον τρόπο που επιτυγχάνεται το χτύπημα των καμπανών. Είναι σημαντικότατο διότι υπό αυτών των ήχων οι πιστοί σήμερα ορθόδοξοι και καθολικοί στο νησί καλούνται να συμμετάσχουν στις τελετουργικές διαδικασίες των εκκλησιών των ενοριών τους ή να πληροφορηθούν έκτακτα γεγονότα χαρμόсуνα ή λυπητερά.

Στα πυργωτά καμπαναριά τα πράγματα είναι αρκετά εύκολα αφού εσωτερικά του κτίσματος υπάρχει πάντα εξ αρχής η κατασκευή σταθερής συνήθως σκάλας, ανεξαρτήτως υλικού, που οδηγεί στο χώρο των καμπανών. Δεν είναι βέβαια λίγες οι περιπτώσεις που λόγω του μεγάλου ύψους των καμπαναριών αυτών, προκειμένου να αποφευχθεί η καθυστέρηση ή ο κόπος του κωδωνοκρούστη, οι καμπάνες χτυπιούνται με σχοινί συνδεδεμένο με αυτές, από τη βάση του καμπαναριού, εσωτερικά ή εξωτερικά αυτού.

Λόγω της κατασκευής τους στα τοιχωτά καμπαναριά αντιμετωπίζεται μια δυσκολία που αφορά στην απαραίτητη πρόσβαση του καμπανάρη στον χώρο των καμπανών και την εξασφάλιση άνεσης ώστε να «βαρέσουν» σωστά. Έτσι διαπιστώνουμε πως στα χαμηλά σε ύψος καμπαναριά τοιχείου το χτύπημα των καμπανών προβλέπει τη χρήση σχοινιού, δεμένου με τις καμπάνες, που τραβιέται από το έδαφος. Στα καμπαναριά μεγαλύτερου ύψους συνήθως έχει προβλεφτεί ή κατασκευή εξώστη με μαρμάρινο ή μεταλλικό πάτωμα και κιγκλίδωμα στο χώρο των καμπανών στον οποίο έχει πρόσβαση ο κωδωνοκρούστης μέσω μιας μεταλλικής ή ξύλινης σκάλας, αέρινης κινητής ή σταθερής, απλής ή ελικοειδούς. Κάποιες φορές και μέσω μόνιμης κατασκευής επί του κορμού του καμπαναριού, με σκαλιά από το υλικό του καμπαναριού.

Εικ. 15 Καμπάνισμα (Αγ. Νικόλαος Κ. Κορακιάνας, Αγ. Σπυρίδωνας Νυμφών, ταξιάρχες
Επισκοπιανών) (αρχ. Μ. Δημουλά)

Είναι και οι φορές που εντυπωσιαζόμαστε όμως από την κερκυραϊκή ευρηματικότητα όταν η πρόσβαση στον εξώστη και στις καμπάνες επιτυγχάνεται από παράθυρο στο υπέρωο της ίδιας της εκκλησίας(εικ. 15,16)ή από το μπαλκόνι παρακείμενης οικίας(Ι. Κουμανούδης, 1966,σ.42).

εικ. 16. Τρόποι πρόσβασης στις καμπάνες(Παναγία Λιμνιώτισσα, Αγ. Ουνούφριος Λ. Ρόπα)
(προς. αρχείο)

Οι παραπάνω περιπτώσεις αποτελούν γραφικές και ρομαντικές λύσεις που αν και ακαλαίσθητες δεν παύουν να είναι συγκινητικές. Υπάρχουν όμως και λύσεις που εφαρμόζονται πλέον και παρά την πεζότητά τους είναι πιο λειτουργικές και

πρακτικές αφού χωρίς καμιά δυσκολία και κόπο ο ήχος της καμπάνας αντηχεί στην ενορία γρήγορά και εύηχα με τη βοήθεια απλής ηλεκτρικής εγκατάστασης συνδεδεμένης με τις καμπάνες, με το απλό πάτημα ενός κουμπιού.

3.4.ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΟΡΥΚΤΑ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω τα καμπαναριά στην Κέρκυρα είναι χτισμένα από πέτρα, μάρμαρο και συμπαγείς οπτόπλινθους με ασβεστοκονίαμα (Ι. Μπούνιας, 1954,σ.σ.59-60). Ο λόγος, τα λατομεία που υπάρχουν στο νησί και συγκεκριμένα στα βόρεια και στο υψηλότερο σημείο του νησιού, στο όρος Παντοκράτωρ κυρίως του χωριού των Σινιών, που εξορύσσεται σκληρή ασβεστολιθική πέτρα –μάρμαρο λευκού χρώματος και κοκκινωπή, ακανόνιστου σχήματος που ταιριάζει απόλυτα στην τοιχοποιία καθώς και ασβεστολιθικά πετρώματα για το ασβεστοκονίαμα και χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον από τους Ενετούς αφού ήταν και πρόσφορα υλικά και ντόπια. Επίσης κεντρικά στο νησί υπάρχει άλλο λατομείο από το οποίο το νησί προμηθεύεται αμμώδες κίτρινο πέτρωμα και νότια του νησιού σε αφθονία υπάρχει άμμος και άργιλος που οδήγησαν στην κατασκευή τούβλων και κεραμιδιών και τη δημιουργία πολλών βιοτεχνιών αυτού του αντικειμένου από την περίοδο της βενετοκρατίας μέχρι και σήμερα.(Σ. Κουρής, 2010,σ.172). Τον 18^ο αι. ανακαλύπτονται από τον ευγενή Νικόλαο Πετριτή λατομία μαρμάρου, στο χωριό Σπαρτίλα, εξαιρετικής ποιότητας και αξίας «ανθοειδή αλάβαστρα ανατολικού τύπου», ανώτερα από της Γαλλίας και της Σικελίας που κίνησαν το ενδιαφέρον των Βενετών και μεταφέρθηκαν και στη Βενετία όπου χρησιμοποιήθηκαν στον καλλωπισμό του Αγίου Μάρκου (Τζιβάρα Π., 2014). Από τα μάρμαρα του Σπαρτίλα χρησιμοποιήθηκαν στην ανακαίνιση και αναστήλωση της εκκλησία των Αγίων Ιάσωνα και Σωσίπατρου (Ι. Μπουνιάς, 1954, σ.59-60). Ήταν πολλές όμως και οι φορές που οι Κερκυραίοι εισήγαγαν από την Ήπειρο, την Τεργέστη και τη Μάλτα πέτρα και ξυλεία για τις ανάγκες αυτές. Συγκριμένα το υλικό κατασκευής, κίτρινος τούφος Μάλτας, από το οποίο είναι κατασκευασμένο το καμπαναριό Υ.Θ. Ελεούσης Κυνοπιαστών (Σ. Πεννητάρχου-Πουλημένος,2011), καθώς και άλλα μνημεία της πόλεως όπως η γνωστή «Στέρνα»

και επιβεβαιώνει τις επαφές μεταξύ των δυο τότε βρετανικών κτήσεων της Μεσογείου (<http://tab.ionio.gr/culture/activities/projects/epigraphs/viewer.php?id=161>).

3.5.ΜΑΣΤΟΡΕΣ

Στην Κέρκυρα τα περισσότερα καμπαναριά χτίστηκαν από ντόπιους μάστορες που ήταν ικανοί και άξιοι. Ως αναφορά στα πυργωτά καμπαναριά, αυτά χτίστηκαν σε συνεργασία των ντόπιων με τους βενετούς μαστόρους που τους μύησαν στην τέχνη του ύψους που γνώριζαν καλά. Δεν αμφισβητείται μεν η δυτική ενετική επιρροή στην αρχιτεκτονική των κωδωνοστασίων, σε καμιά περίπτωση όμως αν και μοιάζει δεν είναι η ίδια με αυτή της Γαληνοτάτης. Το έντονο ντόπιο στοιχείο Κερκυραϊκό-Ελληνικό στοιχείο διαφαίνεται σε αυτά. Κύρια διαφορά το υπερβολικό ύψος και η επιβλητικότητα καθώς και η υπερβολή, που έχουν αποφευχθεί στα καμπαναριά της Κέρκυρας και γενικά των Επτανήσων (Σ. Κουρής 2010, σ.143). Αργότερα, το 1814, έφεραν οι Ενετοί ομαδικά Μαλτέζους χτίστες προκειμένου να χτιστούν τα διάφορα κτίρια της εποχής, έτσι συμπερασματικά καταλήγουμε και στο ότι συμμετείχαν και αυτοί στη δημιουργία των καμπαναριών. Επίσης σε περιπτώσεις σεισμών, που ήταν συχνότατοι και είναι στα Επτάνησα, προκειμένου να επισκευαστούν οι ζημίες, Ηπειρώτες και Μωραΐτες μαστόροι κατέκλυζαν τα Επτάνησα, αφού σε τέτοιες έκτακτες περιστάσεις οι οικοδόμοι αυτοί γνωστοί για την τέχνη τους, ζητούνταν και πήγαιναν παντού αναζητώντας εργασία, οι οποίοι σίγουρα συμμετείχαν στην αναδόμηση ή και ανοικοδόμηση και τον καμπαναριών (<http://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2016/11/Mastoroxoria.pdf>).

Οι Κερκυραίοι Γαρουνιάτες μαστόροι, ήταν φημισμένοι επίσης για την ικανότητά τους στο χτίσιμο των καμπαναριών και συγκεκριμένα στο δούλεμα της τουφόπετρας, με αποτέλεσμα τα κομψοτεχνήματα καμπαναριά στις εκκλησίες του χωριού των Κυνοπιαστών (Σ. Πεννητάρχου-Πουλημένος, 2011)

Ο εν ζωή μάστορας καμπαναριών Λευτέρης Ιωννάς, από οικογένεια μαστόρων, από το χωριό Κορακιάνα μας λέει πως η κατασκευή ενός καμπαναριού δεν είναι «εύκολη δουλειά» : *«.....χρειάζεται ιδιαίτερη τεχνική και προσεκτική εργασία. Πρωτίστως πρέπει να ενισχυθεί η βάση και να είναι δυνατή, που σημαίνει πως το «πόδι πρέπει να είναι καλό», δηλαδή τα θεμέλια μπορεί να φτάνουν και τα πέντε μέτρα, ανάλογα με το ύψος που θα δοθεί, ώστε να αποφευχθούν έχοντας μεγάλο αντίβαρο κάτω, οι*

ενδεχόμενες ταλαντώσεις σε περίπτωση σεισμού. Στη συνέχεια «ανεβαίνεις σιγά-σιγά και προσεκτικά». Συνεχίζει δε λέγοντας μας πως σήμερα, τα καμπαναριά δεν διακοσμούνται όπως παλιά με σκαλίσματα στην πέτρα, παρόλο που υπάρχουν τα εργαλεία που θα βοηθούσαν σε αυτό και η όψη τους αρχιτεκτονικά είναι πάρα πολύ απλή. Παλαιότερα, παρά τις τεχνικές δυσκολίες, υπήρχε μεράκι. Έκοβαν τις πέτρες ακόμα και με χειροπρίονο και τις σκάλιζαν (εκπομπή «Κυριακή στο χωριό», youtube, 24-1-2017).

3.6.ΤΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΔΑ

Γενικά, η διαφορετική ιστορική πορεία των περιοχών ερμηνεύει και τη χαρακτηριστική διαφοροποίηση τους στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική και κατά συνέπεια την τυπολογία των κωδωνοστασίων. Η Ενετοκρατούμενη Κέρκυρα, και τα νησιά του Αιγαίου, η κατακτημένη από τους Τούρκους από τον 15^ο έως τον 19^ο αι. Κεντρική Ελλάδα και η με ειδικά προνόμια Πελοπόννησος, την ίδια περίοδο, επηρεάζονται καθοριστικά αλλά διαφορετικά στην αρχιτεκτονική τους έκφραση. Σχετικά με τα πυργωτά κωδωνοστάσια, αυτά συναντώνται σε όλο τον Ελλαδικό χώρο, με μεγάλες όμως διαφορές από αυτά των Επτανήσων και κυρίως της Κέρκυρας, παρότι κάποιες περιοχές έχουν υποστεί επίσης δυτικές επιδράσεις. Το ίδιο περίπου ισχύει και για τα καμπαναριά τύπου τοιχίου, με μικρότερες όμως διαφορές. Αξιοπρόσεκτες είναι και οι μεγάλες διαφορές που υπάρχουν ακόμα και μεταξύ των καμπαναριών των υπολοίπων Ιονίων Νήσων.

Τα καμπαναριά στα υπόλοιπα Επτάνησα, όπως τα καμπαναριά της Κεφαλληνίας και της Ζακύνθου, είναι ιδιαιτέρως καλλιτεχνικές κατασκευές και παρόλο που μορφολογικά χωρίζονται όπως και της Κέρκυρας, σε φράγκικα και βενετσιάνικα, είναι πιο διακοσμημένα συνήθως όμως με σφαιρική και όχι κωνική “στέψη” (Πρ. Γ. Μεταλληνός, 1995,). Ειδικότερα στη Ζάκυνθο και στη Λευκάδα, τα πυργωτά είναι χαμηλότερα, λόγω της σεισμικότητας των περιοχών. Χωρίζονται σε ορόφους με οριζόντια κυμάτια. Γενικά κάθε νησί κρατά την κεντρική ιδέα και προσθέτει κάτι από τη δική του καθημερινότητα και κουλτούρα στα κτίσματα αυτά.

Εικ. 17. Καμπαναριό Αγ. Διονύσιου Ζακύνθου

(<http://wikimapia.org/20402338/el/%CE%9ACF%89%CE%B4CF%89%CE%BD%CE%BF%CF%83CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF-%CE%91%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%85%CF%83%CE%AF%CE%BF%CF%85>)

Νότια, στην Κρήτη, επίσης τόπος με επιρροές δυτικές, συναντάμε πυργωτά καμπαναριά που δεν μοιάζουν με του Ιονίου. Είναι χαμηλά με πολλά ανοίγματα στον κορμό (εικ. 18).

εικ. 18. Καμπαναριά Κρήτης(Κρούσωνας Ηρακλείου, Εισοδίων της Θεοτόκου Ρεθύμνης)

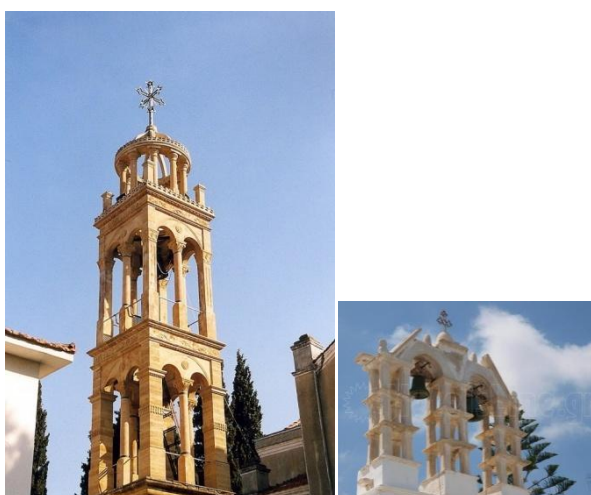
(<http://www.imra.gr/gorgoraptis/articles/to-kodonostasio-toy-ieroy-mitropolitikoy-naoy-ton-eisodion-tis-theotokoy-rethymnis.html#/-1/>)

Λίγο πιο βόρεια στην Ελλάδα, οι πύργοι καμπαναριά είναι πολύ «σοβαροί» και ογκώδεις, χωρίς κομψότητα και καλλιτεχνική ευαισθησία, με πολλά ανοίγματα στο πάνω μέρος για την ευκολότερη έξοδο του ήχου των καμπανών (Ι. Κουμανούδης, 1966, σ. 52), (εικ.19).

Εικ..19. Καμπαναριό Αγ. Νικολάου Κοζάνης, Μεταμόρφωση Σωτήρος, Ασπρόγια Φλώρινας, Αγ. Δημήτριος, Νευρικόπι Δράμας) (<https://mapio.net/a/97046181/?lang=el>)

Στο Αιγαίο συναντάμε επίσης τη λατινοκρατία μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1204 και οι επαφές με τη Δύση μέσω του ανεπτυγμένου εμπορίου επηρεάζουν την εκκλησιαστική αρχιτεκτονική (Ε. Πιστρίκα, 2013). Αν και επηρεασμένα από τη Δύση τα πυργωτά καμπαναριά του Αιγαίου διαμορφώνονται αλλιώς σε σχέση με της Κέρκυρας. Με μια τοπική τεχνική και τέχνη, σχηματίζονται από επάλληλα τοποθετημένα τόξα, τα οποία φέρονται από λεπτούς κιονίσκους από λαξευμένο μάρμαρο, σαν μια διάτρητη ελαφριά κατασκευή γεμάτη χάρη. Ειδικότερα, τα Κυκλαδίτικα καμπαναριά, με δυτικά αρχιτεκτονικά στοιχεία, διαφέρουν από του Ιονίου και της Κέρκυρας γιατί είναι περίτεχνα, με τονισμένο ύψος και πλούσιο ανάγλυφο διάκοσμο αναγεννησιακό και μπαρόκ, με κύριο υλικό το μάρμαρο (Α. Γουλάκη-Βουτυρά, Γ. Καραδέλος, Γ. Λάββας, 1966).

Εικ.20. Καμπαναριά Κυκλάδων. (Αγαιοδεκτεινή Κάμπου Χίου, Εκατονταπυλιανή Πάρου) (http://www.hotelsline.gr/root/newhotel/mx/m_Paros_tour.asp)

Παράλληλα, στα καμπαναριά της Χίου, που θεωρούνται μνημεία εκλεπτυσμένης λαϊκής τέχνης και μεγαλοπρέπειας με πλούτο σχεδίων, βλέπουμε δύο διαφορετικές τάσεις. Τη βυζαντινή ναοδομία με την αυστηρότητα και τη δυτική επιρροή μετά την κατάληψη της νήσου από τους Γενουάτες το 1346, να παντρεύονται εντυπωσιακά. Συμμετέχοντας και τα εντελώς διαφορετικά υλικά των κωδωνοστασίων της Χίου, όπως είναι η πέτρα των Θυμιανών, που χάρη στον πόρο και τους χρωματισμούς του από το βαθύ ιώδες και το καθαρό κόκκινο της καρμίνας έως το ανοικτό κίτρινο της ώχρας και το ποικιλόμορφο μάρμαρο, επιτρέπουν θαυμάσιους καλλιτεχνικούς συνδυασμούς. (εικ. 20)

(<http://www.politischios.gr/politismos/oi-kampanes-ta-kampanaria-tis-hioy-kai-istoriko-toys>)

Τα Τζουμερκιώτικα κωδωνοστάσια, (εικ.21) γνωστά για την ομορφιά και την τέχνη τους, είναι τοιχωτά, με τους ορόφους τους να έχουν κοίλα στις πλάγιες πλευρές και να καταλήγουν στα άκρα σε κυλίνδρους λίθου.

εικ. 21. Τζουμέρκα, Μιχαλίτσι, Καμπαναριό Αγ. Νικολάου

(http://fototzoumerka.blogspot.com/2015/10/blog-post_14.html)

Αν και είναι ολοφάνερα και αυτά επηρεασμένα από τη δύση και κυρίως από το Επτανησιακό μπαρόκ, με τη δεξιοτεχνία των μαστόρων και με την ομαδική δημιουργία τους, έδωσαν στα καμπαναριά το δικό τους προσωπικό δημιουργικό στίγμα (Α. Πετρωνότης, 2008).

Δεν θα μπορούσαμε βέβαια να αγνοήσουμε, ότι υπήρχε και υπάρχει η επίσημη και λαϊκή αρχιτεκτονική καμπαναριών, που τα δημιουργήματά τους είναι πρωτότυπα, χαρακτηριστικά και αξιόλογα έργα, με τοπικές ιδιαιτερότητες και καλλιτεχνικές αντιλήψεις. Τέτοια θεωρούνται στην Ελλάδα τα καμπαναριά στο

Μιστρά, της μονής του Αφεντικού και της Παντάνασσας, που αποτελούνται από τρεις ή και τέσσερις ορόφους καθέτως, διακοσμημένα με κεραμοπλαστικά ανάγλυφα στις όψεις τους και φεγγίτες, με εμφανή γοτθικά στοιχεία, στο πλαίσιο των στενών σχέσεων της περιοχής με τη Δύση. Ιδιαίτερος και ο τρόπος που συγκοινωνούν με το ναό διαμέσου των στοών που δημιουργούνται στις πλευρές τους.

Εικ. 22. Παντάνασσα Μιστρά (https://1.bp.blogspot.com/-jOmgF35RDMo/U9-5YCqxxfl/AAAAAAAAABo8/Y2lrwd7i3JU/s1600/Mistra_2.jpg)

Το τετραώροφο κωδωνοστάσιο της Παντάνασσας, στις πλευρές των δύο τελευταίων ορόφων, έχουν από ένα μεγάλο οξυκόρυφο τόξο με γοτθική επίδραση και το τύμπανό τους είναι στολισμένο τρίλοβο άνοιγμα (εικ.22). Ο πεπονόσχημος τρούλος, τα πυργάκια στην κορυφή και τα μικρά παράθυρα σε σχήμα τριφυλλιού πάνω από τη στοά, μας παραπέμπει επίσης σε επίδραση τέχνης της Δ. Ευρώπης.

Διαφορετικά, αν και δυτικοφερτα, σοβαρά, με βαριά πάνω τους την χριστιανική ιστορία και παράδοση, στέκονται τα βυζαντινά καμπαναριά, σε όλη την επικράτεια. Αντιπροσωπευτικά βέβαια δείγματα βυζαντινών καμπαναριών θα συναντήσουμε στις μονές του Αγίου Όρους, όπως στη μονή Βατοπεδίου, που βρίσκεται το αρχαιότερο καμπαναριό του Αγίου Όρους (εικ. 23).

Εικ. 23. Καμπαναριό Ι.Μ. Βατοπεδίου Άγιο Όρος

(<https://mapio.net/pic/p-51821062/>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΩΝ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΟΥΣ

Τα καμπαναριά της Κέρκυρας, αμέτρητα θα έλεγα τον αριθμό, αξίζουν όλα μαζί και το καθένα ξεχωριστά, ιδιαίτερη ενασχόληση και προσοχή. Το κάθε ένα έχει να δώσει τη δική του ιστορία και ομορφιά και τους αξίζει εκτενής παρουσίαση. Επειδή όμως στο πλαίσιο αυτής της εργασίας είναι αδύνατον να πραγματοποιηθεί μια ολοκληρωμένη παρουσίασή τους και με γνώμονα να μην αδικηθεί κανένα εξαιτίας της παράληψής του, η επιλογή και η σειρά παρουσίασης των καμπαναριών που ακολουθεί έχει ως μόνο κριτήριο την σε προσωπικό μας επίπεδο σημασία κάποιων ναών και μοναστηριών με τα καμπαναριά τους .

Η περιγραφή τους γίνεται συνδυαστικά με προσωπική φωτογραφική αποτύπωση τους, αναφορές ως προς τη χρονολογία κατασκευής τους, τα μορφολογικά και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά αλλά και το διάκοσμο σύμφωνα με τα ισχύοντα κατά την κατάταξη τους σε κατηγορίες.

Για κάποια καμπαναριά η αναφορά είναι εκτενής, σε κάποια άλλα όχι εξαιτίας της έλλειψης τεκμηρίωσης πληροφοριών και στοιχείων. Για όσα από τα επιλεγέντα καμπαναριά δεν έχει ξαναπραγματοποιηθεί μέχρι τώρα κάποιου είδους περιγραφή, γίνεται από μέρους μας μια δειλή προσπάθεια, με όσα στοιχεία και γνώσεις έχουμε και τολμάμε να το πράξουμε. Έτσι, το γεγονός ότι αγνοήθηκαν έως

τώρα δεν θα μας εμποδίσει να τα παρουσιάσουμε, έστω και αν περιπλανηθούμε σήμερα, αιωρούμενοι κάποιες φορές ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα.

4. 1.1. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ-Έτος:1620

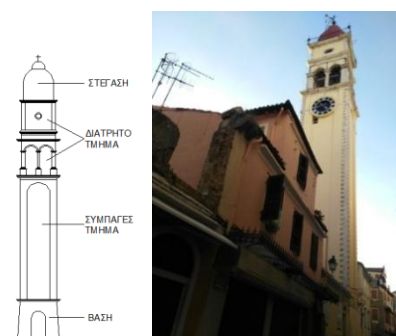
Όπως όλοι, Κερκυραίοι και ξένοι, ακόμα και οι αυτοχαρακτηρισμένοι ως «άθεοι», υποκύπτουν στο προσκύνημά του. Στην Κέρκυρα «εξ απαλών ονύχων» ζούμε μαζί με τον Άγιο και επισκεπτόμαστε καθημερινά σχεδόν ή με την πρώτη ευκαιρία το ναό και ανάβουμε το κερί μας στη «χάρη του». Η μορφή του, τα θαύματα και οι λιτανείες είναι μέρος αναπόσπαστο της ζωής και της κουλτούρας του νησιού μας. Η λατρεία, ο σεβασμός και η παρηγοριά του, βαθειά χαραγμένες στην ψυχή. Πολιούχος της Κέρκυρας και «άρχοντας θρησκευτικός» του νησιού, με το ιερό του σκήνωμά να φυλάσσεται στο ναό του, που κτίστηκε στα 1589 και ανήκει στο ρυθμό της μονόκλιτης βασιλικής.

Η εκκλησία

Αξίζει να σημειωθεί ότι η αρχική εκκλησία ήταν χτισμένη στην τοποθεσία Σαρόκο, αλλά κρίθηκε επιβεβλημένη η κατεδάφιση της για την επέκταση των τειχών του Παλαιού Φρουρίου. Πρόκειται για ένα απλό κτίσμα εξωτερικά. Μονόκλιτη ξυλόστεγη επτανησιακού βασιλικού ρυθμού, κτητορική, άλλοτε της οικογένειας Βούλγαρη, που είχε στην κατοχή της και το σκήνωμα του Αγίου, προσομοιάζει περισσότερο με τους χριστιανικούς ναούς της Δύσης παρά της Ανατολής, καθώς της λείπουν τα αυστηρά βυζαντινά πρότυπα, που απαντώνται στην ηπειρωτική Ελλάδα. Το εσωτερικό του ναού κοσμείται με καλλιτεχνήματα απaráμιλλης ομορφιάς και αξίας. Το τέμπλο του ναού, από μάρμαρο της Πάρου, κατασκευάστηκε το 1864 και είναι έργο του αυστριακού αρχιτέκτονα Μάουερς. Η ουρανία είναι ζωγραφισμένη από τον Κερκυραίο ζωγράφο Νικόλαο Ασπιώτη το 1852, ενώ οι εικόνες του τέμπλου είναι φτιαγμένες από τον επίσης Κερκυραίο ζωγράφο, Σπύρο Προσαλένδη. Η σημερινή λάρνακα φτιάχτηκε στη Βιέννη το 1867.

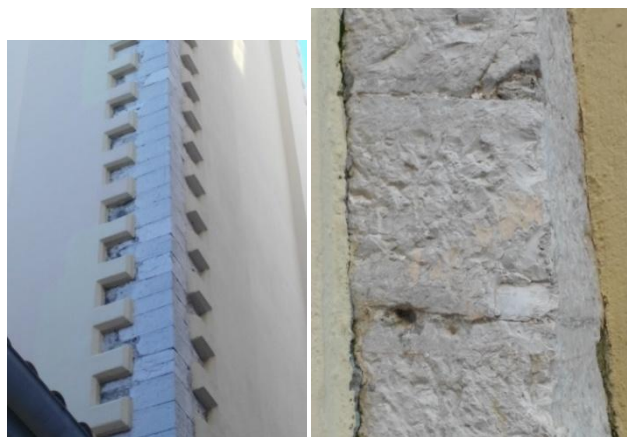
Το καμπαναριό

Στο βόρειο τμήμα του ναού, στο ύψος του Ιερού και εφαπτόμενο με το ναό, βρίσκεται το ψηλό και πυργωτό –βενετσιάνικο καμπαναριό, ως συμπλήρωμα του ναού που κτίστηκε το 1620. Ανήκει στην κατηγορία Α2, έχει ύψος 35,85μ. με τετραγωνική κάτοψη με τοξωτό άνοιγμα και συμπαγές τμήμα ενισχυμένο τη βάση για μεγαλύτερη αντοχή στο μεγάλο ύψος και την πίεσή του προς τα κάτω (Σκιαδόπουλος Ι., 2000, σ.226).

Εικ. 24. Σκαρίφημα και καμπαναριό Αγ. Σπυρίδωνα

Αγκωνάρια από λαξευμένους ασβεστόλιθους που κοσμούν τις γωνίες του. Οι τοιχοποιίες του είναι από αργολιθοδομή, συμπαγές οπτόπλινθο και ασβεστοκονίαμα (εικ. 24,25).

Εικ. 25. Άγιος Σπυρίδωνας-Καμπαναριό-αγκωνάρια από λαξευμένους ασβεστόλιθους
(προσωπικό αρχείο)

Αρχικά το κωδωνοστάσιο στο εσωτερικό του μέρος αποτελούνταν από πολλούς ορόφους. Αργότερα, το 1933 οι όροφοι περιορίστηκαν σε τρεις. Σήμερα,

στον πρώτο όροφο υπάρχει ο μηχανισμός των ρολογιών. Στον δεύτερο, με τα οκτώ δίλοβα ανοίγματα βρίσκονται τέσσερις καμπάνες. Οι δύο μεγάλες, οι οποίες κατά τη συνήθεια της εποχής βαπτίστηκαν με τα ονόματα, Αγγελική και Μαρία, που είναι γραμμένα ανάγλυφα πάνω τους και χτυπούν με κίνηση από Βορρά προς Νότο και οι δύο μικρότερες με την ονομασία «Τζουμπανέλια» που χτυπούν μόνο στις γιορτές του Αγίου. Όλες οι καμπάνες έχουν πάνω ανάγλυφες παραστάσεις του Αγίου Σπυρίδωνος, της Παναγίας Βρεφοκρατούσας και λουλουδιών. Συνεχίζοντας στον τρίτο όροφο υπάρχουν ακόμη τρεις καμπάνες, οι ονομαζόμενες «Ρωσικές» οι οποίες επίσης κοσμούνται με ανάγλυφες παραστάσεις όπως το οικόσημο της οικογένειας Βούλγαρη, ιδιοκτητών του σκηνώματος του Αγίου, παραστάσεις του Ιερού λειψάνου, και εικόνες θρησκευτικού περιεχομένου. Η μία εξ αυτών φέρει επιγραφή η οποία μας πληροφορεί ότι κατασκευάστηκε από τον Κεφαλλονίτη τεχνίτη Χαρ. Μικελάτο το 1786. Από εκεί, μικρή σκάλα οδηγεί σε εξώστη με σιδερένιο κιγκλίδωμα από όπου γίνεται εμφανής πλέον ο επιβλητικός κόκκινος διπλός τρούλος. Μια άλλη μικρή, εφαπτόμενη σε αυτόν σκάλα, οδηγεί στη λεπτή κορυφή του που βρίσκονται η καμπάνα του ρολογιού, ο ανεμοδείκτης και το αλεξικέραυνο. Στο εσωτερικό το καμπαναριό φωτίζεται από μικρούς φεγγίτες κατά μήκος των τοιχωμάτων του (Σκιαδόπουλος Ι., 2000, σ. 226-230).

Μοιάζει εξαιρετικά με το καμπαναριό της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία (San Giorgio dei Greci), με την οποία χτίστηκε την ίδια περίπου εποχή.

Εικ. 26. Αγ. Γεώργιος Βενετία

Ποιοι ήταν οι τεχνίτες του δεν γνωρίζουμε, το ότι είναι όμως ένα κομψό και συγχρόνως επιβλητικό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι κατασκευαστές ήταν Βενετσιάνος ή ντόπιος με σπουδές στη Βενετία (Σκιαδόπουλος Δ., 2000, σ.226).

Αποτελεί μνημείο πολιτισμικής Κερκυραϊκής κληρονομιάς και μέρος αναπόσπαστο της καθημερινής ζωής της πόλης, συνδεδεμένο με χαρές λύπες και ιστορίες. Με τα τρία αρμονικά ζεύγη κωδώνων, προκαλεί ιδιαίτερη συγκίνηση όταν ηχούν. Οι καμπάνες του χτυπούν..., όμως για τους Κερκυραίους «Χτυπάει το Καμπαναριό του Αγίου», αλάρμα (χαρμόсуна) και μας προετοιμάζει δίνοντας σύνθημα για τις μεγάλες γιορτές της χάρης του.

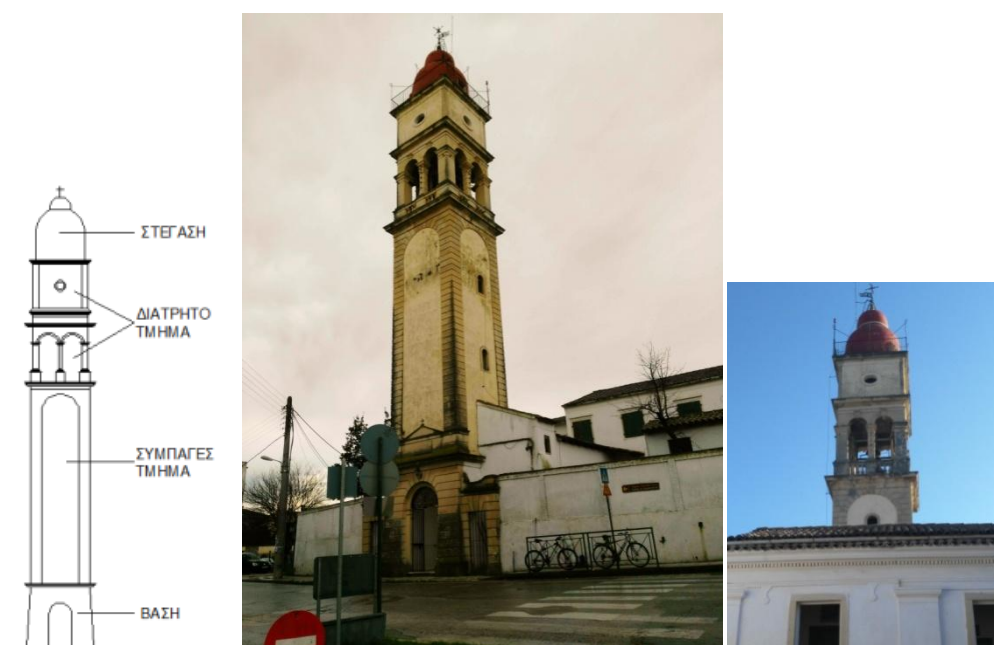
Ιστορίες, θαύματα και δοξασίες συνδέονται με αυτό. Μας έρχονται στο νου τα λεγόμενα για την εποχή που μεταδόθηκε ο βάκιλος της Πανώλης και μάλιστα το νησί, τον Οκτώβριο του 1629 μ.Χ. Μετά από πάνδημη δέηση στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος ο λοιμός σταμάτησε ενώ κατά μαρτυρία των νυχτερινών σκοπών του Π. Φρουρίου «..... φως σαν λυχνάρι ξεπρόβαλε πάνω από το καμπαναριό του Αγ. Σπυρίδωνος» (http://www.corfu.gr/web/guest/ethima/litaneies/kuriakh_vaiwn). Λίγα χρόνια αργότερα, τις τελευταίες μέρες του Οκτωβρίου του 1673, η φοβερή επιδημία ξαναχτύπησε το νησί και σταμάτησε απότομα πάλι μετά τις προσευχές. Τότε, οι μαρτυρίες λένε πως επί τρεις νύχτες στην κορυφή του καμπαναριού ένα υπερκόσμιο φως έκανε να διακρίνεται ο θαυματουργός Άγιος αιωρούμενος, κρατώντας τον σταυρό στο χέρι και καταδιώκοντας το θανατικό που έμοιαζε με κατάμαυρο φάντασμα, το οποίο προσπαθούσε να αποφύγει τον Άγιο για να σωθεί.

Τέλος, τα δύο μεγάλα μπλε ρολόγια του, τοποθετημένα στο συμπαγές τμήμα του χτίσματος, που μοιάζουν με την καρδιά της πόλης, ρυθμίζουν τη ζωή των κατοίκων.

4.1.2. ΤΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΤΗΣ Ι.Μ. ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΠΛΑΤΥΤΕΡΑΣ- Έτος :1864

Απέναντι από το πατρικό μου σπίτι, στην περιοχή Πλατυτέρα της Κέρκυρας, βρίσκεται η φημισμένη Ι.Μ. Παναγίας Πλατυτέρας. Εκεί μεγάλωσα σχεδόν. Ο παππούς, η γιαγιά και οι θείες μου, μικρασιάτες και βαθιά θρησκευόμενοι, καθημερινά επισκέπτονταν το μοναστήρι και το διακονούσαν, εγώ δε από πίσω τους πάντα, όχι για τα θρησκευτικά μου, τότε πιστεύω, αλλά για τη δυνατότητα της προσέγγισης που μου προσέφερε η παρέα τους στην εσωτερική πέτρινη αυλή του μοναστηριού με το βενετσιάνικο πηγάδι-στέρνα, παράδεισος παιχνιδιού με

ασφάλεια. Σήμερα στις επισκέψεις μου εκεί, ακόμα ακούω τις φωνές μου. Τα ζεστά πρωινά του καλοκαιριού δροσιζόμασταν με τον παππού μου στον ίσκιο του καμπαναριού καθήμενοι στο παλιό πέτρινο σκαλί στην είσοδο της μονής καθώς το καμπαναριό αποτελεί και την είσοδο στο χώρο. Μου μιλούσε για πολλά, μα περισσότερο για την επιθυμία του και το όνειρό του να κερδίσει το λαχείο, μόνο και μόνο για να δωρίσει στο καμπαναριό τέσσερα ρολόγια, σαν του «Αγίου» που θα τοποθετούνταν στα τέσσερα κυκλικά ανοίγματα του τυμπάνου του. Δυστυχώς η επιθυμία του δεν πρόλαβε να πραγματοποιηθεί. Νομίζω βαρέθηκε να τον περιμένει και έτσι πέθανε μαζί του με αυτόν τον καημό.

Εικ. 27. Σκαρίφημα και Καμπαναριό Ι.Θ. Παναγίας Πλατυτέρας (προσωπικό αρχείο)

Η εκκλησία

Ο ναός της Ιεράς Μονής Πλατυτέρας Κερκύρας είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση της Υπεραγίας Θεοτόκου και ιδρύθηκε το 1743 μ.Χ. από τον Ιερομόναχο Χρύσανθο Συρόπουλο από τη Λευκάδα, με άδεια που του παραχωρήθηκε από τον Μικέλη Άνθη, στον οποίο είχε δοθεί αρχικά από την πολιτεία και συγκεκριμένα από τον Μέγα Πρωτοπαπά Κερκύρας Ιωάννη Βούλγαρι, δύο χρόνια πριν. Κατά την διάρκεια του Γαλλορωσικού/Τουρκικού πολέμου (1799) καταστράφηκε, όμως αργότερα ξαναφτιάχτηκε και μέχρι σήμερα θεωρείται από σημαντικότερα μοναστήρια της Κέρκυρας.

Πρόκειται για κοινοβιακό, ανδρικό μοναστήρι και είχε εξ αρχής σημαντική ποιμαντική και κοινωνική δράση. Είναι τύπου ξυλόστεγης βασιλικής. Το εσωτερικό της είναι περίτεχνο ως αναφορά στο τέμπλο που είναι ξυλόγλυπτο κεχρυσωμένο, ρυθμού ροκοκό. Την κοσμούν υπέροχης ιταλικής τεχνοτροπίας εικόνες καθώς και βυζαντινές της Παναγίας, σπουδαίων ζωγράφων της εποχής όπως του Τζάνε, Κλόντζα, Ι. Δαμασκηνού, Θ. Πουλάκη, Δ. Προσαλένδη, Ν. Κουτούζη και του Ν. Καντούνη, καθώς και δημιουργίες σπάνιας εκκλησιαστικής τέχνης με μεγάλη καλλιτεχνική αξία, όπως τοιχογραφίες και κειμήλια. Επίσης υπάρχει βιβλιοθήκη με χειρόγραφα και κειμήλια ανυπολόγιστου αξίας (Τζιβάρα Π. - Σπ. Καρύδης, 2010).

Στο μοναστήρι καθημερινά προσκυνείται η ιερή εικόνα της Παναγίας, που ανακαλύφθηκε με θαυματουργό τρόπο. Το χρυσό της κάλυμμα και περίβλημα είναι δωρεά του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας, Ιωάννη Καποδίστρια και τα έφερε από τη Ρωσία όταν υπηρετούσε υπό των διαταγών του Τσάρου, ως επακόλουθο των ιδιαίτερων σχέσεων της οικογένειας του Κυβερνήτη με τη μονή. Οι σχέσεις αυτές ξεκίνησαν όταν ο ίδιος, κατά την περίοδο που κατοικούσε στην Κέρκυρα, περίπου το 1792, είχε ένα ατύχημα στην περιοχή της Πλατυτέρας. Αφήνιασε το άλογο του και πέφτοντας τον παρέσυρε ανεξέλεγκτα για 500 μέτρα, χωρίς ο ίδιος να πάθει τίποτα, όταν το άλογο σταμάτησε ξαφνικά έξω από το μοναστήρι. Εγκαίρως παρενέβη ο ιερέας της Μονής ο οποίος, κατά τα λεγόμενά του, είχε δει προηγουμένως σχετικό όραμα, και τον περιέθαλψε. Ερμηνεύτηκε η διάσωση ως θαύμα της Παναγίας και των Αγίων Τιμόθεου και Μαύρας, οι οποίοι τιμούνται επίσης στη μονή (Μοναστήρια της Κέρκυρας, 2012, :136,138). Απεικονίσεις του ατυχήματος υπάρχουν σε δύο εικόνες, αγνώστων δημιουργών που φυλάσσονται στην Ιερά Μονή της Πλατυτέρας (https://www.huffingtonpost.gr/2017/03/25/koinonia-afieroma-project-sinedeyxi-teleutaioi-apogonoi-tou-kapodistria_n_15510362.html) (εικ. 28)

Εικ.28. Πίνακες-αγιογραφίες της διάσωσης του Ι. Καποδίστρια το 1792, αγνώστου (προσωπικό αρχείο)

Εντός του ναού υπάρχουν τάφοι των ιδρυτών μοναχών, του ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης Φώτου Τζαβέλλα, του Ιωάννη Καποδίστρια, του Αντωνίου-Μαρία Καποδίστρια (πατέρα του Κυβερνήτη), του Αυγουστίνου Καποδίστρια (αδελφού του Κυβερνήτη) του Κερκυραίου ιστορικού Ανδρέα Μουστοξύδη και των Μητροπολιτών της Κέρκυρας Σεβαστιανού, Αλεξάνδρου καθώς και των εκάστοτε ηγουμένων της Μονής (Κ. Θύμης, 2002 και Αρχ. Κ. Μεταλληνός, 1954).

Τα καμπαναριά

Το σημερινό βενετσιάνικο καμπαναριό χτίστηκε το 1862, όπως αναφέρεται στην σκαλιστή επιγραφή επί του καμπαναριού. (εικ. 27). Αυτό όμως που πραγματικά ίσως να έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί εδώ είναι το γεγονός ότι πριν το 1862 το καμπαναριό που υπήρχε ενδεχομένως να ήταν τύπου τοιχείου.

Συμπερασματικά, από την μελέτη των στοιχείων που έχουμε μέχρι τώρα, τολμούμε να αφεθούμε και να οδηγηθούμε σε αυτή την άποψη, η οποία αν και είναι απολύτως προσωπική, συνάγεται από την παρατήρηση των επαναλαμβανόμενων απεικονίσεων του καμπαναριού της Ι.Μ. Πλατυτέρας στις αγιογραφίες-πίνακες, που αναπαριστούνε το ατύχημα του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια το 1792 (εικ. 28). Και στις δύο απεικονίσεις, αγνώστων λαϊκών

δημιουργών ή δημιουργού, το καμπαναριό φαίνεται να είναι τύπου τοιχίου-φράγκικο, τύπου B2,2. Αποτελούνταν από τρία μέρη: τη βάση με μικρή πύλη που φαίνεται να είναι και η είσοδος του ναού, το συμπαγές τμήμα και το διάτρητο με δύο ορόφους. Ο πρώτος δίλοβος με τις καμπάνες και ο δεύτερος μονόλοβος χωρίς καμπάνα. Οι πίνακες αυτοί αποτελούν δε τη μοναδική μαρτυρία, αφού δεν υπάρχει άλλη σχετική απεικόνιση σε γκραβούρα ή φωτογραφία, ούτε αναφέρεται κάπου κάτι σχετικό. Επίσης δεν γνωρίζουμε επίσημα πότε και πως καταστράφηκε το παλαιότερο αυτό καμπαναριό. Υποθέτουμε, πάλι συμπερασματικά, πως αυτό έγινε στη διάρκεια του Γαλλορωσικού-Τουρκικού πολέμου το 1799, όταν καταστράφηκε και το μοναστήρι.

Το σημερινό καμπαναριό, όπως αναφέραμε παραπάνω, είναι πυργωτό – βενετσιάνικο και πανομοιότυπο με αυτά του Αγίου Σπυρίδωνος και του Αγίου Βαρβάρου Ποταμού, Α2 κατηγορίας. Έχει ύψος 28 μ., δεν εφάπτεται του ναού αλλά βρίσκεται στο προαύλιο αυτού και με την πύλη της βάσης του αποτελεί το ίδιο την είσοδο στη μονή. Ξεκίνησε να χτίζεται το 1862 από τον Ηγούμενο της μονής ιερομόναχο Σεραφείμ Κοντογεώργη, από το χωριό Βελονάδες της Κέρκυρας και αποπερατώθηκε το 1866 (Τζιβάρα Π.-Καρύδης Σ, 2010, σ.30). Στοίχησε δε 66 χιλιάδες δραχμές (Αρχ. Κ. Μεταλλινός, 1954). Παρόλα αυτά πάνω από την πύλη του καμπαναριού είναι σκαλισμένο το «ανεγέρθη εν έτει 1864»(εικ. 29).

Εικ.29. Ημερομηνία ανέγερσης του καμπαναριού (προσωπικό αρχείο)

Η βάση του έχει τετραγωνική κάτοψη με τοξωτό άνοιγμα-πύλη και συμπαγές τμήμα ενισχυμένο τη βάση για μεγαλύτερη αντοχή στο μεγάλο ύψος και την πίεσή του προς τα κάτω. Στις γωνίες του υπάρχουν αγκωνάρια από λαξευμένους

ασβεστόλιθους και αποτελούν τη μόνη διακόσμηση του (εικ. 30). Τα υλικά τις τοιχοποιίας του είναι από αργολιθοδομή, συμπαγές οπτόπλινθο και ασβεστοκονίαμα. Η είσοδος στο καμπαναριό δεν βρίσκεται στη βάση του. Ένα είδος στοάς θα λέγαμε που ξεκινά από τον προαύλιο χώρο του ναού, οδηγεί από το πλάι του συμπαγούς τμήματος του καμπαναριού κατευθείαν στο εσωτερικό του, στο ύψος περίπου του πρώτου ορόφου.

Εικ. 30. Το καμπαναριό και η βάση του καμπαναριού-πύλη εισόδου
(προσωπικό αρχείο)

Το εσωτερικό του το καμπαναριό αποτελείται από δύο ορόφους. Στο ύψος του πρώτου ορόφου, υπάρχει όπως προαναφέραμε, η είσοδος στο χτίσμα. Στο δεύτερο, με οκτώ δίλοβα ανοίγματα, οδηγούμαστε από μια μεταλλικής κατασκευής σκάλα. Εκεί βρίσκονται οι δύο μεγάλες καμπάνες (εικ.31).

Εικ.31. Εσωτερικό του καμπαναριού (προσωπικό αρχείο)

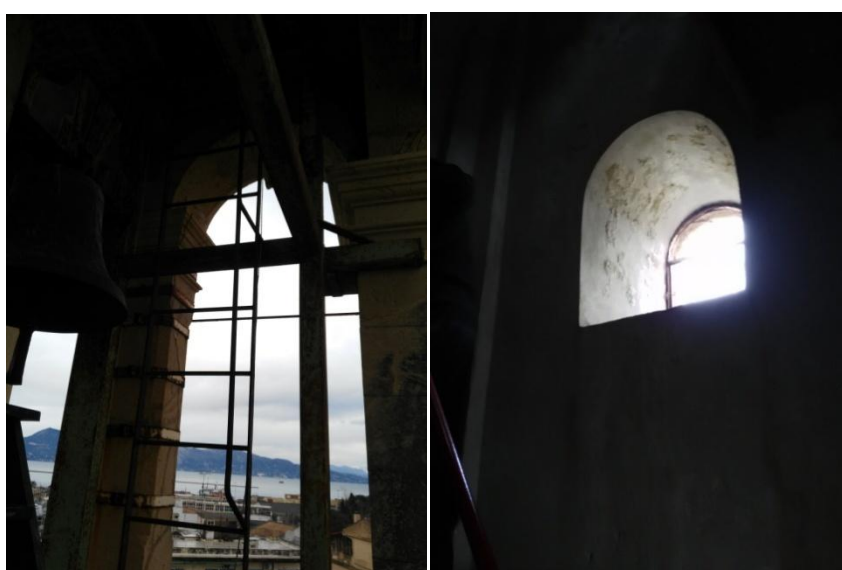
Οι καμπάνες είναι δωρεά του Χιώτη ομογενούς μεγαλέμπορου Αλέξανδρου Ράλλη και κατασκευάστηκαν στη Βενετία. Έχουν πάνω ανάγλυφα γραμμένη την ημερομηνία κατασκευής καθώς και του δωρητή. Επίσης παραστάσεις λουλουδιών και εικόνες θρησκευτικού περιεχομένου. Η μία εξ αυτών φέρει επιγραφή η οποία μας πληροφορεί ότι κατασκευάστηκε το 1886 (εικ.32).

Εικ. 32.Ανάγλυφες παραστάσεις καμπανών (προσωπικό αρχείο)

Δυστυχώς την ημέρα που ολοκληρώθηκε η τοποθέτηση των καμπανών ήταν και η μέρα που απεβίωσε ο δωρητής τους. Έτσι η πρώτη φορά που χτύπησαν οι καμπάνες ήταν πένθιμα κατά την ώρα της κηδείας του και ο ίδιος ετάφη εντός του ναού.

Από το δεύτερο όροφο μια μικρή σκάλα οδηγεί σε εξώστη με σιδερένιο κιγκλίδωμα από όπου γίνεται εμφανές πλέον το τύμπανο, ο επιβλητικός κόκκινος διπλός τρούλος, ο ανεμοδείκτης και το αλεξικέραυνο (εικ.33).

Εικ.33. Εσωτερικό του καμπαναριού-φεγγίτες-σκάλα (προσωπικό αρχείο)

Στο εσωτερικό το καμπαναριό φωτίζεται από μικρούς φεγγίτες κατά μήκος των τοιχωμάτων του.

Ούτε εδώ γνωρίζουμε κάτι σχετικό με τους τεχνίτες. Η κομψότητά του όμως και η επιβλητικότητά τους μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως ο κατασκευαστής ήταν γνώστης της βενετσιάνικης τεχνοτροπίας.

4.1.3. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΒΑΡΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ -Έτος 1605

Στο προαστιακό χωριό μου τον Ποταμό, απέναντι από το πατρικό σπίτι της μητέρας μου, βρίσκεται μια από τις σημαντικότερες εκκλησίες του νησιού μας, αυτή του Αγίου Βαρβάρου. Με σκαλινάδα και ψηλό καμπαναριό, πανομοιότυπο του Αγίου.

Κάτω από το καμπαναριό, σημείο συνάντησης των παιδιών, πέρασαν καλοκαίρια ανέμελα με παιχνίδια, και στιγμές που ομορφαίνουν μέχρι σήμερα τις αναμνήσεις μιας ζωής. Οι ιστορίες των παππούδων για το χτίσιμο του καμπαναριού έδιναν και έπαιρναν προκαλώντας απορίες και φόβους, αφού για να χτιστεί και για τη σταθερότητά του, κατά τα λεγόμενά τους, χρησιμοποιήθηκαν εκατομμύρια τσόφλια αυγών. Αν το καλοσκεφτείς..... μας φάνταζε αστείο αλλά και τρομαχτικό..το κατά πόσο αυτό το επιβλητικό χτίσμα πάνω από το κεφάλι μας είναι ασφαλές.....;;

Η εκκλησία

Ο Ιερός Ναός Ζωοδόχου Πηγής και Αγίου Βαρβάρου αποτελεί κτίσμα των αρχών του 16ου αιώνα και βρίσκεται στο κέντρο του ιστορικού προαστίου Ποταμού, στο παλαιό τμήμα του. Έχει έκταση 155 τ. μ. και στη νότια πλευρά του υπάρχει εξωνάρθηκας με 9 καμάρες - βόλτα. Ο Ιερός Ναός αποτελεί ένα στολίδι για την περιοχή, όχι τόσο για την αρχιτεκτονική του, όσο για τον εσωτερικό του διάκοσμο. Πραγματικό μικρό μουσείο με σπουδαίες εικόνες, κυρίως του Χρυσολορά αλλά και πολλές αργυρές κανδήλες, κατασκευής του 17ου αιώνα.

Εικ. 34. Η εκκλησία του Αγίου Βαρβάρου (προς. Αρχείο)

Το καμπαναριό

Βορειοδυτικά και πλησίον του Ναού υπάρχει πυργοειδές κωδωνοστάσιο, τύπου Α2, ύψους 29,05 μέτρων, κτίσμα του 1605 που ολοκληρώθηκε μαζί με την ανακαίνιση του ναού.

Εικ. 35. σκαρίφημα και καμπαναριό Αγίου Βαρβάρου

Συνδέεται η ανοικοδόμησή του, μέσω μύθου, με την οικογένεια των Ευγενών Σουβλάκη. Σύμφωνα με τον μύθο ο άρχοντας Σουβλάκης του Ποταμού και Ζερβοπούλων (σήμερα Ευρωπούλων), είχε γιό παράλυτο τον οποίο γιάτρεψε ο

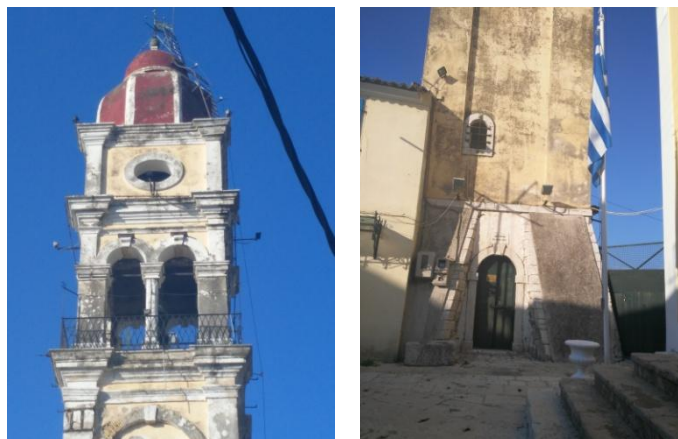
Όσιος Βάρβαρος, όταν σταμάτησε το καράβι με καπετάνιο ονόματι Σκλαβούνο, περίπου το 1542 ή το 1562, που μετέφερε το σκήνωμά του στη Βενετία, στην περιοχή Σωτηριώτισσας της Κέρκυρας, πλησίον του χωριού Ποταμός (Ι.Α. Αλεξάκης, 1886) και (Σ.Καρβούνης, Σ. Λειβαδά, μετά το 1980).

Μετά από αυτό το θαύμα ο άρχοντας, ο οποίος κατείχε στην ιδιοκτησία του ναό της Ζωοδόχου Πηγής, γκρέμισε αυτόν και έχτισε στη θέση του τον σημερινό ναό αφιερωμένο στο Όσιο Βάρβαρο και στη Ζωοδόχο Πηγή. Συγχρόνως φρόντισε να φτιαχτεί και το καμπαναριό της εκκλησίας (Ι.Α. Αλεξάκης, 1886) και ΓΑΚ, γενεαλογικό δένδρο Σουβλάκης Αλέξανδρος, 1490, σ.155,156).

Προφορικές μαρτυρίες λένε πως για την ανοικοδόμηση και αποπεράτωσή του και συγκεκριμένα του τρούλου ζητήθηκε η βοήθεια και η συνεισφορά των πιστών κατοίκων με τη μορφή προσφοράς αυγών, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως συνδετικό συστατικό της λάσπης και προστέθηκαν στο κονίαμα, προκειμένου αυτό να γίνει ελαφρύτερο αλλά και δυνατό συγχρόνως, αφού μετατράπηκε σε πορσελάνη (προφορική μαρτυρία Αλέξανδρου Σουβλάκη, εν ζωή απόγονου του Ευγενούς Σουβλάκη, 2017 και <http://texni-psixis.blogspot.com/>, 5-2-2018). Το ίδιο μείγμα χρησιμοποιήθηκε και στα θεμέλια, προκειμένου να υπάρχει ελαστικότητα που επιτυγχάνεται με τη δημιουργία μείγματος τσοφλιού και ασπράδι και μάλτας (λάσπης). Για την υλοποίηση αυτής της παλιάς «μυστικής συνταγής των μαστόρων», χρησιμοποιήθηκαν 5000 αυγά, που προμηθεύτηκαν οι κάτοικοι και από την Ήπειρο (προφορική μαρτυρία Φ. Βραχλιώτη, εκπομπή startcorfu, “Ραντεβού στο χωριό”, 14-5-2013).

Πρόκειται για το τρίτο (μετά από αυτό του Αγίου Σπυρίδωνα και της Πλατυτέρας) σε ύψος κωδωνοστάσιο του νησιού. Είναι ένα σημαντικό μνημείο, που φιλοτεχνήθηκε από επίσης σημαντικούς καλλιτέχνες και εκ του λόγου αυτού είναι πόλος έλξης πολλών επισκεπτών. Ανήκει στην κατηγορία Α2, με τετραγωνική κάτοψη και αγκωνάρια στις γωνίες. Η τοιχοποιία είναι από αργολιθοδομή, συμπαγές οπτόπλινθο και ασβεστοκονίαμα. Αποτελείται από βάση με τοξωτό άνοιγμα και συμπαγές τμήμα. Τα θεμέλια της φτάνουν σε πολύ μεγάλο βάθος λόγω και του επικλινούς του εδάφους. Στο διάτρητο τμήμα που υπάρχουν τέσσερα διπλά τοξωτά ανοίγματα (δύλοβα), βρίσκονται οι καμπάνες οι οποίες χτυπούν πλέον με μηχανισμό, ακολουθώντας τους ρυθμούς της εξέλιξης. Η στέγαση είναι με τρούλο

διπλό, έντονου κόκκινου χρώματος. Η είσοδος στο εσωτερικό του καμπαναριού γίνονταν με ξύλινη εξωτερική σκάλα η οποία στην πορεία αντικαταστάθηκε με εσωτερική.

Εικ. 36. Διάτρητο τμήμα και είσοδος καμπαναριού Αγίου Βαρβάρου (προς. αρχείο)

Παρά το γεγονός ότι στο μεγάλο σεισμό του 1952 το καμπαναριό λόγω της ισχυρής κατασκευής, άντεξε και απλά ταλαντεύτηκε, όπως μαρτυρούν οι κάτοικοι του χωριού, μέχρι που χτύπησαν μόνες τους οι καμπάνες, η σημερινή κατάσταση του Μνημείου μας ανησυχεί ιδιαίτερα, καθότι, εκτός μικρών εξωτερικών μικροεπισκευών που έγιναν εδώ και αρκετές δεκαετίες, καμία άλλη μέριμνα δεν έχει υπάρξει στα 400 και πλέον χρόνια ζωής του. Πριν κάποια χρόνια, αναγνωρίζοντας τη μεγάλη αξία του Μνημείου αλλά και τον κίνδυνο που ελλοχεύει, ειδικό συνεργείο της Περιφέρειας προχώρησε στη φωτογραμμετρική αποτύπωση του καμπαναριού, απαραίτητη προϋπόθεση, με σκοπό την εκπόνηση μελέτης στατικής ενίσχυσης του κωδωνοστασίου. Δυστυχώς όμως μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει καμία άλλη ενέργεια πλην αυτών του εφημέριου π. Γεωργίου Πετράκη και των κατοίκων, που εξαντλείται όμως σε μια προσπάθεια απλά να βαφτεί.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον όμως είναι το γεγονός ότι καθώς για τους παραπάνω λόγους αναλύθηκε το είδος του κονιάματος, βρέθηκε όντως το στοιχείο της πορσελάνης που δεν συνηθίζεται να συναντάται στο μείγμα αυτό και μας οδηγεί στον προβληματισμό: «Μύθος ή πραγματικότητα η ιστορία της συνεισφοράς των αυγών στο χτίσιμο:::».

4.1.4. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ANNUNZIATA-Έτος: 1394

Το διαχρονικό σημείο συνάντησης των νεανικών μας χρόνων εξακολουθεί να στολίζει το κέντρο της παλιάς πόλης. Τα απομεινάρια του καμπαναριού μιας εκκλησίας, που κανείς μας δεν ήξερε τίποτα για αυτήν, μιας και τότε δεν ήταν καν διακριτό ανάμεσα στην εγκατάλειψη και τους κισσούς, ή το εύηχο ξενικό του ονόματός της, ασκούσαν μια περίεργη δύναμη πάνω μας, που προσωπικά τη νοιώθω ακόμα σήμερα, και έτσι το ραντεβού ορίζονταν και ορίζεται στην Annunziata.

Η εκκλησία

Η Καθολική εκκλησία της Ανουντσιάτα, ήταν αφιερωμένη στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και στην Αγία Λουκία. Ήταν τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με γοτθικά τόξα. Χτίστηκε στο σημείο που βρίσκεται ακόμη σήμερα το πυργωτό καμπαναριό του ιερού ιστορικού ναού, στα τέλη του 14ου αιώνα. Ειδικότερα ο καπετάνιος Petrus Carpece τό 1394 χτίζει με ενέργειές του έξω από τον Μπόργκο της Κέρκυρας ένα μοναστήρι προς τιμή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου τα εγκαίνια του οποίου έγιναν στις 7/1/1394. Η πρόσοψη του ναού ήταν χωρίς ιδιαίτερη αισθητική, με μικρή σκάλα από κόκκινο μάρμαρο, με μια μοναδική είσοδο και το πυργωτό καμπαναριό. Ήταν διαιρεμένη σε αψίδες με τρία παράθυρα στρογγυλά στην πρόσοψη, διακοσμημένη με πλούσια γλυπτά πλάκες με παραστάσεις και επιτύμβιες επιγραφές.

Εικ. 37. Ανουντσιάτα 1943-1953 περίπου

(<https://atcorfu.com/el/annunziata-in-corfu/>)

Μέσα στο ναό ήταν θαμμένα τα λείψανα των στρατιωτών μαρτύρων που σκοτώθηκαν κατά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571. Εδώ εκκλησιαζόταν και ο συγγραφέας του «Δον Κιχώτη» Μιγκέλ ντε Θερβάντες που έλαβε μέρος στη ναυμαχία. Το ιστορικό αυτό μνημείο κατά τους γερμανικούς βομβαρδισμούς στις 14/9/1943 καταστράφηκε μόνο στην οροφή και το υπόλοιπο έμεινε άθικτο και ερειπωμένο το 1953. Τότε επί δημαρχίας Σταματίου Δεσσύλα, κατεδαφίστηκε με δυναμίτιδα (εικ.37) (<http://www.infokerkyra.gr/aksiotheata/istorika-ktiria/52-anountsiata.html>).

Το καμπαναριό

Το πυργωτό καμπαναριό, στολισμένο με παραστάσεις τού νησιού, μία επιγραφή και το έμβλημα τού νησιού, είναι το μόνο που σώζεται μέχρι σήμερα από το εκκλησιαστικό οικοδόμημα. Χτίστηκε το 1394 και είναι το αρχαιότερο που σώζεται στο νησί (εικ.38).

Εικ. 38. Σκαρίφημα και το διάτρητο μέρος του καμπαναριού της Αννουντσιάτα (προς. αρχείο)

Δεσπόζει στο κέντρο της πόλης και αποτελεί πόλο έλξης τουριστών και ντόπιων, σημείο συνάντησης και εκδηλώσεων (εικ. 39). Ανήκει στην Α1 κατηγορία και έχει τετράγωνη κάτοψη με λίθινα αγκωνάρια στις γωνίες. Το ύψος του φτάνει τα 20μ. περίπου και έχει βάση με διπλό τοξωτό άνοιγμα στο διάτρητο τμήμα και στέγαση από τρούλο μονό που όμως δεν διακρίνεται εξωτερικά. Οι πλευρές του εξωτερικά έχουν μήκος 4,5 μ και προσανατολίζονται στα τέσσερις σημεία του

ορίζοντα. Εσωτερικά υπάρχουν τρεις όροφοι από θολωτά πατώματα από πλινθοδομή. Περίπου σε ύψος 10 μέτρων βρίσκονται οι καμπάνες, σε χώρο με τοξωτά ανοίγματα, δύο σε κάθε πλευρά του πύργου, που χωρίζονται μεταξύ τους από ολόσωμο λίθινο κιονίσκο. Σήμερα η τοιχοποιία εκεί περιορίζεται στους τέσσερεις πεσσούς στις γωνίες. Το δάπεδο είναι τοξωτή κατασκευή από συμπαγή οπτόπλινθους. Στη συνέχεια, προς τα επάνω ξεκινά η στέγαση του κωδωνοστασίου που καταλήγει σε «πολεμίστρες». Η τοιχοποιία αποτελείται από αργόλιθους ακανόνιστης μορφής –λιθοδομή φυσικών λίθων και ασβεστοκονίαμα. (Σ. Κουρής, 2010,σ. 55,57 και Κουρής Σ., Καραβεζιρογλου-Weber M., 3^ο Εθνικό Συνέδριο, 2009, σ. 393).

Δυστυχώς, αυτή τη στιγμή είναι στη χειρότερη του κατάσταση αφού το μνημείο, που όπως ήδη αναφέραμε, είναι κατασκευασμένο από λιθοδομή, έχει υποστεί εκτεταμένες αποκολλήσεις και φθορές. Πλέον είναι εμφανής η άθλια κατάστασή του σε σημείο που το καθιστά επικίνδυνο κατάρρευσης, όλου ή μέρους του καμπαναριού με όποιο επακόλουθο, όπως ο κίνδυνος ατυχήματος διερχομένων, σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση της Πολεοδομίας με ημερομηνία 26 Φεβρουαρίου 2018 .

Εικ. 39. Το καμπαναριό της Αννουντσιάτα
(προσωπικό αρχείο)

Έτσι ένα μνημείο διεθνούς εμβέλειας χαίρει της πλήρους αδιαφορίας όλων των υπεύθυνων φορέων. Η σημασία του είναι πανευρωπαϊκή καθώς σχετίζεται έμμεσα με σημαντικότερο γεγονός της παγκόσμιας ιστορίας, τη ναυμαχία της

Ναυπάκτου το 1571, μεταξύ των στόλων της Ιεράς συμμαχίας (Βενετίας, Ισπανίας, Νάπολης, Σικελίας, Γένοβας και Μάλτας) εναντίον του Οθωμανικού στόλου. Στη ναυμαχία, που έλαβε χώρα στον κόλπο των Πατρών απέναντι από τη Ναύπακτο, ο Τουρκικός στόλος καταστράφηκε. Σε αυτήν έλαβαν μέρος και 1500 Κερκυραίοι αγωνιστές, όπως ο Χαλικιόπουλος, ο Κοντόκαλης, ο Κοκκίνης και ο Μπούας (Α. Ιδρωμένος, σ.σ. 84-85). Τα λείψανα τους ενταφιάστηκαν στην εκκλησία της Αννουντσιάτα και το καμπαναριό της που είναι ότι απέμεινε από αυτήν βρίσκεται εκεί για να μας θυμίζει τη θυσία αυτών των αγωνιστών. Δυστυχώς για τη συντήρηση και αποκατάστασή του κωλυσιεργούν οι πάντες αρμόδιοι μεταξύ αποφάσεων, αναθέσεων και μιας απίστευτης γραφειοκρατίας. Απαραίτητο καθίσταται πλέον, ο Δήμος Κέρκυρας, το Υπουργείο Πολιτισμού, η Καθολική Αρχιεπισκοπή και οι ιδιώτες ιδιοκτήτες του μνημείου να προχωρήσουν τάχιστα στις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να ξεκινήσουν οι σωστικές εργασίες αποκατάστασης ενός μνημείου που στολίζει το κέντρο της πόλης και θυμίζει ιστορικές στιγμές παγκόσμιας θυσίας.

4.1.5. Υ.Θ. ΒΛΑΧΕΡΝΩΝ-Ασπιωτάδες (Β. Κέρκυρας)-Έτος : 15^{ος} αι.

Θυμάμαι από πολύ μικρή πόσο άρεσε στον πατέρα μου, ιδιαίτερα τα σαββατοκύριακα του χειμώνα, να μας ξεναγεί και να μας μαθαίνει τον τόπο μας. Ατελείωτες βόλτες με το αυτοκίνητο στην ύπαιθρο του νησιού για να «πάρουμε αέρα » και μαζί... μαθήματα ιστορίας. Πάνω στη κεντρική διαδρομή που οδηγεί στα χωριά της περιοχής του Αγίου Γεωργίου της Β. Κέρκυρας, συναντάμε το χωριό Ασπιωτάδες. Είναι ένα παραδοσιακό χωριό με λιγοστούς κατοίκους, 25 χιλιόμετρα από το κέντρο της Κέρκυρας. Πάνω στο δρόμο, σχεδόν τα ακουμπάς, η εκκλησία της ΥΘ Βλαχερνών με το επιβλητικό καμπαναριό της. Δεν γινόταν να μην το προσέξεις, δεν γινόταν να μην αναρωτηθείς. Τι θέλει αυτό εδώ δίπλα στην εκκλησιά;; Αν δεν έβλεπες τις καμπάνες θα μπορούσε να είναι ένα φρούριο με πολεμίστρες χωρίς στρατιώτες .

Η Εκκλησία

Στο χωριό, προς τον κάμπο, κείτονται τα χαλάσματα του παλιού ναού της Υ.Θ. Βλαχέρνας, της «Παναγιάς του Κάμπου», όπως την ονομάζουν οι κάτοικοι του χωριού (μαρτυρία Αμαλίας Ασπιώτη, 17-7-2018), πρόγονου του νεότερου ναού που βρίσκεται μέσα στο χωριό, μαρτυρώντας το παρελθόν του και χρονολογείται από τον 15^ο αι. Επρόκειτο για μια πολύ πλούσια εκκλησία η οποία γκρεμίστηκε «από την καταστροφή του Νώε», όπως μας περιέγραψε η υπέργηρος κάτοικος του χωριού Αμαλία Ασπιώτη, εννοώντας μια καταστροφική πλημμύρα.

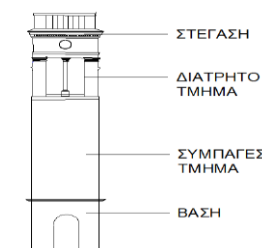

Εικ.40. Υ.Θ. Βλαχερνών εκκλησία και καμπαναριό (προσ. αρχείο)

Ο σημερινός ναός είναι μονόχωρη βασιλική με γυναικωνίτη. Το εσωτερικό της στολίζεται με αγιογραφίες του γνωστού ζωγράφου Στέφανου Τριβόλη, μεγάλης αξίας. Τα στασίδια είναι ξύλινα με περίτεχνα σκαλίσματα που δεν συναντάμε συχνά στις εκκλησίες του νησιού (εικ. 40).

Το καμπαναριό

Το καμπαναριό χτίστηκε πολύ αργότερα της εκκλησίας. Ξεκινώντας την παρούσα περιγραφή θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι εξαιτίας του ότι δεν βρέθηκαν γραπτά στοιχεία που να αφορούν στο καμπαναριό της εκκλησίας, τολμούμε να προβούμε σε περιγραφή, που γίνεται για πρώτη φορά και στηρίζεται στην επιτόπια έρευνα και μελέτη σύμφωνα και με τα στοιχεία κατάταξης σε κατηγορίες, όπως αναφέρονται παραπάνω καθώς και σε μαρτυρίες του επί 30 χρόνια ιερέα του χωριού, πατέρα Σπυρίδωνα Ασπιώτη.

Εικ.41. Σκαρίφημα και καμπαναριό Υ.Θ. Βλαχερνών Ασπιωτάδων (προς. αρχείο)

Το καμπαναριό που είναι πολύ νεότερο της εκκλησίας όπως αναφέραμε παραπάνω, δεν εφάπτεται του ναού (εικ. 41). Ξεκίνησε η ανοικοδόμηση του το 1914 και περατώθηκε το 1938, εξαιτίας των οικονομικών δυσχερειών του χωριού. Σχεδιάστηκε από τον Ιταλό Μηχανικό Μοντσέτη το 1914, όπως φαίνεται στη χρονολογία της αρχικής απεικόνισης που φυλάσσεται στο εσωτερικό του ναού, του οποίου ζούσε στην Κέρκυρα. Η αρχική του σχεδίαση δεν ήταν η σημερινή (εικ.42).

εικ. 42. Το αρχικό σχέδιο του καμπαναριού (προς. αρχείο)

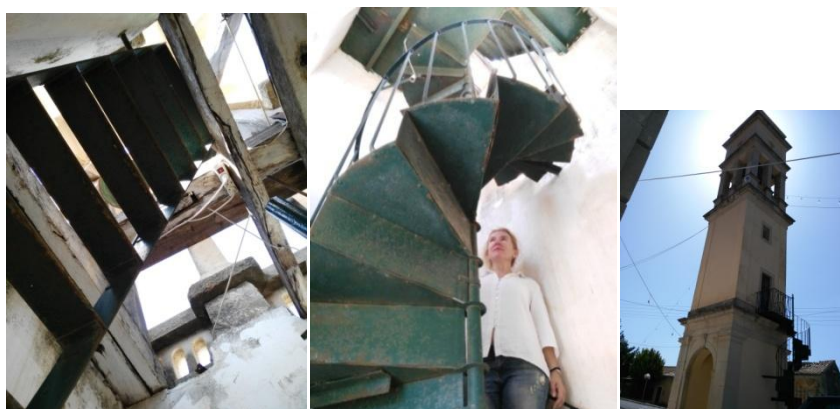
Στην πορεία των εργασιών έγιναν αλλαγές προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές απαιτήσεις του χτισίματος. Κατασκευάστηκε από ντόπιους μάστορες από το ίδιο το χωριό και από το διπλανό χωριό Μανατάδες, μεταξύ των οποίων και ο πατέρας του εφημέριου πατέρα Σπυρίδωνα Ασπιώτη (μαρτυρία π. Σ. Ασπιώτης, 15-7-2018).

Τολμούμε λοιπόν να σημειώσουμε ότι ανήκει στην Α1 κατηγορία με βάση με τοξωτό άνοιγμα-πυλώνα, που αποτελεί και είσοδο στο προαύλιο της εκκλησίας. Στο συμπαγές τμήμα και στο διάτρητο μέρος για το άνοιγμα υπάρχει ολόσωμη λίθινη δοκός πάνω από τους πεσσούς.

εικ.43. Η επίστεψη του καμπαναριού(προσ. αρχείο)

Η κάτοψη είναι τετραγωνική με λίθινα αγκωνάρια στις γωνίες από το υλικό τούφος. Το ύψος του φτάνει τα 16,20μ. περίπου (Σ. Κουρής, 2010, σ. 56). Η τοιχοποιία αποτελείται από αργόλιθους ακανόνιστης μορφής και ασβεστοκονίαμα (Σ. Κουρής, 2010,σ. 56,57,) από τα τοπικά λατομεία του Παντελεήμονα στην περιοχή Τρουμπέτα. Η είσοδος στο εσωτερικό του καμπαναριού βρίσκεται περίπου στα 4 μέτρα ύψος και φτάνεις εκεί με μεταλλική εξωτερική σκάλα. Αν και εξωτερικά χωρίζεται σε τρία μέρη, εσωτερικά αποτελείται από δύο ορόφους που επικοινωνούν με μεταλλική σκάλα, αρχικά ελικοειδή και στη συνέχεια απλής μορφής μέχρι τις καμπάνες (εικ.44).

Εικ.44. Το εσωτερικό, εξωτερικό και είσοδος του καμπαναριού (προσ. αρχείο)

Στον τελευταίο όροφο στο διάτρητο τμήμα, που υπάρχουν οκτώ δίλοβα ανοίγματα, βρίσκονται οι δύο καμπάνες τις οποίες θα χαρακτηρίζαμε μικρές. Έχουν κατασκευαστεί στην Ιταλία και είναι διακοσμημένες με λιτές σκαλιστές παραστάσεις. Στη συνέχεια διακρίνουμε, το τύμπανο τετραγωνισμένο και αυτό με κυκλικά ανοίγματα και η επίστεψη καταλήγει σε ευγενικής μορφής «πολεμίστρες» (εικ.44.). Όλα τα τμήματα χωρίζονται μεταξύ τους με προεξέχοντα γείσα. Για λόγους ευκολίας αλλά και λόγω έλλειψης νέων σε ηλικία κατοίκων και εδώ, σε αυτό το πανέμορφο γραφικό χωριό της Βόρειας Κέρκυρας, οι καμπάνες χτυπούν πλέον με τη βοήθεια ηλεκτρικού μηχανισμού.

4.1.6. ΤΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΤΗΣ Ι.Μ. ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΛΕΟΥΣΗΣ ΠΟΤΑΜΟΥ

Το όνειρο που βασάνιζε για πολλά χρόνια και στοίχειωνε τον ήσυχο ύπνο του πατέρα μου είναι η αιτία που το καμπαναριό αυτό έχει την ιδιαίτερη σημασία του. Συχνά μας διηγιόταν το όνειρο, κάθε φορά το ίδιο. Ευτυχώς όμως περνώντας τα χρόνια ξεθώριασε, αν κρίνω από τον τρόπο που μας το αφηγούνταν, συγχρόνως με τα ιστορικά γεγονότα που έζησε μικρό παιδί. Παρών στην καταστροφή του καμπαναριού το 1943, όταν το γερμανικό αεροπλάνο προσκρούστηκε σε αυτό καταστρέφοντας και μέρος της εκκλησίας, στην οποία ήταν προσαρτημένο, έγινε μάρτυρας σκληρών εικόνων. Η μετάβασή του, μαζί με τον πατέρα του, όπως και πολλών συγχωριανών, στον τόπο του ατυχήματος, αμέσως μετά την πτώση, η φωτιά που έκαψε τα πάντα, η απερίγραπτη οσμή και τα απανθρακωμένα σώματα των αεροπόρων που επέβαιναν του αεροπλάνου, ήταν απόλυτα αναμενόμενο να πρωταγωνιστούν στα όνειρά του.

Η εκκλησία

Η εκκλησία της Αγίας Ελεούσας πάνω στο λόφο είναι μονίκριτη, ξυλόστεγη βασιλική με νάρθηκα. Ξεκίνησε να χτίζεται το 1562 αλλά στο πέραςμα του χρόνου ανακαινίστηκε και βελτιώθηκε μέχρι το 1943 που καταστράφηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος της και ξαναχτίστηκε με τη βοήθεια όλων των κατοίκων του

χωριού, όπως μας πληροφορεί και η μαρμάρινη επιγραφή στην είσοδο της εκκλησίας από την πλευρά του νάρθηκα (εικ. 45).

Εικ.45. Εκκλησία και εξωνάρθηκας Υ.Θ. Ελεούσης Ποταμού(προσ. αρχείο)

Τα Καμπαναριά

Ξεκινώντας την παρούσα περιγραφή θα θέλαμε επίσης να επισημάνουμε ότι εξαιτίας του ότι δεν βρέθηκαν γραπτά στοιχεία που να αφορούν στην περιγραφή των καμπαναριών της εκκλησίας, τολμούμε να προβούμε σε περιγραφές και συμπεράσματα που ανακοινώνονται για πρώτη φορά και στηρίζονται στην επιτόπια έρευνα και μελέτη καθώς και σε μαρτυρίες.

Το αρχικό καμπαναριό ήταν τύπου τοιχείου και εφάπτονταν του ναού, όπως διακρίνεται στις σπάνιες φωτογραφίες που διασώζονται (εικ. 46,47). Χτίστηκε κατά πάσα πιθανότητα συγχρόνως με την εκκλησία. Αποτελούνταν από δύο μέρη, τον κορμό με τοξωτή πύλη και το διάτρητο τμήμα του που ήταν διώροφο. Ο πρώτος όροφος ήταν τετράγωνος με δύο πεσσούς που πάνω του στηρίζονταν τα τόξα των δύο λοβών και λεπτό ενδιάμεσο κολονάκι με βάση και κιονόκρανο. Οι πεσσοί σε

αυτόν τον όροφο δεν φαίνεται να καταλήγουν σε έλικες ή άλλα διακοσμητικά στοιχεία. Στα δίλοβα ανοίγματα φιλοξενούνταν οι δύο καμπάνες. Αντίθετα στο δεύτερο όροφο με ένα λοβό με μια καμπάνα οι πεσσοί κατέληγαν σε διακοσμητικούς μονούς έλικες.

Απομεινάρια των καμπανών αυτών, και τα γλωσσάρια τους, σπασμένα από την πτώση του καμπαναριού, διασώζονται ακόμα και φυλάσσονται, αν και πρόχειρα, στις αποθήκες της εκκλησίας.

Εικ.46. Jules Claine, διπλωμάτης-ταξιδιώτης και ερασιτέχνης φωτογράφος, ο Jules Claine, περ. 1910, Κέρκυρα, η Παναγία Ελεούσα στον Ποταμό. (Προσωπικό αρχείο -Θ. Μεταλληνός)

Η πρόσβαση στο χώρο των καμπανών γινόταν με πέτρινα σκαλοπάτια από το πλάι του τα οποία κατέληγαν αρχικά σε πλατύσκαλο και στη συνέχεια με άλλη πέτρινη σκάλα οδηγούμασταν σε εξώστη, χωρίς κιγκλίδωμα, στο χώρο των καμπανών στο διάτρητο τμήμα του πρώτου ορόφου(προφορική μαρτυρία Στέλιου Παπικινού, γιού του Παππά-Μεμά, 17-6-2018).

Εικ. 47. Ποταμός- και τα δύο καμπαναριά του, μπροστά του Αγίου Βαρβάρου και στο βάθος αμυδρά το πρωτο καμαπαναριό της ΥΘ Ελεούσης, 1912 (προσωπικό αρχείο Θ. Μεταλληνού)

Το μεγαλύτερο μέρος του καμπαναριού αυτού και δη το διάτρητο τμήμα του με τις καμπάνες, καταστράφηκε την περίοδο της γερμανικής κατοχής στην Κέρκυρα, στις 13/9/1943, εξαιτίας της πτώσης πάνω του, γερμανικού στρατιωτικού αεροπλάνου που καταρρίφτηκε από τους Ιταλούς (<https://www.corfuhistory.eu/?p=1399>). Από την έκρηξη που ακολούθησε, κάηκε η εκκλησία καθώς και πολλοί θησαυροί, βιβλία και αντικείμενα που φυλάσσονταν μέσα. Κατά την πρόσκρουση σκοτώθηκαν όλοι οι επιβαίνοντες αεροπόροι οι οποίοι, από σεβασμό των κατοίκων του χωριού θάφτηκαν στο κοιμητήριο της εκκλησίας. Πολλά χρόνια μετά συγγενείς των πεσόντων ήρθαν στο χωριό και έγινε η ανακομιδή των οστών τους. Σε ένδειξη ευγνωμοσύνης των συγγενών των γερμανών που ήρθαν για το λόγο αυτό ήταν η δωρεά 2 καμπάνων μικρών που για πολλά χρόνια χρησιμοποιήθηκαν τοποθετημένες πάνω σε ξύλινη απλή κατασκευή, αντί καμπαναριού, μέχρι της ανοικοδομήσεως του νέου.

Στη συνέχεια αποθηκεύτηκαν στον χώρο του παλιού πλέον δημοτικού σχολείου και από εκεί, άγνωστο πότε, εκλάπησαν (εικ.48)(<http://www.corfu-museum.gr/index.php/el/2017-07-17-15-19-45/224-13-1943-panandriopoulos>).

Εικ. 48. Απομεινάρια των καμπάνων του παλιού καμπαναριού (προσ. αρχείο)

Πριν την παραπάνω δωρεά, αμέσως μετά την πτώση του καμπαναριού αυτού, χρησιμοποιήθηκαν για το κάλεσμα των πιστών οι καμπάνες της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου των Μουχλιανιτών Ποταμού, η εκκλησία του οποίου επρόκειτο να ανακαινιστεί, τοποθετημένες στην απλή ξύλινη κατασκευή. Μετά τη δωρεά των Γερμανών, οι καμπάνες του Αγίου Νικολάου επέστρεψαν στη θέση τους. Για πολλά χρόνια μετά, το εναπομείναν μέρος του καμπαναριού, ο κορμός με τον πυλώνα, χρησιμοποιήθηκε από το δημοτικό σχολείο, που στεγάζονταν σε παράπλευρο κτίριο στον αυλόγυρο της εκκλησίας, ως χώρος συσσιτίου των παιδιών του χωριού, μέχρι της ολοκληρωτικής κατάρρευσης του (προφορική μαρτυρία του μαθητή τότε Ι. Καλαϊτζόγλου). Σήμερα στο προαύλιο της εκκλησίας, στη θέση του παλιού καμπαναριού, που το σχήμα της βάσης των θεμελίων είναι ακόμα ορατό, έχει τοποθετηθεί εις ανάμνηση, ένα πέτρινο, της εποχής εκείνης, στρογγυλό λιθάρι (εικ.49).

Εικ. 49. Το σημείο που βρίσκονταν το καμπαναριό (προσ. αρχείο)

Στη θέση της εκκλησίας που κάηκε οι κάτοικοι του Ποταμού με μεγάλες προσπάθειες, θυσίες και ευλάβεια κατάφεραν να ξαναφτιάξουν την εκκλησία τους με τη σημερινή της μορφή.

Ως αναφορά στο σημερινό καμπαναριό, η κατασκευή του ξεκίνησε το 1790 περίπου από τον παππά –Πουλιέζο και ενώ υπήρχε και λειτουργούσε το αρχικό καμπαναριό, με σκοπό ενδεχομένως, να αποκτήσει η εκκλησία ένα πιο επιβλητικό καμπαναριό τύπου πυργωτού-βενετσιάνικου. Η ολοκλήρωσή του όμως κατέστη ιδιαίτερα δύσκολη, αφού τα οικονομικά προβλήματα του χωριού και της εκκλησίας ήταν πολλά. Αρχικά ξεκίνησε να χτίζεται με πέτρα και μπόρεσε να φτάσει μέχρι τη μέση περίπου. Από τη μορφή του φαίνεται πως ο μηχανικός που ασχολήθηκε με αυτό ήταν γνώστης της δουλειάς και μάλιστα πολύ καλός. Είναι κομψό με όμορφα αγκωνάρια στις πλευρές του, από πέτρα Σινιών και μάλιστα μέρος τους με σπάνιας κοπής χρώματος κόκκινου. Δυστυχώς ήταν πάρα πολλά τα χρόνια που έμεινε ημιτελές, έτσι όπως το θυμόμαστε όλοι, από τα παιδικά χρόνια. Η έλλειψη ενημέρωσης μας έκανε για μεγάλο διάστημα να πιστεύουμε πως το ημιτελές αυτό καμπαναριό, που πραγματικά είχε παλιώσει πολύ, τόσα χρόνια έτσι μισό, ήταν τα απομεινάρια του καμπαναριού στο οποίο έπεσε το αεροπλάνο, με αποτέλεσμα να το κοιτάμε πάντα με ένα φόβο και μια δεισιδαιμονία. Η πραγματικότητα όμως ήταν πως στάθηκε τυχερό καθώς έτσι ημιτελές όπως ήταν δεν προσέκρουσε πάνω του το αεροπλάνο κατά την πτώση. Ο μάστορας Στάθης Μολιβάτος είναι αυτός που αποτέλειωσε το καμπαναριό με μηχανικό τον Κώστα Δαλιάνη, όταν παππάς του

χωριού ήταν ο αείμνηστος Παππα-Μεμάς (Γεράσιμος) Παπικινός. Για το λόγο αυτό έγινε τελετή και «αγιασμός μετ' εγκαινίων», όπως αναφέρει ο ίδιος ο μάστορας, στις 30/9/1974 (εικ.50).

Εικ.50. Φωτογραφία από τα εγκαίνια 30-9-1974 (Προσωπικό αρχείο εργολάβου Στάθη Μολυβάτου)

Για τη συνέχιση της κατασκευής, τη βελτίωση και τη στήριξη του υπόλοιπου μέρους, ύψους περίπου 6 μέτρων, φτιάχτηκε ένα καλό σενάζι –ζωνάρι, από τσιμέντο και εκεί πάνω έκτισαν το υπόλοιπο καμπαναριό με τσιμέντο και τούβλα μέχρι τις καμπάνες και στη συνέχεια φτιάχτηκε ο τρούλος, κόκκινος και κωνικός, όπως αρμόζει άλλωστε στο βενετσιάνικο τύπο του (εικ. 51,52).

Εικ. 51. Το καμπαναριό της ΥΘ Ελεούσης σήμερα –είσοδος (προσωπικό αρχείο)

Εικ. 52. Εσωτερικό του καμπαναριού, αρχικά με πέτρα και στη συνέχεια με τούβλα (προς. αρχείο)

Η πρόσβαση στο εσωτερικό του είναι αρκετά δύσκολη καθώς η είσοδός του ξεκινά από τα 5 περίπου μέτρα ύψος και δεν υπάρχει σκάλα σε μόνιμη κατασκευή που να οδηγεί σε αυτήν (εικ. 51). Εξυπηρετεί τον σκοπό αυτό, όταν χρειαστεί, απλή φορητή μεταλλική σκάλα, την οποία και εμείς χρησιμοποιήσαμε προκειμένου να μπορούμε και να φωτογραφίσουμε το εσωτερικό του χτίσματος.

Ανήκει στην κατηγορία Α2, δεν εφάπτεται του ναού και έχει ύψος 27,20μ. με τετραγωνική κάτοψη, βάση με τοξωτό διαμπερές άνοιγμα και συμπαγές τμήμα. Στο διάτρητο τμήμα, που υπάρχουν οκτώ δίλοβα τοξωτά ανοίγματα, βρίσκονται οι καμπάνες. Η στέγαση είναι με τρούλο διπλό, έντονου κόκκινου χρώματος που καταλήγει σε διάκοσμο σχήματος κουκουνάρας στον οποίο στηρίζονται ο σταυρός, ο ανεμοδείκτης και το αλεξικέραυνο. Αγκωνάρια από λαξευμένο μάρμαρο-πέτρα Σινιών, κοσμούν τις γωνίες του μέχρι ενός σημείου και σταματάνε για να πάρουν τη θέση τους άχαρα οι τσιμεντένιες κολώνες, προκειμένου να ολοκληρωθεί το κτίσμα, προφανώς για οικονομικούς λόγους. Οι τοιχοποιίες είναι από συμπαγής οπτόπλινθους και αργολιθοδομή με επίχρισμα από ασβεστοκονίαμα (εικ.51). Στο εσωτερικό του μέρος αποτελείται από πέντε ορόφους. Από τον πρώτο μέχρι τον τρίτο η σύνδεση γίνεται με σκάλες διαφόρων υλικών όπως τσιμέντο, ξύλο και μέταλλο. Στον τρίτο με τα οκτώ δίλοβα ανοίγματα βρίσκονται δύο καμπάνες με ανάγλυφες λιτές παραστάσεις. Είναι ιταλικής κατασκευής και τις είχε δωρίσει ο Σπύρος Χειμαριός ιδιοκτήτης του παλιού γνωστού καμινιού του «Λάμπη» στην περιοχή των Αλυκών, κοντά στο χωριό (εικ.53).

Εικ. 53. Οι καμπάνες του κωδωνοστασίου σήμερα. (προς. αρχείο)

Χτυπούν όμως πλέον με μηχανισμό για λειτουργικούς λόγους καθώς όπως αναφέραμε παραπάνω υπάρχει δυσκολία στην πρόσβαση στο εσωτερικό του καμπαναριού.

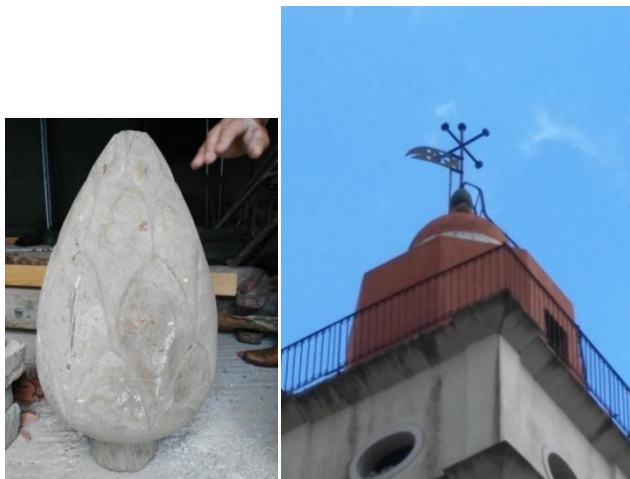
Οι υπόλοιποι όροφοι συνδέονται μεταξύ τους με σταθερές κατασκευές μεταλλικών σκαλοπατιών (εικ.54).

Εικ. 54 Εσωτερικές σκάλες του καμπαναριού (προς. αρχείο)

Συνεχίζοντας στον τέταρτο και πέμπτο όροφο φτάνουμε σε εξώστη με σιδερένιο κιγκλίδωμα από όπου γίνεται εμφανής πλέον ο διπλός κόκκινος τρούλος, το πρώτο μέρος του με πολυγωνικό τύμπανο και το δεύτερο μικρότερο με κωνικό τρούλο. Μια άλλη μικρή, εφαπτόμενη σε αυτόν εξωτερική μεταλλική σκάλα, οδηγεί

στην κορυφή του τρούλου που βρίσκεται η υπέροχη μεταλλική κουκουνάρα, για διακοσμητικούς λόγους, που πάνω της στηρίζονται ο σταυρός, ο ανεμοδείκτης και το αλεξικέραυνο (εικ.55). Η ιδέα της κουκουνάρας αποδίδεται στον Παπα-Μεμά ο οποίος και επέβλεψε την κατασκευή του ξύλινου καλουπιού της πάνω στο οποίο χύθηκε το μέταλλο, που φυλάσσεται ακόμα στις αποθήκες της εκκλησίας(προφορική μαρτυρία Στέλιου Παπικινού, γιού του Παππά-Μεμά, 17-6-2018).

Εικ. 55.Κουκουνάρα και καλούπι (προσ. αρχείο)

Στο εσωτερικό το καμπαναριό φωτίζεται από μικρούς φεγγίτες κατά μήκος των τοιχωμάτων το. Μοιάζει εξαιρετικά με το καμπαναριό της εκκλησίας του Αγίου Σπυρίδωνος, της Πλατυτέρας και του Αγίου Βαρβάρου, υστερεί όμως ως προς το χρώμα του το οποίο σε σχέση με το σύνηθες των βενετσιάνικων καμπαναριών αυτό της ώχρας, είναι ανοιχτόχρωμο προς το λευκό χρώμα.

Δεν γνωρίζουμε ποιά σκέψη οδήγησε τους κατοίκους της «κάτω μπάντας (μεριάς)» του χωριού, να αποφασίσουν στη θέση του παλιού τοιχίνου-φράγκικου καμπαναριού να φτιάξουν ένα τύπου βενετσιάνικου καμπαναριό. Η επιβλητικότητα και η αρχοντιά ενός τέτοιου χτίσματος επηρέασαν σίγουρα την απόφαση, αν και οι «κακές γλώσσες» λένε πως μια δόση ανταγωνισμού, υπεροψίας και ζήλιας, σε σχέση με το ήδη υπάρχων βενετσιάνικο καμπαναριό του Αγίου Βαρβάρου, που χαίρονταν οι κάτοικοι της «πάνω μπάντας» του χωριού, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο!

4.1.7. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΒΟΥΝΙΩΤΙΣΣΑΣ

Στην απaráμιλλης γραφικότητας και ομορφιάς σκαλινάδα της εκκλησίας της Παναγιάς της Αντιβουνιώτισσας περάσαμε πολλά βράδια ως παιδιά, έφηβοι και ενήλικες αγναντεύοντας τη θάλασσα και το νησί του Βίδο, από μια μυστική πτυχή της πόλης. Σήμερα η σκηνή επαναλαμβάνεται καθημερινά αφού τουρίστες, περιπατητές και ντόπιοι εξακολουθούν να απολαμβάνουν τη θέα και ξεκουράζονται από την πεζοπορία στα καντούνια της παλιάς πόλης.

Η εκκλησία

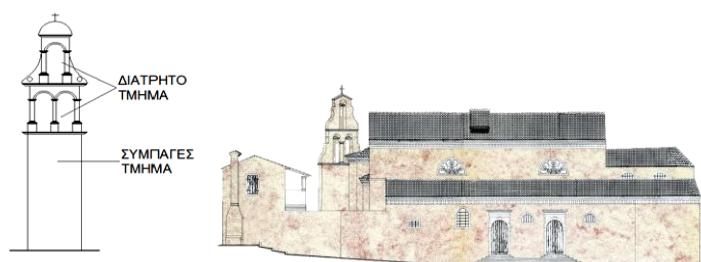
Η «Κυρά Αντιβουνιώτισσα», είναι μια εκκλησία- μουσείο αφιερωμένη στην Υ.Θ. και από τους παλαιότερους ενοριακούς ναούς του νησιού, τύπου ξυλόστεγης επτανησιακής βασιλικής με δίρριχτη στέγη. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης στην περιοχή Αντιβούνι του Καμπιέλου. Οικοδομήθηκε περίπου τον 15^ο αι. Εκτίθεται σε αυτήν μια πλούσια και σημαντική συλλογή εικόνων και κειμηλίων, επωνύμων και ανωνύμων καλλιτεχνών, από τον 15ο αιώνα έως και τον 20ο αιώνα. Ως μουσείο ο ναός εγκαινιάστηκε το 1984 και έκτοτε αποτελεί μοναδική περίπτωση αρμονικής συνύπαρξης ναού – μουσείου στην Ελλάδα (εικ.56).

Εικ. 56. Είσοδος και πλάι εκκλησίας με το καμπαναριό (προς. αρχείο)

Το καμπαναριό

Στο αίθριο, στην ανατολική πλευρά του μνημείου, στο βόρειο περίβολο της εκκλησίας συναντάμε το κωδωνοστάσιο που ανήκει στον τύπο τοιχίου – φράγκικο με το διάτρητο τοίχωμα με δική του έδραση. Δεν γνωρίζουμε αν η κατασκευή του υπήρξε συγχρόνως με του ναού και αποτελεί συνέχεια της τοίχινης περίφραξης του εκκλησιαστικού οικοδομήματος (εικ. 57).

Εικ. 57. Σκαρίφημα και κάτοψη ναού (Α. Αγοροπούλου –Μπιρμπίλη, 1976,σ. 266)

Έχει λιτό ύφος χωρίς καθόλου διακόσμηση. Βρίσκεται σε χώρο μακριά από το ναό και δεν εφάπτεται με αυτόν αλλά με το περιφρακτικό τοίχιο του συνολικού οικοδομήματος και ανήκει στη Β2,2 κατηγορία. Συντίθεται από δύο τμήματα που χωρίζονται με ένα πέτρινο γείσο, το συμπαγές και το διάτρητο. Το δεύτερο αποτελείται και αυτό από δύο τμήματα –ορόφους και χωρίζονται με ακόμη ένα πέτρινο γείσο. Στους δύο ορόφους του διάτρητου τμήματος διακρίνονται κομψά και υψίκορμα τοξωτά ανοίγματα. Δίλοβο στον πρώτο όροφο με ενδιάμεσο πέτρινο κιονίσκο και μονόλοβο στον δεύτερο, όπου είναι τοποθετημένες οι καμπάνες. Πρόκειται για ένα κομψό καμπαναριό καθώς η οπτική που προσφέρει με το πλάτος του να στενεύει προς τα πάνω καθ' όλο το ύψος του έχει ως αποτέλεσμα να ελαφρύνεται η αίσθηση του όγκου του. Οι απλοί ελικοειδείς σχηματισμοί της πλαϊνής τοιχοποιίας μοιάζουν πολύ με τους πέτρινους έλικες ψηλά στο τέμπλο του ναού και συνδέουν ομαλά τα πλατύτερα με τα πιο στενά, ανώτερα τμήματα του καμπαναριό (Χονδρογιάννης Σ., Θεσσαλονίκη 2010,σ.230) (εικ.58).

Εικ.58. Το Καμπαναριό (προς. αρχείο)

4.1.8. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ-1750- ΠΟΤΑΜΟΣ

Η εκκλησία

Στο χωρίο του Ποταμού, στην περιοχή Ευραϊκά-Ασύρματος, συναντάμε ακόμη μια εκκλησία, αυτή της Αγίας Παρασκευής, ιδιόκτητης μέχρι και σήμερα. Ανήκει στην οικογένεια του πατέρα της θείας μου, Γ. Βλάχου και χρονολογείται πριν το 1750. Είναι τύπου μονόχωρου, ξυλόστεγου ναού. Η στέγη είναι δίρριχτη, σύμφωνα με την επικρατούσα ναοδομία των μεταβυζαντινών χρόνων στην Κέρκυρα (Σ. Παπαγεωργίου, 1930, σ. 230 και Δ. Καπάδοχος, 1994, σ. 336). Είναι λιτή σε διάκοσμο εξωτερικά και εσωτερικά. Σώζεται η εικόνα της Αγίας Παρασκευής, μεγάλης αξίας καθώς και σπαράγματα τοιχογραφιών. Η διακόσμηση του γενικά βασίζεται κυρίως στα λίθινα πλαίσια των ανοιγμάτων του ναού, δηλαδή την πύλη εισόδου, τους φεγγίτες, το γείσο και το παράθυρο του ιερού (εικ.59).

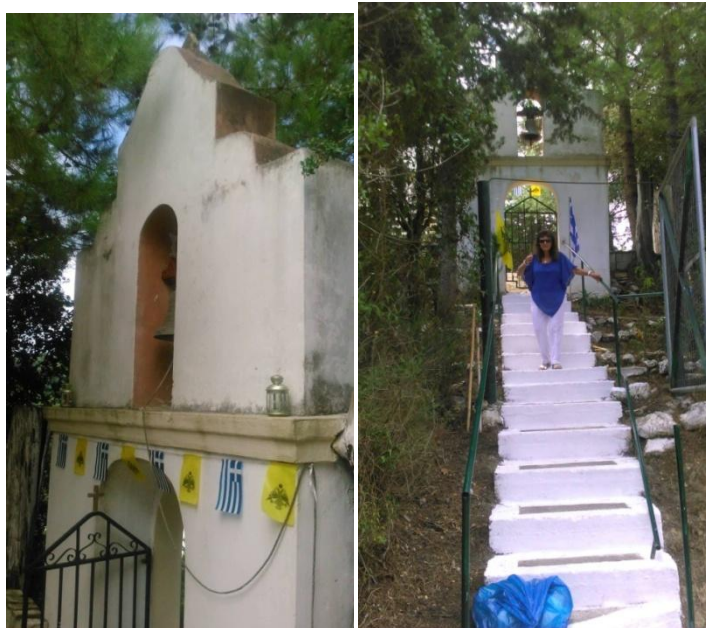
εικ. 59..Εσωτερικό εκκλησίας Αγ. Παρασκευής (προσ. αρχείο)

Καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς από φωτιά, σε αδιευκρίνιστο χρόνο αλλά ανακαινίστηκε και διασώθηκε με σωστικές εργασίες των ίδιων των ιδιοκτητών μετά το 1900.

Το καμπαναριό

Το καμπαναριό της, που χτυπά η καμπάνα του μέχρι σήμερα με τον παραδοσιακό τρόπο του σχοινιού-τριχιάς από το έδαφος, (εικ.61), ήταν το πρώτο που αγάπησα και ένοιωσα τη λειτουργικότητα και την αξία του ως εκκλησιαστικό χτίσμα αφού μπορούσα να χτυπήσω, όπως και άλλα παιδάκια, την καμπάνα του ανήμερα της γιορτής της εκκλησίας, εκπληρώνοντας έτσι επιθυμία μου που ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθεί σε άλλη εκκλησία. Μέχρι σήμερα «για το καλό», η θεία μου μας προτρέπει να δοκιμάσουμε να χτυπήσουμε την καμπάνα του «τα΄αλάρμα» και εννοείται φυσικά πως δεν χάνουμε την ευκαιρία.

Η περιγραφή του καμπαναριού γίνεται επίσης για πρώτη φορά με την τόλμη που μας δίνει η αγάπη μας για αυτό. Είναι πολύ μικρό καμπαναριό τύπου φράγκικου-τοιχίου με δική του έδραση. Βρίσκεται σε χώρο μακριά από το ναό, δεν εφάπτεται με αυτόν και έχει κατασκευαστεί μεταγενέστερα του ναού, χωρίς κάποια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, απλά για να συμπληρώνει το ναό. Ανήκει θα λέγαμε στην Β2,2 κατηγορία, με κάποιες διαφοροποιήσεις. Αποτελείται από δύο τμήματα, τη βάση-κορμό και το διάτρητο τμήμα. Στη βάση υπάρχει μια μικρή πύλη στο κέντρο και όλο το χτίσμα έτσι όπως υπάρχει στο προαύλιο, αποτελεί στην ουσία την είσοδο της εκκλησίας.

Εικ. 60. Το καμπαναριό της Αγίας Παρασκευής (προσωπικό αρχείο)

Το διάτρητο τμήμα, χωρίζεται από τη βάση με γείσωμα που προεξέχει. Είναι μονόλοβο με δύο πεσσούς με βάση στην άκρη και λιτή στέψη που θυμίζει αέτωμα, σύμφωνα με τις μεταγενέστερες του 16^{ου} αι αρχιτεκτονικές τάσεις. Πάνω του στηρίζεται μια μικρή καμπάνα. Οι έδρες των πεσών δεν είναι διακοσμημένες (εικ.60).

Εικ. 61. Καμπάνισμα με σχοινιά (προσωπικό αρχείο)

4.1.9. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ Ι.Θ. ΛΑΜΠΟΒΙΤΙΣΣΑΣ ΛΕΥΚΙΜΜΗΣ - 1524

Η γνωριμία μου με τον δημοσιογράφο, θα τον έλεγα, αλλά κυρίως ιστορικό μελετητή Γεράσιμο Δημουλά, με βοήθησε πολύ κατά την διάρκεια της προσπάθειάς

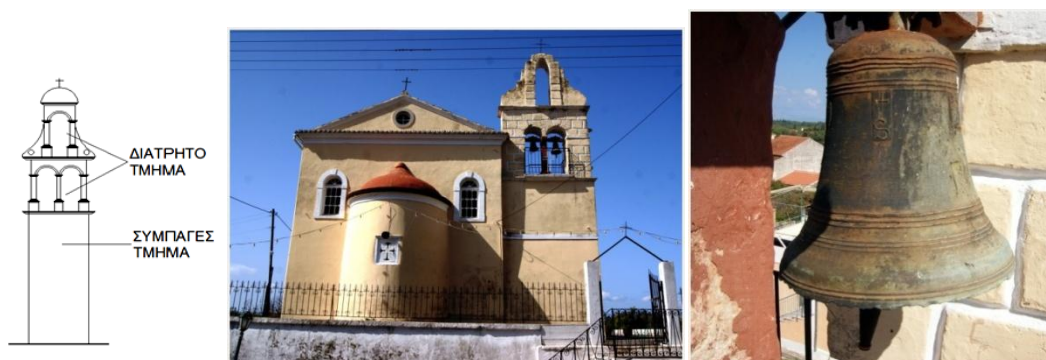
μου σε αυτή την εργασία. Όταν μου μίλησε για την παλαιότερη καμπάνα της Κέρκυρας που φιλοξενείται στο καμπαναριό της εκκλησίας αυτής στην περιοχή της Λευκίμμης, εντυπωσιάστηκα και θέλησα να μάθω περισσότερα. Μετά και την επίσκεψή μου εκεί, αποφάσισα να συμπεριλάβω το φράγκικο αυτό καμπαναριό στην εργασία μου, ως φόρο τιμής για την αγόγγυστη υπομονή του να στέκεται τόσους αιώνες αγέρωχο και να συνυπάρχει αρμονικά με την καμπάνα του.

Η εκκλησία

Η εκκλησία της Παναγίας της Λαμποβίτισσας Λευκίμμης είναι παλαιότατη και χρονολογείται πριν το 1524, όπου για πρώτη φορά γίνεται αναφορά σε αυτήν στη διαθήκη της Αντωνίας Βρανά. Βρίσκεται στο χωριό Μελίκια της Νότιας Κέρκυρας στην περιοχή της Λευκίμμης. Εσωτερικά συναντάμε υπέροχα διακοσμημένο επιχρυσωμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο πολλά εκκλησιαστικά κειμήλια και τοιχογραφίες(Γ. Δημουλάς, αρθ., <https://www.corfuhistory.eu/?p=14328>)

Το καμπαναριό

Δεν γνωρίζουμε αν εξ αρχής αυτή ήταν η θέση του καμπαναριού, το οποίο είναι κατά πολύ νεότερο της εκκλησίας. Ανήκει στην Β2,1 κατηγορία, φράγκικο, πλακέ-τοιχίου, τρίλοβο, με αυτόνομη έδραση, σε επαφή όμως με εξωτερικό τοίχο του ναού στην βορειοανατολική πλευρά του (εικ.62).

Εικ.62. Η Εκκλησία, σκαρίφημα και καμπαναριό Λαμποβίτισσας Μελικίων και η παλαιότατη καμπάνα (αρχ. Μ. Δημουλά)

Αποτελείται από δύο τμήματα, το συμπαγές και το διάτρητο που χωρίζονται με ένα πέτρινο γείσο. Το διάτρητο μέρος αποτελείται με τη σειρά του από δύο

ορόφους. Τον πρώτο, με τετράγωνη όψη που απαρτίζεται από δύο πεσσούς στις άκρες με βάση και στέψη που πάνω της στηρίζονται τα τόξα των δύο λοβών και ένα αξονικό κολωνάκι με βάση όπου βρίσκονται οι καμπάνες. Ο πρώτος όροφος τελειώνει με γείσωμα που προεξέχει και ακολουθεί ο δεύτερος όροφος με έναν λοβό στο ίδιο μέγεθος αυτών του πρώτου, χωρίς όμως καμπάνα. Τελειώνοντας, το κτίσμα καταλήγει σε μεταλλικό σταυρό και ανεμοδούρι.

Το σημαντικότερο που συναντάμε σε αυτό το καμπαναριό και για αυτό επιλέξαμε να το παρουσιάσουμε, είναι ότι στο διάτρητο τμήμα των καμπάνων συναντάμε την παλαιότερη καμπάνα των εκκλησιών της Επτανήσου αφού φέρει χαραγμένη επιγραφή με λατινική χρονολογία «MCCCCCLXXXVIII» (1488), στο πάνω τμήμα ανάμεσα στη δέσμη δύο ανάγλυφων τριπλών εξωτερικών γραμμών. Είναι δηλαδή ηλικίας 529 ετών, γεγονός που θα μπορούσε να την κατατάξει στα κινητά μεσαιωνικά μνημεία. Υπάρχουν επίσης ανάγλυφες παραστάσεις με τον Άγιο Γεώργιο, ένα ανάγλυφο οικοσημο, η Παναγία με τον Χριστό και μια παράσταση του Αγίου(εικ.62),(Γ. Δημουλάς, άρθρο <https://www.corfuhistory.eu/?p=14328>)

4.1.10. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ Ι. ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΣΠΗΛΑΙΩΤΙΣΣΑΣ -17^{ος} αι.

Τιμής ένεκεν δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε το καμπαναριό της Μητρόπολης του νησιού μας.

Η εκκλησία

Μετά την λατρεία και την προτίμηση εκκλησιασμού στον «Άγιο», ακολουθεί για τους Κερκυραίους ο εκκλησιασμός στη Μητρόπολη. Εκτός της θρησκευτικής της σημασίας ως επικεφαλής των εκκλησιών του νησιού, η κατανυχτική και ευλαβική χορωδία της, που πλαισιώνει τη θεία λειτουργία αποτελεί πόλο έλξη τις Κυριακές. Η εκκλησία της Σπηλαιωτίσσας είναι ένας μεγαλόπρεπος ναός, η Μητρόπολη της Κέρκυρας και βρίσκεται στην περιοχή του παλιού λιμανιού.

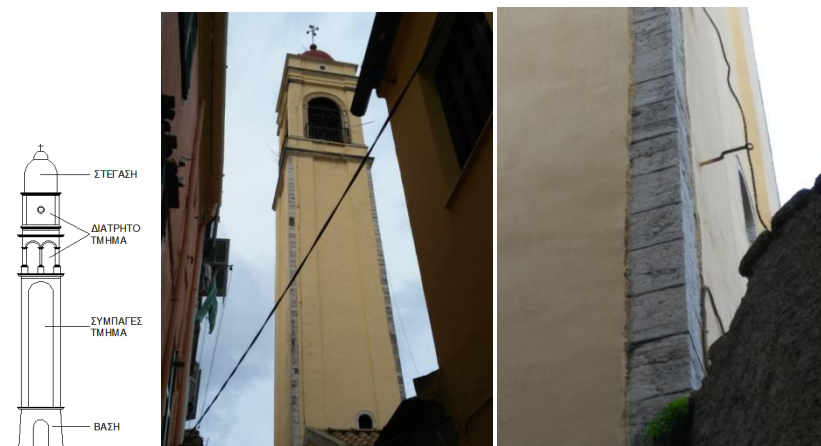

Εικ. 63. Πρόσοψη Μητρόπολης (προσωπικό αρχείο)

Η ιστορία του ξεκινά περίπου τον 16ο αιώνα. Είναι τύπου τρίκλιτης βασιλικής, συναδελφική παλαιοτάτων οικογενειών της Κέρκυρας, Κεφαλληνίων και Ζακυνθίων. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μνημείο, αποτέλεσμα ριζικών ανακαινίσεων, αλλαγών και παρεμβάσεων που χρονολογούνται που έλαβαν χώρα το 1583 έως και τις αρχές του 20ού αιώνα και έχουν άμεση σχέση με τις αναγκαίες κατεδαφίσεις και ανακατατάξεις του χώρου κατά τις εργασίες της οχύρωσης της πόλης την περίοδο της κατασκευής του νέου φρουρίου. Πολλοί από τους ναούς που κατεδαφίστηκαν την περίοδο αυτή ανοικοδομήθηκαν στην περιοχή της οχυρωμένης πόλης ή είτε συνενώθηκαν με άλλους. Αυτό πραγματοποιήθηκε και στο ναό αυτό καθώς στη σημερινή του μητροπολιτικού ναού βρισκόταν ο ναός του Αγίου Βλασίου, κτητορικός της οικογένειας Ρίκη με τον οποίο συνενώθηκε (Σ. Καρύδης-Π.Τζαβάρα, σ. 1-9). Η σημερινή πρόσοψη μετά από πολλές παρεμβάσεις χαρακτηρίζεται «άτεχνη» και αποτελεί μίγμα ρωμαϊκού και φλωρεντιανού ρυθμού (εικ.63).

Το καμπαναριό

Το καμπαναριό είναι βενετσιάνικο πυργωτό, ύψους κάτω των 30μ. και ανήκει στην Α2 κατηγορία.

Εικ. 64. Σκαρίφημα και καμπαναριό Μητρόπολης- αγκωνάρια (προσωπικό αρχείο)

Οι πληροφορίες που έχουμε για το καμπαναριό είναι αρκετές και πηγάζουν από νοταρικές πράξεις του 1615 και από αποφάσεις των συμβουλίων της αδελφότητας. Το χτίσιμο ξεκίνησαν περίπου το 1615 και γινόταν κατά διαστήματα έως το 1654. Το εντυπωσιακό και επιβλητικό καμπαναριό του Αγίου Σπυρίδωνος, το οποίο είχε ήδη ολοκληρωθεί, ενέπνευσε την αδελφότητα του ναού και αποτέλεσε την πρότυπη βάση σχεδίων του νέου καμπαναριού και μοιάζει αρκετά με αυτό αν εξαιρέσουμε το ότι είναι χαμηλότερο και στενότερο του. Ως κτίστες αναφέρονται οι Antonio Fornasel (Αντώνη Φορνάβαλη) και Zuanne da Milano (μάστρο Τζουάννε) και ο λιθοξόος Πιέρο Πάνταλο, οι οποίοι ανέλαβαν κάποια στιγμή να κτίσουν το καμπαναριό από το σημείο που βρισκόταν ήδη, έως την κορυφή. Θα πληρώνονταν κάθε εβδομάδα από την αδελφότητα, η οποία θα τους παρείχε και όλα τα οικοδομικά υλικά, τα μάρμαρα για τις κορνίζες, αφού καταμετρούνταν το εβδομαδιαίο έργο. Η τιμή που συμφωνήθηκε ήταν δεκάμισυ δουκάτα την οργιά (passo), καθ' ύψος. Το κτίσιμο ήταν πολυέξοδο και απορροφούσε πολύ μεγάλο μέρος των εσόδων του ναού, γι αυτό προτάθηκε από την αδελφότητα η χρησιμοποίηση κληροδοτήματος ώστε να ολοκληρωθούν τα έργα. Προχώρησαν σε συμφωνία, στις 13 Νοεμβρίου 1654, με τους λιθοξόους Γιάκουμο Κοντογιάννη και Ματίο Σκόκο, για την κατασκευή κιόνων. Οι τεχνίτες υποσχέθηκαν να φτιάξουν με έξοδά τους «*τεσερης κολονες στρονγγηλες του καμπαναριου της αυτης μονης οπηες να ηνε σκετες με της μπασες και καπητελα καλα και τεχνηκατα καμομενα εος ποδαρηα 7 ης το ηδηο μοδελο οπου ηνε εκηνες του καμπαναριου του αghου Σπηρηδονος ηγουν ης την δουλειψην*» καθώς και «*να καμουν και τεσερα πηλαστρα του αυτου καμπαναριου ης το ήδηο*

ψηλομα με καδρονηα μαρμαρενηα καλα και τεχνηκατα καμομενα και καλα προπορτζηοναδα και καθος ηνε εκηνα του καμπαναρηου του αγηου ης οσον ης την δουλειψην οπηα να τα κανουν με μαρμαρα τον αυτον μαστορον μαρμαρο καλο καθαρηο δηχος κανενα δηφετο (=ψεγάδι) και πελεκημενα καλα και τεχνηκατα δηχος ληψομαδες»(βλ. παραρτ.). Η κατασκευή κόστισε 76 σκούδα, που θα δίνονταν σταδιακά και θα ολοκληρώνονταν το έργο τον Ιούλιο του 1655. Αυτό όμως δεν ολοκληρώθηκε ως αναφορά στη στέγασή του. Πολύ αργότερα, το 1699, με ψήφισμα της αδελφότητας, στο οποίο αναφέρονταν η άσχημη εικόνα του ασκέπαστου καμπαναριού και οι η καταστροφή του ήδη υπάρχοντος κτίσματος από τις βροχές, αποφασίστηκε η συνέχιση των εργασιών με το σκέπασμα του καμπαναριού «...ηστο μοδο και φόρμα του παρόντος μοντελου», που στοίχισε 45 τζεκίνια. Τον 19^ο αι. συνεχίστηκαν επισκευές αλλά όχι πολυδάπανες, που αφορούσαν στις καμπάνες και την ξύλινη εσωτερική σκάλα.

Το καμπαναριό με τη σημερινή του μορφή έχει κάτοψη τετράγωνη και είναι συμμετρικό στις τέσσερις πλευρές του με μηδαμινή διακόσμηση. Θυμίζει, όπως όλα τα πυργωτά της πόλης, τα Ιταλικά καμπαναριά της Αναγέννησης. Η τοιχοποιία είναι φτιαγμένη από συμπαγείς οπτόπλινθους με ασβεστοκονίαμα. Αποτελείται από βάση που είναι το κατώτερο μέρος του καμπαναριού στο οποίο υπάρχουν σε δύο απέναντι πλευρές του είσοδοι στο κτίσμα. Έχει περίπου ύψος 3,5μ. και είναι φτιαγμένο από λιθοδομή με γωνιόλιθους ιδιαίτερα φροντισμένους. Το Συμπαγές του τμήμα είναι το ψηλότερο τμήμα με τοιχοποιία χωρίς ανοίγματα στις τέσσερις πλευρές. Στο εσωτερικό του βρίσκεται η σκάλα που οδηγεί στο χώρο των καμπανών και είναι κατασκευασμένο από συμπαγείς οπτόπλινθους. Στο διάτρητο τμήμα που είναι ο χώρος των καμπανών συναντάμε οκτώ τοξωτά ανοίγματα, δύο ανά πλευρά του κτίσματος, με λεπτούς στρογγυλούς κίονες και τετράγωνες παραστάδες(δοκάρια). Η Στέγαση καλύπτει το προηγούμενο τμήμα με ωοειδούς σχήματος τρούλο και πολύ μικρό σχετικά με το σύνολο τύμπανο, από συμπαγείς οπτόπλινθους με χαρακτηριστικό έντονο κόκκινο χρώμα (Σ. Καρύδης-Π.Τζαβάρα, σ. 1-9) (εικ.64).

4.1.11. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΛΥΒΙΤΗ ΚΟΥΡΑΜΑΔΩΝ

Αισθάνθηκα υπερήφανη και πολύ συγκινημένη από την πρώτη στιγμή της γνωριμίας μου με τον κ. Κώστα Γραμμένο, στο Μοναστήρι της Πλατυτέρας, όπου συναντιόμασταν σχεδόν καθημερινά. Η αγάπη του για το νησί και το χωριό του, αλλά και η ευλάβειά του, με εντυπωσίασαν. Τελικά, είχα και την τύχη να με βοηθήσει ξεναγώντας με προσωπικά, στις εκκλησίες του χωριού του Κουραμάδες, με μεγάλη ευχαρίστηση και ενδιαφέρον, όταν έμαθε για αυτή την ενασχόλησή μου με τα καμπαναριά του νησιού μας.

Η εκκλησία

Η εκκλησία του Κωνσταντινοπολίτη Αγίου Ιωάννη του Καλυβύτη θεωρείται η πρωτεύουσα εκκλησία της ενορίας του γνωστού από τον 13^ο αι. χωριού Κουραμάδες της Μέσης Κέρκυρας, σε απόσταση περίπου 10 χιλιομέτρων από την πόλη. Δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες, όμως θεωρείται ότι χτίστηκε περίπου το 1500 σε προϋπάρχοντα αρχαίο ειδωλολατρικό ναό, διαπλατύνθηκε όμως και επισκευάστηκε κατά τα έτη το 1711, 1834 και 1846. Έχει τέμπλο με φορητές εικόνες κριτοβυζαντινής τέχνης των ζωγράφων Δ. Κόκλα και Α. Κονοφάου (Κ. Γραμμένος, προφορική μαρτυρία, 10-10-2017).

Εικ. 65. εσωτερικό Ι.Ν.Αγίου Ιωάννου Καλυβίτη (προσωπικό αρχείο)

Ήταν κτητορικός ναός των οικογενειών Χυτήρη και Κοσκινά που κατάγονταν από την Κωνσταντινούπολη (εικ.65),(Ημερολόγιο 2000, Πολιτιστικού Συλλόγου Κουραμάδων, «ΕΙΡΗΝΗ»).

Το καμπαναριό

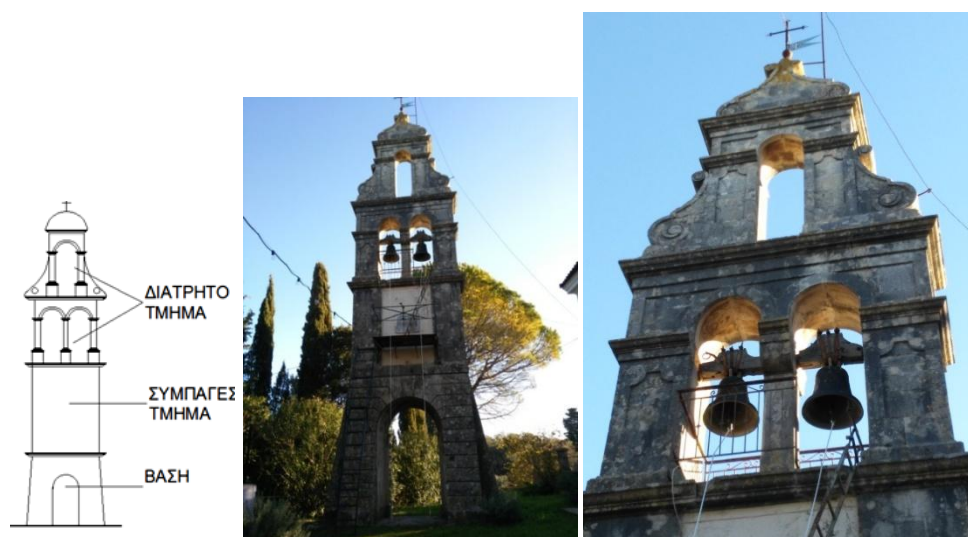
Το πρώτο καμπαναριό της εκκλησίας ήταν πέτρινο, αλλά στην πορεία και συγκεκριμένα το 1854 αντικαταστάθηκε με το σημερινό μαρμαροπελεκιτό

καλλιτέχνημα που κόστισε 240 ταλ., καθώς και αντικατάσταση παλιάς καμπάνας με αγορά νέας που κόστισαν 410 ταλ., με χρήματα των κατοίκων μετά από εράνους της ενορίας το έτος 1853 και 1854 (βλ. παραρτ.).

Βρίσκεται στον περίβολο της εκκλησίας και ανήκει στον τύπο τοιχίου – φράγκικο στην Β2,2 κατηγορία, με διάτρητο τοίχωμα με δική του έδραση (εικ.66).

Τολμάμε και εδώ να προβούμε σε περιγραφή του καμπαναριού, για πρώτη φορά, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας και μετά από επιτόπια έρευνα.

Το καμπαναριό μας συντίθεται από τρία τμήματα που χωρίζονται με μαρμάρινα γείσα, τη βάση, το συμπαγές και το διάτρητο. Η βάση είναι διάτρητη με τοξωτή πύλη. Το διάτρητο αποτελείται από δύο τμήματα –ορόφους που χωρίζονται με ακόμη ένα μαρμάρινο γέισο. Ο πρώτος όροφος είναι τετράγωνος με δύο πεσσούς με βάση στην άκρη και στέψη. Πάνω τους στηρίζονται τα τόξα των λοβών και ένα αξονικό κολονάκι με βάση και κιονόκρανο. Καταλήγει σε γείσωμα που προεξέχει και έτσι τονίζεται περισσότερο ο δεύτερος όροφος με ένα λοβό και τον ίδιο τρόπο διάπλασης, εκτός των πεσσών που καταλήγουν σε διπλούς έλικες που με την κάτω σπείρα. Στο δίλοβο, στον πρώτο όροφο, είναι τοποθετημένες οι καμπάνες οι οποίες αγοράστηκαν με χρήματα από έρανο το 1932 που πραγματοποίησε η ενορία (βλ. παραρτ.), ενώ το μονόλοβο στον δεύτερο είναι χωρίς καμπάνα.

Εικ. 66.Σκαρίφημα και το καμπαναριό Ι.Ν.Αγίου Ιωάννου Καλυβίτη (προσωπικό αρχείο)

Πρόκειται για ένα υπέρκομψο καμπαναριό, καθώς η οπτική που προσφέρει με το πλάτος του να στενεύει προς τα πάνω καθ' όλο το ύψος του, έχει ως αποτέλεσμα να ελαφρύνεται η αίσθηση του όγκου του. Οι ελικοειδείς σχηματισμοί της πλαϊνής τοιχοποιίας του δευτέρου ορόφου του διάτρητου μέρους είναι περίτεχνοι και συνδέουν αρμονικά το πλατύτερο με τα πιο στενό μέρος του, καμπαναριού. Κατασκευάστηκε από τους Κονιτσιώτες τεχνίτες Στ. Κωστάκη και Ι. Ρίζο. Το χτύπημα των καμπάνων γίνεται ακόμα από το έδαφος με τράβηγμα των σχοινιών που συνδέονται με αυτές. Η πρόσβαση στο χώρο των καμπανών γίνεται με εξωτερική μεταλλική μόνιμης κατασκευής σκάλα.

4.1.12. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ Υ.Θ. ΚΥΡΟΠΟΥΛΑΣ ΚΟΥΡΑΜΑΔΩΝ- έτος 1732

Στη συνέχεια της ξενάγησης μου από τον κ. Κώστα Γραμμένο στις εκκλησίες των Κουραμάδων η ευγένεια του και η ακούραστη όρεξή του μας οδήγησε στο Ι. Ν. της Κυροπούλας στο κέντρο του χωριού.

Η εκκλησία

Η εκκλησία της «Κυροπούλας» ήταν ιδιωτικός-κτητορικός ναός της αρχοντικής οικογένειας του Π. Χαλικιόπουλου του και χτίστηκε το 1580, για αυτό και ήταν πάντα πλήρης ιερών σκευών, λειτουργικών βιβλίων μεγάλης αξίας. Διασώζεται η τοιχογραφημένη βυζαντινή εικόνα της Παναγίας καθώς και ο επιτάφιος του χωριού.

Το καμπαναριό

Το καμπαναριό της εκκλησίας είναι απολύτως λες ενσωματωμένο του ναού. Παρόλα αυτά δεν χτίστηκε συγχρόνως, όπως φαίνεται από γραπτές μαρτυρίες (ΓΑΚ, τομος χ.34, υποφ. 14, σ. 48), (βλ. παραρτ.). Το 1732 έγινε η συμφωνία κατασκευής του μεταξύ των αδελφών Δημητρίου και Χριστόδουλου Χαλικιόπουλου και του μάστορ -Χριστόδουλου Κοσμά. Ζητήθηκε το καμπαναριό να είναι ίδιο με εκείνο της Αγίας Ιουστίνας, που διαλύθηκε στα χρόνια των Αυτοκρατορικών Γάλλων, στην

τοποθεσία της Γαρίτσας, “...ινφορμα εις εκείνο το ίδιο μοντέλο της Σάντας Γιουστίνας στο πόργο της Γαρίτσας” (ΓΑΚ, τομος χ.34, υποφ. 14, σ. 48), (βλ. παραρτ.).

Εικ.67. Ι.Μ. Κυροπούλας-καμπαναριό (προσωπικό αρχείο)

Δεν συναντάμε συχνά τέτοιου είδους καμπαναριά στο νησί γι αυτό και το συμπεριλαμβάνουμε στην παρούσα εργασία. Η περιγραφή είναι και εδώ προσωπική. Μπορεί, κατά τη γνώμη μας, να καταταγεί στην Β1 κατηγορία, ως προέκταση ενός των εξωτερικών τοιχίων του ναού, κατά προτίμηση της πρόσοψης, προς τα πάνω σε ύψος. Όμως στην παρούσα περίπτωση, το συγκεκριμένο είναι πολύ αφαιρετικό στην κατασκευή και αυτό ίσως το κάνει και τόσο ενδιαφέρον, αν και οπτικά είναι σχεδόν αδιάφορο. Είναι ένα λιτό καμπαναριό χωρίς κάποια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική φροντίδα, απλά για συμπληρώσει λειτουργικά το ναό. Αποτελείται μόνο από το μονώροφο δίλοβο διάτρητο τμήμα, απολύτως ενσωματωμένο στο αριστερό τοίχο του ναού. Προκαλεί δε ιδιαίτερη απορία καθώς ο ναός, όπως αναφέραμε παραπάνω, ήταν πλούσιος ναός και οι κτήτορες από αρχοντική οικογένεια με οικονομική σχετικά ευχέρεια. Το διάτρητο τμήμα είναι τετράγωνο, με δύο απλούς πεσσούς με βάση στην άκρη χωρίς στέψη. Πάνω τους στηρίζονται τα τόξα των λοβών και ένα αξονικό κολονάκι με βάση και κιονόκρανο. Εκεί φιλοξενούνται δύο μικρές καμπάνες και καταλήγει σε απλή επίπεδη κεραμική στέψη κατά μήκος (εικ.67).

4.13. ΤΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ ΚΑΛΑΦΑΤΙΩΝΩΝ –έτη πριν 1554 και 1787

Ο ακούραστος κ. Κ. Γραμμένος δεν αρκέστηκε στην ξενάγηση του χωριού του, αλλά μας προέτρεψε να επισκεφτούμε και όχι άδικα, το διπλανό χωριό, τους Καλαφατιώνες και έτσι είχαμε την ευκαιρία να θαυμάσουμε ακόμα ένα υπέροχο καμπαναριό, του Προφήτη Ηλία.

Η εκκλησία

Η εκκλησία του Προφήτη Ηλία βρίσκεται στο κέντρο του χωριού Καλαφατιώνες της Μέσης Κέρκυρας και είναι μονόκλιτη βασιλική (εικ.68). Πρέπει να χτίστηκε τον 16^ο αι., πριν το 1537 και συνάγεται το συμπέρασμα αυτό από το νοταριακό έγγραφο του ΓΑΚ Κέρκυρας όπου εκεί αναφέρεται συμφωνία για το χτίσιμο του καμπαναριού της, καθώς και από τις αγιογραφίες της του άγνωστου ζωγράφου Αυγουστίνου, που χρονολογούνται περίπου εκείνη την εποχή.

εικ.68. Προφήτης Ηλίας (προσ. αρχείο)

Ανήκε στην οικογένεια Μακρή και στη συνέχεια Γουλιανού και ήταν ιδιωτικός ναός. Έχει υπέροχο τέμπλο από ελαφρόπετρα και διαθέτει γυναικωνίτη.

Τα καμπαναριά

Όπως συμπεραίνουμε από τα δύο στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, ένα νοταριακό έγγραφο του 1554, για το οποίο μας ενημέρωσε ο κ. Κ. Γραμμένος, και μια λιθογραφία αγνώστου (Σ. Σουρτζίνος, 2006, σ. 157), το καμπαναριό που

πρωτοχτίστηκε ήταν τύπου τοιχίου, αλλά δεν γνωρίζουμε αν χτίστηκε συγχρόνως ή μετέπειτα του ναού. Καταστράφηκε δε, δύο φορές και ξαναχτίστηκε. Στο μεν πρώτο στοιχείο, το νοταριακό κείμενο του 1554, διαβάζουμε για τη συμφωνία εξαργύρωσης χρέους με την αγορά καμπάνας για το καμπαναριό του «Αγίου Ηλίου», η οποία είχε κλαπεί 17 χρόνια πριν από τους Τούρκους κατά την πρώτη πολιορκία του νησιού το 1537 και τη βάρβαρη επιδρομή των Τούρκων κατά τον Αύγουστο στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης και στους Καλαφατιώνες. Λόγω πένθους για τις καταστροφές και τον αφανισμό οικογενειών από τους «αγαρινούς», καμπάνα δεν ακούστηκε όλα αυτά τα χρόνια στο χωριό. Ειδικότερα διαβάζουμε: *«1554 18 Απριλίου... ο αναγεγραμμένος ιερομόναχος κύριος Άνθιμος (Μακρής) ως οικοκύρης της άνωθεν μονής του Προφήτου Ηλίου... είχε ποιήσει ινστρουμέντο με τον μαστρο Στέφανο Ρωμανόν... διά τον αμπελώνα του στον Γκύλο και στην υποστασίαν να πληρώνη το παν όλω άσπρα 25 (τον χρόνο) στην άνωθεν μονή... πλέον να μην πληρώνει τίποτε... με τοιούτον τρόπω και συμφωνία ότι ο ρηθής μαστρο Στέφος να χρεωστεί να φέρει και δώσει εις την άνωθεν μονή του Αγίου Ηλίου μία καμπάνα έως δουκάτων 6. να στείλει και φέρει εκ την Βενετίαν... επειδή οι άθεοι Αγαρινοί ασύλησαν και αφάνησαν και την καμπάνα της αυτής μονής... και οι άνθρωποι μη υπακούοντας εις τον τελεσμένον κερόν... δηλαδή όρθρο, εσπερινό μακρόν γένωνται και ουδέν απολαμβάνουν τα προς ψυχικήν οφέλειαν του τε εσπερινού και της Θείας Λειτουργίας...»*(ΓΑΚ, Γ54, σ.332ν), (βλ. παραρτ.). Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το πρώτο καμπαναριό πρέπει να χτίστηκε πριν το 1537.

Το καμπαναριό αυτό αργότερα και πριν το 1736 περίπου, καταστράφηκε από έντονα καιρικά φαινόμενα, δυνατό ανεμοστρόβιλο από ότι λέγεται στο χωριό, από τους πολλούς που πλήττουν την περιοχή αυτή της Κέρκυρας, ο οποίος έκοψε το καμπαναριό από τη βάση του και πάνω. Αργότερα σε νοταριακό κείμενο του 1736 διαβάζουμε για τη συμφωνία ανακατασκευής του μεταξύ του «κυβερνήτη της μονής» Στέφανου Μάστρακα και των μάστρο Κωνσταντή Χυτήρη, μάστρο Ιωάννη Χυτήρη από το χωριλό Κουραμάδες και μάστρο Αναστάση Πυλού από το ίδιο το χωριό. Θα πληρώνονταν δε δύο λίρες για κάθε ποδάρι. Όπως αναφέρεται στη συμφωνία το καμπαναριό φτιάχτηκε από μάρμαρο *«εις το παρόν χωρίον να κ΄αμει ένα καμπαναριό εις την αυτήν μονή δια το οποίο χρειάζοντε και διάφορα μάρμαρα με κορνίζες, κολόνα, μπάσα, καπιτέλα..... »*(ΓΑΚ Κέρκυρας, τομος χ 34 σ. 42β), (βλ. πραρτ.)

Σύμφωνα και με την μαρμαρίνη επιγραφή που σώζεται στον κορμό του σημερινού καμπαναριού, αυτό χτίστηκε τελικά το 1787. Σύμφωνα βέβαια και με το δεύτερο στοιχείο, τη λιθογραφία του 1842(εικ.69),στην οποία βλέπουμε την αποτύπωση της εκκλησίας του προφήτη Ηλία, με τη χαρακτηριστική σκαλινάδα και το καμπαναριού τύπου τοιχίου, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το καμπαναριό, τουλάχιστον μέχρι το 1842 ήταν τύπου τοιχίου.

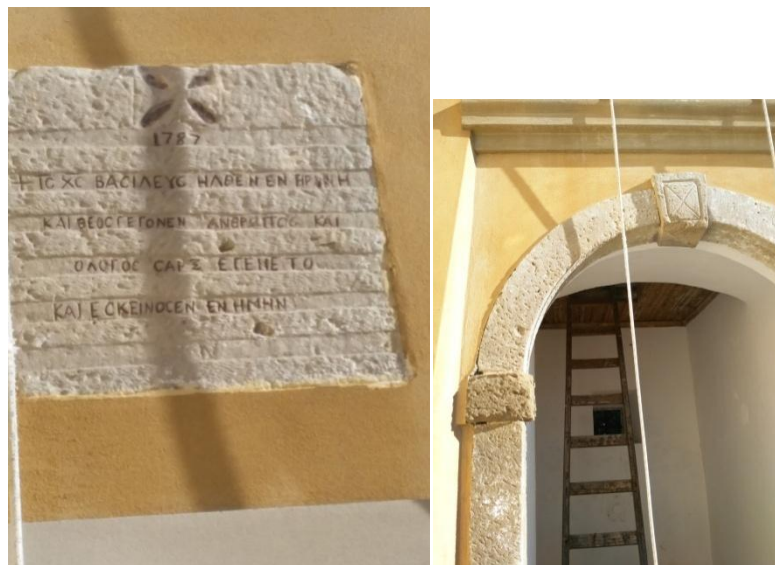
Εικ.69. Λιθογραφία του S. Allen, 1842, (Σ. Σουρτζίνος, 2006, σ.157)

Ως αναφορά το χτίσιμο του σημερινού καμπαναριού, το οποίο είναι άλλου τύπου, λέγεται ότι προέκυψε λόγω καταστροφής του προηγούμενου, πάλι εξαιτίας καιρικών συνθηκών, περίπου το 1890, γεγονός όμως που δεν επαληθεύεται από κάποια πηγή. Το συμπαγές τμήμα του σημερινού καμπαναριού είναι εμφανές ότι προέρχεται κατά ένα μέρος από άλλου τύπου καμπαναριό και ειδικότερα τοιχίου. Η επιγραφή δε σε αυτό, με την αναφορά στο έτος 1787, θεωρούμε ότι δεν αναφέρεται στο σημερινό καμπαναριό (εικ.71). Πιθανολογούμε πως η σημερινή μορφή προήλθε μετά από ανακαίνιση, σίγουρα όμως μετά το 1842.

Εικ. 70. Σκαρίφημα και το καμπαναριό Προφήτη Ηλία Καλαφατιώνες (προσωπικό αρχείο)

Είναι πυργωτό-βενετσιάνικο και ανήκει στην Α2 κατηγορία. Έχει ύψος 18,5 μ., χωρίς κάποια ιδιαίτερη διακόσμηση, με τετραγωνική κάτοψη και αποτελείται από τέσσερα μέρη (εικ.70). Η βάση η οποία, έχει τοξωτό διαμπερές άνοιγμα και το τόξο της είναι από λαξευμένο μάρμαρο.

Εικ.71. Μαρμάρινη επιγραφή πάνω από την είσοδο του καμπαναριού Προφήτη Ηλία
Καλαφατιώνες (προσωπικό αρχείο)

Στο συμπαγές τμήμα υπάρχουν φεγγίτες, στις δύο αντικριστές πλευρές μόνο. Δεν υπάρχει κανενός είδους διάκοσμος, ούτε καν αγκωνάρια. Στο διάτρητο τμήμα, που υπάρχουν τέσσερα μονόλοβα τοξωτά μαρμάρινα ανοίγματα, διακριτικά στολισμένα με σκαλιστό μάρμαρο, βρίσκονται οι καμπάνες. Συνεχίζει ο τρίτος όροφος με μια πιο στενή κατασκευή, στολισμένη και αυτή στη βάση της με σκαλιστά τοξωτά μαρμάρινα ημικύκλια και κυκλικούς φεγγίτες, η οποία οδηγεί στη στέγαση που αποτελείται από πολυγωνικό τύμπανο και την επιστέγαση με κωνικό τρούλο, έντονου κόκκινου χρώματος που καταλήγει σε σταυρό και ανεμοδείκτη με αλεξικέραυνο. Οι τοιχοποιίες είναι από αργολιθοδομή και έχουν επίχρισμα από ασβεστοκονίαμα. Στο εσωτερικό του μέρος αποτελείται από τρεις ορόφους με ξύλινο δάπεδο που επικοινωνούν μεταξύ τους με επίσης ξύλινες σκάλες σε ημιμόνιμη κατασκευή (εικ.72).

Εικ. 72. Εσωτερικό καμπαναριού Προφήτη Ηλία Καλαφατιώνες (προσωπικό αρχείο)

Οι καμπάνες δεν έχουν κάποιο αξιόλογο διάκοσμο και χτυπούν με τον παραδοσιακό τρόπο του τραβήγματος των σχοινιών από το έδαφος.

4.1.14. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ Ι.Ν ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΡΑΤΗΛΑΤΗ Π. ΣΙΝΙΩΝ-17^{ος} αι.

Όταν αποφάσισα να συμμετάσχω στον καθαρισμό του μονοπατιού που οδηγεί στο παραδοσιακό ιστορικό χωριό των Παλιών Σινιών δεν φανατιζόμουν την εμπειρία που επιφυλάσσονταν. Η μοναδικότητα του τοπίου και η μαγεία καθώς και μια αίσθηση μεταφυσικότητας του εγκαταλελειμμένου χωριού ήταν μοναδικής αξίας. Η πρόσφατα ανακαινισμένη εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων ή Αγίου Θεοδώρου Στρατηλάτη, με το μοναδικό καμπαναριό που διασώζεται σε απόλυτη αντίθεση με την εγκατάλειψη γύρω σου, αποζημιώνουν οποιαδήποτε κούραση.

Η εκκλησία

Οι παλιές Σινιές είναι εγκαταλελειμμένος οικισμός στην περιοχή της βορειανατολικής Κέρκυρας σε υψόμετρο 470μ. κάτω από το βουνό του Παντοκράτορα. Στον οικισμό σώζονται τρεις ναοί εκ των οποίων ο σημαντικότερος είναι αυτός του Αγίου Θεοδώρου του Στρατηλάτη ή Αγίων Θεοδώρων, κτητορικός όπως καταμαρτυρεί η σωζόμενη επιγραφή στο εσωτερικό του, τύπου μονόχωρης βασιλικής (εικ.73).

Εικ.73. Η εκκλησία και το καμπαναριό σήμερα-σκαρίφημα

Στον εσωτερικό χώρο μπορούμε σήμερα να δούμε το λίθινο τέμπλο από ντόπια σινιώτικη πέτρα, χωρίς εικόνες οι οποίες όταν αφαιρέθηκαν το 1984 μεταφέρθηκαν στο πλησιέστερο χωριό Νησάκι, στο ναό των Αγίων Πάντων. Επίσης σπαράγματα από τοιχογραφίες που αποκαλύφθηκαν μετά τις εργασίες συντήρησης και χρονολογούνται στα τέλη του 16ου-αρχές 17ου αιώνα.

Το καμπαναριό

Το καμπαναριό είναι τύπου φράγκικο-τοιχίου, επιβλητικό λόγω του ύψους του και δεσπόζει μοναδικό καμπαναριό στον οικισμό. Χτίστηκε μεταγενέστερα του ναού, περίπου το 17^ο αι. και ανήκει στην κατηγορία B2,2 με αυτόνομη έδραση.

Βρίσκεται σε αρκετή απόσταση από το ναό, μάλλον αναγκαστικά, εξαιτίας των δυσκολιών που παρουσιάζει το έδαφος. Αποτελείται από τρία μέρη, βάση, διάτρητο και επίστεψη, που χωρίζονται από γείσο. Η βάση που χωρίζεται σε δύο μέρη, για λόγους στατικότητας χτίστηκε με αργολιθοδομή, ενώ το υπόλοιπο μέρος του καμπαναριού είναι χτισμένο με συμπαγή ενετικά τούβλα. Το διάτρητο τμήμα, επίσης χωρίζεται σε δύο ορόφους. Ο πρώτος, ίδιου ύψους περίπου με τη βάση, έχει δίλοβα τοξωτά ανοίγματα με δεκαγωνικό κιονίσκο, με στέψη επικράνου στο κέντρο, όπου φιλοξενούνται οι καμπάνες και ο δεύτερος όροφος, μονόλοβος και πιο στενός του πρώτου, χωρίς καμπάνα με καμπυλωτά τελειώματα. Η επίστεψη καταλήγει σε τριγωνική απόληξη. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν είναι της περιοχής σκληρός ασβεστόλιθος (εικ.74).

Πριν

τώρα

Εικ. 74. Εκκλησία και καμπαναριό Αγίου Θεοδώρου Στρατηλάτη, Σινιών
(προς. αρχείο)

Η εκκλησία μνημείο, αποκαταστάθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κέρκυρας στα πλαίσια του ΕΣΠΑ (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Ελλάδος Πελοποννήσου, Ιονίων Νήσων 2017-2013), και ξαναλειτούργησε στις 13-8-2017(<http://altercorfu.com/el/eidhseis/1194-palies-sinies-tha-simanoun-oi-kampanes-ston-agio-theodoro-ton-stratilati-meta-apo-miso-aiona>).

4.1.15. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΙΑΚΩΒΟΥ-DUOMO, έτος άγνωστο

Η πολυθρησκευτικότητα της Κέρκυρας δίνει στους κατοίκους τη δυνατότητα να απαλλάσσονται από τα στενά δογματικά όρια και χωρίς ενδοιασμούς να παρευρίσκονται εξαιτίας κάποιου πολιτιστικού δρώμενου, να επισκέπτονται αλλά και να εκκλησιάζονται πολλές φορές σε ναούς άλλων δογμάτων ή θρησκειών. Έτσι οι περισσότεροι από εμάς έχουμε κατά καιρούς βρεθεί, για τον έναν ή τον άλλο λόγο και σε καθολικές εκκλησίες όπως αυτή του Duomo–την καθολική Μητρόπολη στο κέντρο της παλιάς πόλης.

Η εκκλησία

Ο Καθολικός Καθεδρικός Ναός Duomo των Αγίων Ιακώβου και Χριστοφόρου θα τον συναντήσουμε στο κέντρο της Βενετσιάνικης Κέρκυρας. Πρόκειται για ένα τύπου μπαρόκ κτίριο του 17 ου αι. Αναμορφώθηκε πολλές φορές και ανακαινίστηκε καθώς καταστροφές φωτιά και βομβαρδισμοί το έπληξαν στο διάβα

των αιώνων. Η σημερινή μορφή του μνημείου είναι μετά την τελευταία αναστήλωση, εξαιτίας της καταστροφής του από τη φονική φωτιά το 1943, που προκάλεσε ανεπανάληπτες ζημίες στην πόλη (εικ.75).

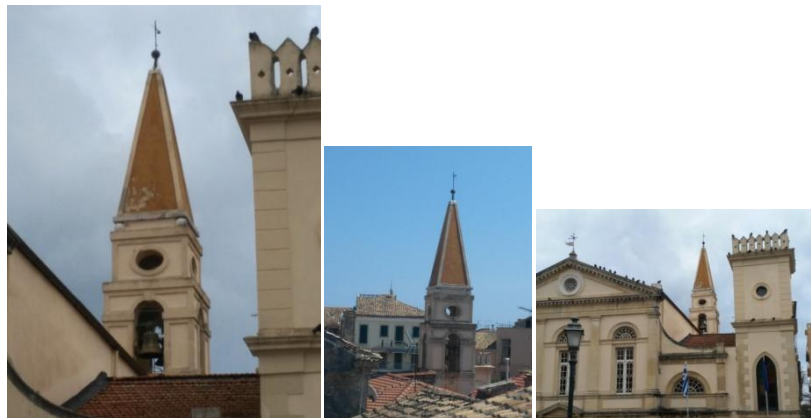

Εικ. 75. Πρόσοψη εκκλησίας Duomo(προσ. αρχείο)

Είναι τύπου μονόκλιτης ξύλινης στέγης βασιλικής με τρία πλευρικά παρεκκλήσια σε κάθε πλευρά, με ιδιαίτερα μεγάλο πολυγωνικό ιερό. Εσωτερικά, σε μικρό σχετικά εξώστη, υπάρχει τοποθετημένο το θρησκευτικό όργανο αρμόνιο. Εξωτερικά είναι διακοσμημένος με Τοσκάνικες παραστάδες και καταλήγει σε τριγωνικό αέτωμα. Μοιάζει πολύ με ναούς μπαρόκ της Βενετίας με πολλά γοτθικά στοιχεία όπως ο πύργος του στην πρόσοψη.

Το καμπαναριό

Το καμπαναριό του ναού είναι πυργοειδές, μικρού σχετικά ύψους και πυραμοειδή κατάληξη. Βρίσκεται στο πίσω μέρος του ναού δίπλα στο Ιερό.

Εικ. 76. Καμπαναριό και πρόσοψη Duomo (προσωπικό αρχείο)

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι τύπου βενετσιάνικου με γοθικά στοιχεία και ανήκει στην Α2 κατηγορία. Δεν έχει αυτόνομη έδραση και θα λέγαμε πως είναι στριμωγμένο ανάμεσα στο ναό με το οποίο εφάπτεται από τη μια πλευρά του και αποτελεί συνέχεια εξωτερικού τοίχου στο πίσω μέρος του και από την άλλη εφάπτεται τοίχου παρακείμενης οικίας (εικ.77).

Εικ.77. Η είσοδος του καμπαναριού (προς. αρχείο)

Το ύψος του είναι περίπου στα 20μ. Αν και η διακόσμηση του είναι ελάχιστη, το κτίσμα είναι ιδιαίτερα κομψό και θυμίζει, αδιαμφισβήτητα και περισσότερο από κάθε άλλο στην πόλη της Κέρκυρας, τα ιταλικά καμπαναριά της Αναγέννησης.

Ο κορμός του έχει τοξωτή πύλη από την οποία εισέρχεσαι στο εσωτερικό του καμπαναριού. Το διάτρητο τμήμα που φιλοξενούνται οι καμπάνες αποτελείται από τέσσερα μονόλοβα τοξωτά ανοίγματα με κίονες, γείσα και παραστάδες με αυστηρά γραμμική διακόσμηση. Η στέγαση αποτελείται από τετράγωνο τύμπανο και σχήματος πυραμίδας επιστέγαση, που αντικαθιστά τον τρούλο, σε κόκκινο χρώμα. Μοιάζει να στηρίζεται σε τέσσερεις μαρμαρίνες ή πέτρινες μπάλες (εικ76).

4.1.16. ΠΑΝΑΓΙΑ ΛΙΜΝΙΩΤΙΣΣΑ - ΠΟΛΗ

Η εκκλησία

Η εκκλησία της Παναγίας Λιμνιωτισσας ήταν συναδελφική και ιδιοκτησία αρχικά των οικογενειών Κουαρτάνου, Παλατιανού, Βεντούρα και Μπάλμπε.

Εικ.78. Η εκκλησία και καμπαναριό της Λιμνιώτισσας

Το καμπαναριό

Πραγματικά πρόκειται για το πιο περίτεχνο ίσως και στολισμένο καμπαναριό στην πόλη της Κέρκυρας. Είναι εντυπωσιακό το πώς στέκεται κολλημένο στο πλάι της πρόσοψης του ναού, ο οποίος σε αντίθεση με αυτό, είναι τόσο λιτός που σχεδόν εξαφανίζεται μπροστά στην αίγλη του καμπαναριού. Προβάλλει ξαφνικά ανάμεσα στα σπίτια της περιοχής του Καμπιέλου και σε ξαφνιάζει με το ροζ-παραδοσιακό του χρώμα, ενώ περπατάς αμέριμνος στα στενά καντούνια ανεβοκατεβαίνοντας τις σκαλινάδες τους(εικ.78).

εικ...79. Διακοσμητικοί έλικες(προς. αρχείο)

Είναι τύπου τοιχίου και ανήκει στη Β2,1 κατηγορία. Αποτελείται από δύο τμήματα που χωρίζονται μεταξύ τους με μαρμάρινο γείσο που προεξέχει και έτσι τονίζεται η διαφορά μεταξύ τους. Το συμπαγές τμήμα, χωρίς πύλη, απλό χωρίς κανένα διάκοσμο και από το διάτρητο τμήμα που απαρτίζεται από δύο ορόφους. Ο πρώτος όροφος είναι τετράγωνος με δύο πεσσούς με βάση και στέψη που πάνω τους στηρίζονται τα τόξα των λοβών και ένα αξονικό κολονάκι με βάση και κιονόκρανο. Οι πεσσοί καταλήγουν σε διπλούς, έντονα ανάγλυφους μαρμάρινους διακοσμητικούς έλικες. Στο χώρο αυτό είναι τοποθετημένες οι καμπάνες, μικρές και απλές. Στο χώρο αυτό σχηματίζεται εξώστης με μεταλλικό κιγκλίδωμα. Ο δεύτερος όροφος του διάτρητου τμήματος, μονόλοβος, χωρίς καμπάνα, είναι πιο στενός και ακολουθεί τον ίδιο τρόπο διάπλασης με επίσης εντονότερη διακόσμηση από ελικοειδείς ανάγλυφους σχηματισμούς (εικ.79). Ο διάκοσμος αυτός επαναλαμβάνεται ακόμα πιο κομψά θα λέγαμε στην επίστεψη του καμπαναριού η οποία καταλήγει στο σταυρό και τον ανεμοδείκτη. Η πρόσβαση στο χώρο των καμπανών γίνεται με μεταλλική «εναέρια», κατά κάποιο τρόπο, σκάλα που ξεκινά περιέργως από ύψος τουλάχιστον τεσσάρων μέτρων από το έδαφος, ακριβώς πάνω από την είσοδο της εκκλησίας. Δυστυχώς δεν μπορέσαμε επισήμως να εντοπίσουμε με ποιον τρόπο επιτυγχάνεται η πρόσβαση εκεί, σύμφωνα όμως με τις συνήθειες και τις επινοήσεις της εποχής θεωρούμε πως η πρόσβαση στον εξώστη του καμπαναριού είναι από το παράθυρο του υπέρωου του ναού . Η απουσία κάποιου σχοινιού σε σύνδεση με τις καμπάνες μας οδηγεί στο να υποθέτουμε πως το χτύπημα των καμπανών εξακολουθεί να γίνεται με τον παλιό παραδοσιακό τρόπο, από τον ίδιο τον κωδωνοκρούστη.

4.1.17. ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΛΑΖΟΥ, έτος 1800

Θα ήταν μεγάλη παράληψη σίγουρα να μην αναφέρω και περιγράψω ακόμα ένα μνημειακό καμπαναριό που η κομψότητα και η μεγαλοπρέπειά του στολίζει την εκκλησία του Αι Γιάννη Λάζου και το ιστορικό προάστιο του Μαντουκιού. Λίγα μέτρα από τη μόνιμη σημερινή μας κατοικία, πάνω στον κεντρικό δρόμο που οδηγεί στην πόλη, το καμπαναριό έχοντας τη θέση της κεντρικής εισόδου στο χώρο του

εκκλησιαστικού οικοδομήματος, μας καλημερίζει τα πρωινά και μας καλωσορίζει κατά τον Κυριακάτικο εκκλησιασμό μας. Πάνω του αντικατοπτρίζονται η αγάπη των γειτόνων, απλών κατοίκων της παλιάς γραφικής γειτονιάς, που στην πορεία των χρόνων της εξέλιξης και εξάπλωσης στο χώρο, δέχτηκαν στην αγκαλιά τους και τους κατοίκους του Κεφαλομάντουκου του πιο νέου και μοντέρνου οικιστικού κομματιού του προαστίου.

Η εκκλησία

Η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Λάζου είναι τύπου μονόκλιτης βασιλικής ξυλόστεγης. Ο ναός ήταν κτητορικός της οικογένειας Στρατηγού και γνωρίζουμε την ύπαρξή του μέσω των πηγών από το έτος 1657. Μέλος της οικογένειας, ο Δημήτριος, υπηρέτησε υπό τις διαταγές του Matthias von Schulemburg και διακρίθηκε κατά την πολιορκία της Κέρκυρας το 1716. Αρχικά ο ναός ήταν αφιερωμένος στον Άγιο Αθανάσιο αλλά μετά την ανακαίνιση αφιερώθηκε στον Άγιο Ιωάννη. Το 1798 έγινε ενοριακός. Στον εξωτερικό τοίχο, δεξιά της εισόδου του ναού βρίσκεται επιγραφή περιλαμβάνει στοιχεία από την διορθωμένη διαθήκη του Λάζου Στρατηγού, σύμφωνα με την οποία ορίζεται ότι κληρονόμοι του θα είναι οι άρρενες απόγονοί του και ότι αυτοί θα πρέπει κάθε χρόνο στη γιορτή του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή να παραθέτουν γεύμα στους απόρους. Σήμερα στεγάζεται σε παραδιπλανό χώρο συσσίτιο της Ι. Μητροπόλεως (Σ. Παπαγεωργίου, 1920,).

Το καμπαναριό

Το καμπαναριό του ναού του Αι Γιάννη Λάζου χτίστηκε το 1800 περίπου. Είναι τύπου τοιχίου και ανήκει στην Β2,2 κατηγορία. Έχει αυτόνομη έδραση και βρίσκεται σε μικρή απόσταση από το ναό. Αποτελείται από τρία μέρη. Τη βάση που αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του καμπαναριού, με αρκετά μεγάλη πύλη στο μέσον ως κύρια είσοδο που μέσω μιας γραφικής σκαλινάδας οδηγεί στην κεντρική είσοδο του ναού.

Εικ. 80. Καμπαναριό Αι Γιάννη Λάζου (προσωπικό αρχείο)

Θα μπορούσαμε να πούμε στην περιγραφή μας πως συμπαγές τμήμα δεν έχουμε ή ότι αυτό είναι ελάχιστο καθώς η αίσθηση που υπάρχει είναι ότι αμέσως μετά την οπτική εικόνα κερδίζει το διάτρητο τμήμα με δύο ορόφους που χωρίζεται από το συμπαγές και τη βάση με γείσο που προεξέχει έντονα δίνοντας έμφαση στην απότομη αλλαγή του πλάτους και στην στενότητα του διάτρητου τμήματος (εικ.80).

Εικ. 81. Διπλοί ελικοειδείς σχηματισμούς και ανάγλυφα λουλούδια (προς. αρχείο)

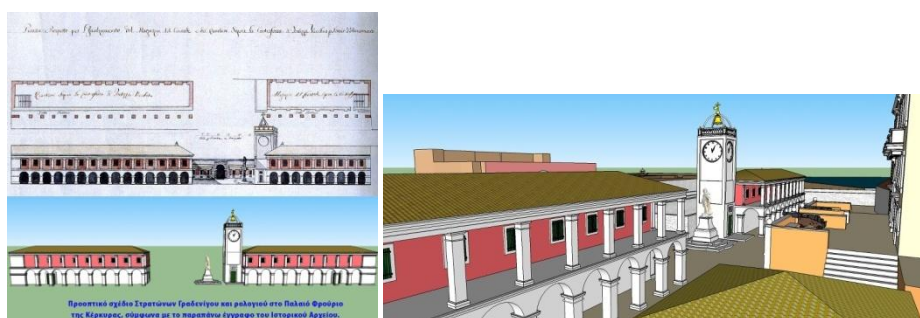
Και στους δύο ορόφους του διάτρητου τμήματος κυριαρχούν τα υψίκορμα τοξωτά ανοίγματα, δύλοβα στον πρώτο όροφο που στηρίζονται σε πεσσούς και χωρίζονται με πέτρινο κιονίσκο όπου βρίσκονται και οι καμπάνες και μονόλοβο στο δεύτερο όροφο χωρίς καμπάνα. Στον πρώτο όροφο οι πεσσοί είναι διακριτικά και γραμμικά στολισμένοι ενώ στον δεύτερο η πλαϊνή τοιχοποιία είναι διακοσμημένη

με διπλούς ελικοειδείς σχηματισμούς και ανάγλυφους ρόδακες. Το υλικό κατασκευής είναι η ντόπια τουφόπερτα-πορόλιθος (εικ.81).

4.1.18 ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΡΟΛΟΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ -1825 περίπου

Στη διάρκεια της περιήγησής του, ο επισκέπτης του Παλαιού Ενετικού Φρουρίου της Κέρκυρας θα συναντήσει το καμπαναριό-πύργο ρολοί. Αποτελεί χαρακτηριστικό σημείο του Π. Φρουρίου καθώς είναι ορατό σχεδόν από κάθε σημείο της παλιάς πόλης, χλιοφωτογραφημένο και ζωγραφισμένο.

Είναι καμπαναριό χτισμένο για καθαρά αμυντικούς σκοπούς και παρόλο που πολύ κοντά του υπήρχαν εκκλησίες, που κατεδαφίστηκαν κατά την ολοκλήρωση των αμυντικών έργων των Ενετών, καμία σύνδεση δεν έχει με αυτές (εικ.82).

Εικ.82.Αξονομετρικό σχέδιο των Στρατώνων Γραδενίγου, του Πύργου του ρολογιού και του αγάλματος Σχούλεμπουργκ στο Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας κατά τα τέλη του 18ου αι. (προσ. Αρχείο Θ. Μεταλληνού)

Προσπαθώντας να πούμε κάποια πράγματα για αυτό, λόγω του ότι δεν γνωρίζουμε από πηγές έγγραφες λεπτομέρειες που να το αφορούν, θα καταφύγουμε σε συμπεράσματα που προκύπτουν από την επιτόπια έρευνα και τη μελέτη απεικονίσεων. Αφορούν στην περιγραφή του και θα τολμήσουμε εδώ να τα καταγράψουμε με σεβασμό, έχοντας πάντα στο νου μας τα ποσοστά απόκλισης ή λάθους.

Η χρονολογία κατασκευής του πρέπει να ανάγεται περίπου στο 1825. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγούμαστε από μελέτη, με οδηγούς τις γκραβούρες, τις παλιές

φωτογραφίες και τις περιγραφές σχετικά με τα παράπλευρα και σχετικά κτίρια. Διαπιστώνουμε λοιπόν, στο μεγεθυμένο απόσπασμα από την εικόνα των Αγίων Ιάσωνα και Σωσίπατρου, αγνώστου δημιουργού, που βρίσκεται σήμερα στο ναό του Αγίου Σπυρίδωνα και χρονολογείται στα τέλη του 18ου αι. (εικ.83), πως στο χώρο του Π. Φρουρίου υπήρχαν τρία καμπαναριά. Τα δύο εκ των οποίων αριστερά, ήταν ρολόγια πύργοι για αμυντικούς σκοπούς, αλλά και ως εργαλείο κάθε είδους ειδοποίησης. Συγκεκριμένα, πάνω και αριστερά, σχεδόν στο σημείο που βρίσκεται σήμερα ο πύργος το ρολόι, διακρίνεται η μεταλλική κατασκευή της κορυφής του με την καμπάνα. Στα δεξιά διακρίνεται η κορυφή του καμπαναριού της καθολικής εκκλησίας Madonna Del Carmine, η οποία σήμερα δεν υπάρχει.

Εικ. 83. Αγιογραφία Ιάσωνος και Σωσίπατρου, αγνώστου, τέλη 18ου αιώνα, Κέρκυρα-λεπτομέρεια άποψης Παλαιού Φρουρίου ανάμεσά τους (προσ. αρχείο)

Πολύ αργότερα σε πίνακα, αγνώστου επίσης δημιουργού, χρονολογημένο περίπου 1822-1850, στην απεικόνιση της ίδιας τοποθεσίας, ο ζωγράφος δεν αναφέρει καθόλου τα ρολόγια, οπότε και συμπεραίνουμε ότι για κάποιους λόγους είχαν κατεδαφιστεί ή καταστραφεί (εικ.84).

εικ.84.Αγνώστου, 1822-50, το Παλάτι του Ενετού Προνοητή στο Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας, Συλλογή Μουσείου Πόλεως Αθηνών (προσ. Αρχείο Θ. Μεταλληνού)

Περίπου όμως το 1840, σύμφωνα με τη χρονολόγηση γκραβούρας, επίσης αγνώστου δημιουργού, απεικονίζεται πλέον το ρολόι πύργος με τη σημερινή του μορφή, το οποίο όπως εικάζεται, λόγω αναγκών αντικατέστησε τα δύο προηγούμενα.

Εικ.85. Αγνώστου, 1840, Κέρκυρα, άποψη εισόδου του Παλαιού Φρουρίου (αρχείο Θ. Μεταλληνού)

Ο σημερινός πύργος ρολόι ανήκει στην Α1 κατηγορία, έχει ύψος περίπου 10μ. και αποτελείται από δύο μέρη. Το συμπαγές και το διάτρητο. Στην μια εκ των πλευρών του συμπαγούς τμήματος υπάρχει η είσοδος στο εσωτερικό του κτίσματος, καθώς και ανοίγματα τύπου παραθύρων για την εξασφάλιση φωτισμού (εικ.86).

εικ. 86. Ο πύργος καμπαναριό του ρολογιού σήμερα (προσ. αρχείο)

Είναι χρώματος έντονου κόκκινου με μόνο διάκοσμο ακρογωνιαίες κολώνες από τούφο, που καταλήγουν σε κιονόκρανα και γείσο που προεξέχει, στα οποία στηρίζεται το διάτρητο τμήμα. Στο ανώτερο σημείο του τμήματος είναι τοποθετημένο το αναλογικό ρολόι με τους λατινικούς αριθμούς. Το διάτρητο τμήμα σε χρώμα ώχρας, που φιλοξενούνταν οι καμπάνες, είναι μονόλοβο με τέσσερα ανοίγματα και τετράγωνους παραστάδες που κοσμούνται με αγκωνάρια λαξευμένα που καταλήγουν σε κιονόκρανο. Η επιστέγαση είναι επίπεδη, με μόνη διακόσμηση ένα προεξέχον γείσο, χωρίς κεραμοσκεπή, τρούλο, ή πολεμίστρες. Είναι ένα καμπαναριό ιδιαιτέρως κομψό παρά το λιτό διάκοσμό του. Τα υλικά τις τοιχοποιίας του είναι από αργολιθοδομή, συμπαγές οπτόπλινθο και ασβεστοκονίαμα.

4.2. ΕΜΠΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Τα Κερκυραϊκά καμπαναριά διαμέσου των αιώνων ενέπνευσαν στους ντόπιους και ξένους εκπρόσωπους της τέχνης και έγιναν αγαπημένο θέμα των δημιουργημάτων τους. Ανάμεσα στα χρώματα και τα σχήματά τους απεικονίζεται και η ιδιαίτερα μαγική ατμόσφαιρα του ίδιου του νησιού. Και καθώς τα χρόνια περνούν και οι ματιές πάνε και έρχονται, καθώς το βλέμμα σηκώνεται για να τα συναντήσει, συγκινήσεις και καλλιτεχνικές ανησυχίες γεννιούνται ή ξυπνούν στον επισκέπτη, τον περιπατητή, τον ντόπιο και τον ξένο, το ζωγράφο, τον χαρακτή, τον

φωτογράφο, τον ποιητή. Ο καθένας μέσα από δικό του βλέμμα θέλει να βρει τον τρόπο να τα κρατήσει ζωντανά στη μνήμη του, να τα ζωγραφίσει στον καμβά του, να τα αποτυπώσει στις φωτογραφίες του, να τα χαράξει στη μήτρα του. Δημιουργίες που αφηγούνται μέσα από τις πινελιές και τα κλικ τους, την ιστορία και το πέρασμα των αιώνων αποτυπωμένα στις φιγούρες των καμπαναριών (εικ.).

Καμπαναριά Κέρκυρας, Τ. Μεταλληνός 2017

Υ.Θ.Ελεούσα Κυνοπιαστών, έργο άγνωστου Άγγλου ζωγράφου του 1840

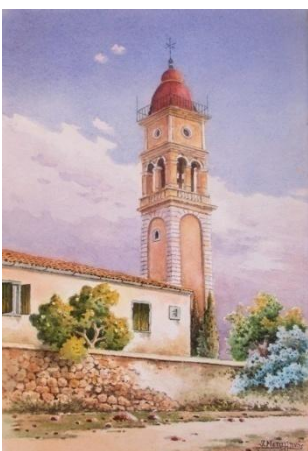

Άγιος Σπυρίδωνας, Γολίκ Παύλος Ρολοί Παλαιού Φρουρίου, Κ. Γραμμένος

Αγίοδεντρο, Παναγιώτης Μαυρόπουλος

Ξεκλήσι στην Κέρκυρα, Σαρακινός,

Υ.Θ. Πλατυτέρα, Γιάννης Μεταλληνός

Ανουνιτσιάτα, Σπ. Φρόνιμος

Εικ.87. Πίνακες καμπαναριών που εκτίθενται στην Κερκυραϊκή Πινακοθήκη και τη Δημοτική Πινακοθήκη Κέρκυρας(προσ. αρχείο).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ-ΔΙΑΣΩΣΗ-ΑΝΑΔΕΙΞΗ

Η χώρα μας είναι ένας τόπος με μοναδικό μνημειακό πλούτο. Η κάθε περιοχή έχει τη δική της φυσιογνωμία και παρόλο που αποτελούν όλες μαζί μέρος του συνόλου της Ελληνικής Επικράτειας, αυτές μέσα από την ιστορική διαδρομή που σημάδεψε την κάθε μία, πορεύτηκαν σε ένα δικό τους ιδιαίτερο δρόμο δημιουργώντας την ατομική πολιτισμική ιστορία τους. Η έκφραση αυτών των ξεχωριστών περιόδων αποτυπώνεται σε υλικά και άυλα απομεινάρια πολιτισμού, ανάλογα με τις εποχές.

Τα αρχιτεκτονήματα που γνωρίζουμε σήμερα, δεν φτιάχτηκαν απλά, αλλά φιλοτεχνήθηκαν σύμφωνα με την ιστορία, τις αξίες, τα καλλιτεχνικά ρεύματα, την επικρατούσα αισθητική, τις ιδεολογίες, πολιτικές ή θρησκευτικές και γενικά τις ανάγκες του τότε στο νησί της Κέρκυρας. Αυτή η υλική παρακαταθήκη αποτελεί κληρονομιά πολιτισμού ανεκτίμητης αξίας που διαμέσου των αιώνων μας συνδέει με το παρελθόν μας οδηγώντας μας οπλισμένους με τη γνώση και την πείρα της στο μέλλον. Υποχρεούμαστε να τη διαφυλάξουμε, να τη συντηρούμε, να την προβάλλουμε και να την αναδείξουμε, με σκοπό την πολιτιστική μας ανάταση. Τα καμπαναριά του νησιού μας πρέπει να τα γνωρίσουμε και να τα περισώσουμε αναδεικνύοντας τα με προβολή στο παρόν και το μέλλον. Είναι αναγκαίο λοιπόν και απαραίτητο, η πολιτιστική μας κληρονομιά, που συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται με τη θρησκευτική κληρονομιά μας, να διαφυλαχτεί και να προβληθεί με τρόπους που θα προφυλάξουν και θα διατηρήσουν την εθνική μας ταυτότητα, συγχρόνως δε θα αποτελέσουν μοχλό ανάπτυξης του τόπου μας. Πολύ περισσότερο μάλιστα στους δύσκολους οικονομικά και κοινωνικά χρόνους που διανύουμε, η αναστήλωση του πολιτισμού μας είναι ο μόνος δρόμος για την αναστήλωση και βελτίωσης της ζωής μας.

Ο πνευματικός μας πολιτισμός, μέρος του οποίου θεωρείται με τη σειρά της η θρησκεία, σε απόλυτη συνάφεια με τον σχετικό υλικό αρχιτεκτονικό πολιτισμό της, που εκφράζεται με την παρουσίας των οικοδομικών λατρευτικών χώρων των ναών και καμπαναριών, πρωταγωνιστούσαν ανέκαθεν στη ζωή μας και αποτελούν σήμερα αναπόσπαστο μέρος της, αφού συνυπάρχουμε μαζί στους χώρους της καθημερινότητάς μας, μοιραζόμενοι μηνύματα. Όταν μάλιστα αυτά τα οικιστικά σύνολα είναι μνημειακού χαρακτήρα καθίσταται απαραίτητο να βρεθούν τρόποι ώστε να επιτευχθεί επωφελής επαφή με το κοινό. Να ενεργοποιηθούν οι αξίες, τα σημάδια και οι συμβολισμοί. Πρέπει να προνοήσουμε για τη διάσωση και ανάδειξης της θρησκευτικής κληρονομιάς αποδεικνύοντας την ανθεκτικότητάς της μέσα στο χρόνο. Είναι τεράστιας σημασίας και συμβάλει στη διατήρηση της πολιτιστικής και πολιτισμικής μας ταυτότητας, αποτελώντας τη μέριμνα όλων μας. Τα παραπάνω βέβαια εκπονούνται μόνο αν αντιμετωπιστούν τα μνημεία μας με αισθήματα προσήκοντος σεβασμού.

Ειδικότερα, τα καμπαναριά μας που νοούνται ως πολιτιστικά και πολιτισμικά αγαθά, αφού θεωρούνται σύμβολα θρησκείας, αποτελούν πηγή έμπνευσης καθώς και σύμβολα διάκρισης στο χώρο. Τα καμπαναριά δεν είναι απλά κτίσματα. Είναι πολύπλοκα και δεν αναφερόμαστε στα τεχνικά χαρακτηριστικά και την αρχιτεκτονική τους φυσικά. Στέκονται υψηλά και αγέρωχα αιώνες τώρα, εκτελώντας τις συμβατικές λειτουργίες τους αυτές του «καλέσματος» στο ναό. Το άψυχο αυτό πέτρινο οικοδόμημα όμως έχει μια δική του δυναμική και απροσδιόριστη ανάσα. Ταλαιπωρείται και καταστρέφεται. Οι καιρικές συνθήκες, ο χρόνος, σεισμοί αλλά κυρίως η ανθρώπινη αδιαφορία τα πονά βαθιά και αυτό το βλέπουμε στην όψη τους. Αφημένα στη μοίρα τους, ξεχασμένα από όσα αντιπροσωπεύουν, με τις φτηνές δικαιολογίες των αρμοδίων περί οικονομικών δυσχερειών. Αντί να τα θαυμάζουμε ως επιτεύγματα των προγενέστερων, με έντονη συνείδηση χρέους για τη διαφύλαξη τους, τα κοιτάζουμε παθητικά και τα βλέπουμε χωρίς να πληροφορούμαστε τίποτα από όσα έχουν να μας μεταδώσουν.

5.1.ΜΙΑ ΑΝΑΓΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ

Πως θα προστατέψουμε και θα αναδείξουμε όμως κάτι για το οποίο στην πραγματικότητα γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα. Σε αντίθεση με τις εκκλησίες τους, που έχουν κατά καιρούς καταγραφεί αναλυτικά, τα καμπαναριά της Κέρκυρας απλά αναφέρονται σε συνδυασμό με αυτές με ελάχιστες έως μηδαμινές πληροφορίες.

Ο μεγάλος αριθμός των καμπαναριών του νησιού και σίγουρα η έλλειψη χρηματοδότησης, περισσότερο όμως όλων η απουσία ενδιαφέροντος από επίσημο τοπικό φορέα, έχει ως αποτέλεσμα να μην έχει γίνει συστηματική καταγραφή, αρχειοθέτηση και κυρίως περιγραφή της τυπολογίας και μορφολογίας αλλά και αισθητικής των καμπαναριών του νησιού. Εκτός από την αξιέπαινη προσπάθεια των Ι. Κουμανούδη το 1966 και Σ. Κουρή το 2010, που επικεντρώνονται όμως λόγω του αντικείμενου της εργασίας τους κυρίως στα τεχνικά χαρακτηριστικά των καμπαναριών και της σεισμικής συμπεριφοράς τους και πέρα από μεμονωμένες ατομικές πρωτοβουλίες και ενασχολήσεις με κάποια καμπαναριά, που όμως είναι διάσπαρτες σε κάποιες πανεπιστημιακές εργασίες, κυρίως εγκαταλελειμμένων κωδωνοστασίων, γενικά η πληροφόρηση για αυτά είναι ανύπαρκτη. Επίσης κάτω από τις προαναφερθείσες συνθήκες, ότι και αν έχει μελετηθεί και καταγραφεί δεν είναι προσιτό στο ευρύτερο κοινό.

Θεωρούμε λοιπόν λυπηρό το γεγονός της ανυπαρξίας ενός αρχείου που να αφορά στην αναλυτική περιγραφή τους και για το λόγο αυτό προτείνεται η μελέτη, οργάνωση και εκπόνηση ενός έργου, μακροπρόθεσμου βέβαια, σίγουρα όμως αναγκαίου. Στο πλαίσιο του έργου αυτού τα καμπαναριά με τη βοήθεια της ψηφιακής τεχνολογίας και των εξελιγμένων μέσων που προσφέρουν, θα καταγραφούν, θα φωτογραφηθούν, θα μελετηθούν και θα περιγραφούν αρχιτεκτονικά και καλλιτεχνικά και επιγραφικά. Στη συνέχεια θα πρέπει να επικεντρωθούμε στα προβλήματα και τις ανάγκες του καθενός ξεχωριστά, ως προς την αποκατάστασή τους. Εξυπακούεται η συνεργασία ειδικών επιστημόνων όπως θεολόγων, αρχιτεκτόνων, αρχαιολόγων, μουσειολόγων, φωτογράφων και εθελοντών φοιτητών, με απώτερο σκοπό την επίτευξη ενός συλλογικού έργου στο οποίο θα αποτυπωθεί από μια άλλη οπτική γωνία η φυσιογνωμία του νησιού της Κέρκυρας. Το έργο θα είναι προσιτό και θα προσφέρει πιστεύουμε μεγάλη γνώση και υπηρεσίες σε ερευνητές, φοιτητές αλλά και ενδιαφερόμενο ευρύ κοινό που θέλει να πληροφορηθεί για αυτά τα κτίσματα. Ως αναφορά στη χρηματοδότησή

του, ευελπιστούμε στο ενδιαφέρον της τοπικής αυτοδιοίκησης και της εκκλησίας, μπορεί όμως κάλλιστα πιστεύουμε, να πραγματοποιηθεί με ιδιωτική-προσωπική-εθελοντική πρωτοβουλία και μόνο και αυτό σκοπεύουμε να πράξουμε μελλοντικά.

5.2.ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ-ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Θα πρέπει εδώ να επαναλάβουμε και να διευκρινίσουμε ότι, στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, ως αναφορά τη διάσωση των καμπαναριών και τις επεμβάσεις για την αποκατάστασή τους, εξαιτίας των περιορισμένων γνώσεων που διαθέτουμε σε τεχνικά θέματα και μεθόδους, ώστε να προτείνουμε λύσεις που εξαρτώνται από αυτά, θα περιοριστούμε μόνο σε προτάσεις που θα περιλαμβάνουν κατευθυντήριους άξονες στους οποίους οφείλουμε να επικεντρωθούμε ώστε να επιτύχουμε αποτελεσματικές και λειτουργικές λύσεις. Ειδικότερα, αναφερόμαστε σε τομείς όπως ο σεβασμός με τον οποίο θα πρέπει να αποφασιστούν και να υλοποιηθούν οποιεσδήποτε εργασίες έτσι ώστε να μην αλλοιωθεί η πρότυπη αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του καμπαναριού μας. Η συντήρηση και αποκατάσταση των κτισμάτων /μνημείων αυτών αλλά και των συναφών κτισμάτων δεν είναι αποτέλεσμα τυχαίων ενεργειών και ασυντόνιστων ούτε συγκυριών παρά μόνο συνειδητών και προαποφασισμένων ομαδικών αποφάσεων. Καμιά ενέργεια επέμβασης δεν θα πρέπει να αποβεί εις βάρος της ιστορικότητάς του ως μνημείο. Η συμβατότητα των υλικών με τα υφιστάμενα είναι από τα σημαντικότερα κεφάλαια ώστε αρμονικά να συνυπάρξουν και να αφομοιωθούν. Φυσικά όλα τα παραπάνω με συνεργασία διεπιστημονική, με έμπειρους και ικανούς τεχνίτες και επιστήμονες παράλληλα με τους αρμόδιους τοπικούς φορείς.

Δυστυχώς σήμερα στην Κέρκυρα, όπως και σε πολλά άλλα μέρη της χώρας μας που έχουν να επιδείξουν τέτοιου είδους μνημεία, όπως τα καμπαναριά, απαντάμε εγκατάλειψη και αδιαφορία για την αναστήλωση και διάσωση σημαντικών μνημειακών κωδωνοστασίων, ακόμα και στο ιστορικό κέντρο της παλιάς πόλης, όπως αυτό της Αγίας Αικατερίνης και της Αννουντσιάτα. Δεν υπάρχει θεωρούμε πρωτίστως το ενδιαφέρον και στη συνέχεια η οικονομική δυνατότητα που ευθύνονται για την εγκατάλειψη.

Συνδυάζοντας την κληρονομιά που απλόχερα δόθηκε στο χώρο του νησιού, με τα υπέροχα καμπαναριά να απαντώνται παντού στην πόλη, αλλά και στα χωριά, οι τοπικές αρχές θα πρέπει αρχικά να μεριμνήσουν για τη διάσωσή τους, με αναστηλώσεις, αποκαταστάσεις και συντηρήσεις, στη συνέχεια δε να τα κοινωνικοποιήσουν και πολιτιστικά. Δηλαδή, πέρα από τις απαραίτητες επεμβάσεις, τα καμπαναριά αυτά δεν θα πρέπει, όπως συνήθως συμβαίνει, απλά να επιστρέφουν στην κατά προορισμό σημερινή χρήση τους και να αποδίδονται μόνο στη θρησκευτική λατρεία, αλλά να δημιουργηθούν δράσεις για εναλλακτική χρήση τους.

5.3. ΑΝΑΔΕΙΞΗ-ΠΡΟΒΟΛΗ

Φτάνουμε λοιπόν στο σημείο να αγγίξουμε μια άλλη ευαίσθητη πτυχή και να ενασχοληθούμε σοβαρά με αυτήν. Την πορεία προς την προβολή και εκμετάλλευση των οικοδομημάτων αυτών προς όφελος κοινωνικό και εκπαιδευτικό. Αυτό σημαίνει πως δεν αρκεί να αφεθούμε στα αποτελέσματα της κυρίως λειτουργικότητάς των καμπαναριών μας, αλλά να τα νοιώσουμε, κάνοντας κτήμα μας τη σωρεία όλων των μηνυμάτων που κουβαλάνε μέσα στους αιώνες, έτσι ώστε να δικαιωθεί η ύπαρξή τους. Πρέπει να ενταχθούν στην κοινή τοπική ζωή πολιτών και επισκεπτών, ως σημεία και χώροι αναφοράς, με καινοτόμους και πρωτότυπους τρόπους, σε συνδυασμό με την κουλτούρα, τα ήθη και έθιμα της περιοχής. Να γίνει σκοπός μας η δημιουργική επαφή μαζί τους. Μέσω προγραμμάτων εκδηλώσεων θρησκευτικού, πολιτιστικού και τουριστικού ενδιαφέροντος, να συνεργαστεί η παράδοση με την νεότερικότητα με σκοπό την προσέλκυση ξένων επισκεπτών αλλά κυρίως την ανανέωση της πολιτιστικής ζωής του ντόπιου παράγοντα.

Στον τόπο μας, την Ελλάδα, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, δεν διαφαίνεται, παρά ελάχιστο ενδιαφέρον που να σχετίζεται με την αξιοποίηση κτισμάτων, όπως αυτά των κωδωνοστασίων, ως χώροι εκθέσεων, συναντήσεων, συναυλιών, μουσείων. Δεν είναι καν επισκέψιμοι χώροι. Είμαστε ελάχιστοι αυτοί που είχαμε την τύχη να ανάβουμε σε ένα καμπαναριό και διασχίζοντας το εσωτερικό του, να βρεθούμε δίπλα στις καμπάνες του, να τις ακουμπήσουμε, να κοιτάξουμε γύρω μας

το χώρο από ψηλά και να νοιώσουμε αυτό το συναίσθημα του μεγαλείου που συνθέτει ο ήχος του μετάλλου με τη θρησκευτικότητα.

Στο εξωτερικό συναντάμε αρκετά συχνά την επιθυμία που γεννά την έμπνευση και το νεωτερισμό, καθώς εκδηλώσεις πραγματοποιούνται με σημεία αναφοράς τα καμπαναριά. Επίσης τα ίδια προσφέρονται στους επισκέπτες με πόρτες ανοιχτές να τα εξερευνήσεις θαυμάζοντάς τα.

Στη Βενετία από τα πλέον επισκέψιμα χτίσματα είναι αυτό του καμπαναριού του Αγίου Μάρκου (εικ.88) που δεσπόζει στην ομώνυμη πλατεία.

Εικ. 88.καμπαναριό Αγ. Μάρκου Βενετία (προσωπικό αρχείο)

Στο Τολέδο στο πλαίσιο του εορτασμού για τα 400 χρόνια από το θάνατο του Ελ Γκρέκο, το «Έτος Ελ Γκρέκο» ξεκίνησε στις 18 Ιανουαρίου 2014 με τα 25 κωδωνοστάσια του Τολέδο να ηχούν σε ένα ιδιαίτερο κονσέρτο για καμπάνες.

Μέλος της ριψοκίνδυνης ομάδας «Grave Yard Kidz»σκαρφάλωσε χωρίς εξοπλισμό και βιντεοσκοπώντας τον εαυτό του στο καμπαναριό της εκκλησίας «Ulm Münster» στη Γερμανία, με ύψος που φτάνει τα 161 μέτρα, γοτθικού ρυθμού που χτίστηκε τον 14ο αι. και θεωρείται το ψηλότερο καμπαναριό του κόσμου(<http://www.topontiki.gr/article/166966/skarfalose-sto-psilotero-kampanario-toy-kosmoy-horis-exoplismo-video>), κάνοντάς το διάσημο.

Στην χώρα μας, καταγράφεται στη Χίο, ένα από τα πιο γνωστά έθιμα, όπου γίνεται «μάχη» με παραδοσιακές «ρουκέτες» μεταξύ δύο εκκλησιών (Αγίου Μάρκου και Παναγίας Ερυθιανής) με στόχο η μία το καμπαναριό της άλλης ο γνωστός Ρουκετοπόλεμος Βροντάδος (εικ.89).

Εικ. 89. Βροντάδες Χίου άρθρο, *esspreso* εφημερίδα, Τρίτη, Απρίλιος 22, 2014

Αντιλαμβανόμαστε πως η διάθεση και η εφευρετικότητα ώστε να επιτευχθεί η σύνδεση των καμπαναριών με τα ενδιαφέροντα μιας διαρκούς ή εποχιακής καθημερινότητας, αποτελούν άξονες ιδιαίτερα αποτελεσματικούς για την ανάδειξη και προβολή τους ως μνημεία σύμβολα. Η ταύτισή τους με θρησκευτικά ή ιστορικά γεγονότα και η ανάδειξη αυτών με οργάνωση τιμητικών εκδηλώσεων, ίδιας ζωής επαφή με αυτά, παράλληλα με δημιουργική συμμετοχή, μέσω νέων τεχνολογιών, θα ιντριγκάρουν και θα προσελκύσουν σίγουρα παλιές και κυρίως νέες γενιές. Η αμεσότητα του διαδικτύου και οι άπειρες δυνατότητες διάχυσης της πληροφορίας δεν πρέπει να μας αφήσουν αδιάφορους κατά την προσπάθεια της δημιουργίας δράσεων προσέλκυσης κοινού να τα επισκεφτεί, να μάθει για αυτά, να τα αφουγκραστεί.

Ειδικότερα, ως αναφορά στην Κέρκυρα, είναι ένας τόπος που η φυσιογνωμία του διαμορφώθηκε από ζυμώσεις λαών και πολιτισμών, γεγονός που εκφράζεται σε κάθε γωνιά της υλικά και άυλα, τα καμπαναριά του νησιού, όπως και παραπάνω περιγράφηκε, επιβάλλεται να αντιμετωπιστούν ως μνημεία πολιτισμικής κληρονομιάς που έρχεται βαθιά μέσα από το χρόνο. Χωρίς να ξεχνάμε ότι δημιουργήθηκαν μεν για συγκεκριμένη ανάγκη των ανθρώπων και σχετίζονται με τις λατρευτικές διαδικασίες, όμως η τυπολογία τους, ο γλυπτικός τους διάκοσμος και η αισθητική τους, αρμονικά συνδεδεμένα με τη θρησκευτικότητά τους, θεωρούνται έργα τέχνης που εκτός από την αισθητική απόλαυση πρέπει με προσήκοντες τρόπους φροντίσουμε να μεταδώσουν στον παρατηρητή και το ανεκτίμητο σύμπλεγμα πληροφοριών ιστορίας, πολιτικής, μουσικής και τέχνης που κουβαλάνε.

Στο κοσμοπολίτικο αυτό νησί που οι κάτοικοί του είναι από φύση τους κοινωνικοί και εξωστρεφείς ως χαρακτήρες, οι κάθε είδους εκδηλώσεις όπως θεατρικά δρώμενα, καλλιτεχνικά φεστιβάλς, συναυλίες, πανηγύρια κλπ, τους βρίσκουν σύμφωνους, συμμετέχοντες και συνεργάσιμους ακόμα και αν υπάρχουν σχεδόν κάθε μέρα στο πρόγραμμά τους, ειδικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Αν δε αυτά τα δρώμενα λάβουν χώρα σε τόπους που έχουν να δώσουν και πολιτιστική πληροφόρηση γίνονται ακόμα πιο ελκυστικά και ενδιαφέροντα. Θα μπορούσαν με συνειδητή αгаσθή συνεργασία οι τοπικές αρχές, οι πολυάριθμοι πολιτιστικοί σύλλογοι του νησιού και κυρίως οι ίδιες οι εκκλησίες, μέρος των οποίων είναι τα χτίσματα αυτά, να εμπνευστούν και να καινοτομήσουν με ιδέες που να αφορούν σε εκδηλώσεις και εορτασμούς με χώρο διεξαγωγής τους όχι απλά στο ναό, αλλά συγκεκριμένα «κάτω», «δίπλα» ή και «πάνω» στο καμπαναριό, που να συνάδει το είδος τους με την ιερότητα του χώρου. Ιδιαίτερα μάλιστα τους καλοκαιρινούς μήνες, που ευνοούν τέτοιου είδους εξωτερικές εκδηλώσεις, όπως συναυλίες κλασικής μουσικής, εκθέσεις ζωγραφικής, εικόνων ή κειμηλίων, πολιτιστικές εκδηλώσεις και συναυλίες. Να τα φωταγωγήσουν, να τους δώσουν ζωή και να τα βγάλουν από την αφάνεια. Να τα «ντύσουν» με την ιστορία τους, που κανείς δεν ξέρει, τοποθετώντας ενημερωτικές πινακίδες στη βάση τους, έτσι ώστε να στρέψουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών των ναών τους και προς αυτά. Να γίνει όραμα και σκοπός η σύνδεσή τους με το σύγχρονο γίνεσθαι, και να μετατραπούν σε χώρους ανταλλαγής πολιτιστικών και κοινωνικών ιδεών, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας. Άλλωστε σήμερα όλο και περισσότερο, οι επισκέπτες των διάφορων θρησκευτικών χώρων, όπως μια εκκλησία με το καμπαναριό της, δεν είναι πάντα καθαρά οπαδοί της ίδιας θρησκείας την οποία αντιπροσωπεύει ο χώρος αυτός, αλλά απλά πολιτιστικοί λόγοι και πολιτισμικοί τους ωθούν να θαυμάσουν τα χτίσματα αυτά και την έκφραση τέχνης που φυλάσσεται σε αυτούς.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το κυριότερο βήμα για να πραγματοποιηθούν τα σχέδια για καταγραφή, διάσωση, ανάδειξη, προβολή και οι ιδέες όλων των ειδών και κατηγοριών που αφορούν στα καμπαναριά είναι η συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων.

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κέρκυρας, οι αμέτρητοι σύλλογοι, τα εκκλησιαστικά συμβούλια, οι ιερείς των εκκλησιών και οι παράγοντες της τοπικής μας

αυτοδιοίκησης με συντονισμένες κινήσεις και αगाστή συνεργασία σίγουρα θα μπορούσαν να πλάσουν ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις πέρα από απλές τουριστικού χαρακτήρα περιγραφές. Βέβαια και στον τομέα του τουρισμού, σίγουρα τα καμπαναριά της Κέρκυρας θα μπορούσαν να απαιτήσουν να έχουν ένα μεγάλο μερίδιο. Απαραίτητο είναι να γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα καμπαναριά του νησιού και την ιστορία τους σε όλους τους ταξιδιωτικούς οδηγούς και τους χώρους κοινωνικής δικτύωσης όπου προβάλλεται το νησί μας με τρόπο ώστε να έλκουν το ενδιαφέρον των αναγνωστών και των επισκεπτών των σχετικών ιστοσελίδων. Κυρίως όμως να προβούμε σε ενέργειες ακόμη πιο σύγχρονες δημιουργώντας νέες δυνατότητες με καταγραφή και παρουσίασης τους με την ψηφιακή τεχνολογία.

Εν κατακλείδι, η υλοποίηση της ανάγκης τα καμπαναριά του νησιού να γίνουν μνημεία που αντανakλούν τον πολιτιστικό και το θρησκευτικό πολιτισμό μας είναι να τα αντιμετωπίζουμε ως μνημεία. Μέρος ενός τεράστιου μουσειολογικού υπαιθρίου χώρου, δηλαδή του ίδιου του νησιού. Να ενταχθεί η φροντίδα τους σε χρηματοδοτικά προγράμματα της ΠΙΝ. Να διαμορφωθούν οι χώροι τους, όπου είναι λειτουργικά εφικτό, έτσι που να μπορούν να δεχτούν επισκέπτες που να θαυμάζουν, εκτός από τον εξωτερικό και τον εσωτερικό τους χώρο. Ακόμα να συνδεθούν τα συναφή αυτά μνημειακά κτίσματα σε δίκτυο πόλεως μουσείων και μνημείων.

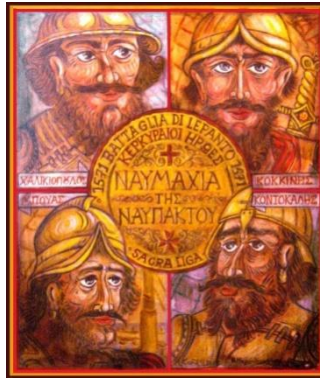
5.4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σε μια προσπάθεια υλοποίησης των παραπάνω θα κατατεθούν κάποιες ιδέες και σχεδιαστικές προτάσεις που αφορούν σε δύο συγκεκριμένα καμπαναριά της Κέρκυρας που η ιστορία τους ως πηγή έμπνευσης, σε συνδυασμό με τη θέση και το χώρο που βρίσκονται θα μπορούσαν να γίνουν το κέντρο έλξης πολιτιστικού, θρησκευτικού, εκπαιδευτικού και τουριστικού ενδιαφέροντος. Με τη βαρύτητα του καμπαναριού ως ζωντανή χωρική μαρτυρία γεγονότων και ως κεντρικό σημείο αναφοράς, θα αναζητήσουμε το παρελθόν μας αναβιώνοντας και ανακαλώντας τη μνήμη, σχεδιάζοντας αναπαραστάσεις ιστορίας, με αφηγήσεις και ακούσματα, με σκοπό τη διατήρηση και διάσωση της ιστορίας του τόπου μας. Ευελπιστούμε στο

να επιτύχουμε να αποκτήσει το μέχρι πρότινος «άψυχο» καμπαναριό μια νέα νοηματική σχέση του ιδίου με το χώρο και τον «έμψυχο» συμμετέχοντα.

5.4.1. Η περίπτωση του Καμπαναριού της Ανουντσιάτα.

Θεωρείται κατά την άποψή μας πολύ μεγάλη παράληψη, ότι έχει απομείνει από τον καθολικό ναό της Ανουντσιάτα σήμερα, δηλαδή το καμπαναριό της, το αρχαιότερο του νησιού, να μην έχει τύχει κάποιου ενδιαφέροντος από τις αρχές ώστε να ανακαινιστεί και στη συνέχεια να αναδειχθεί ως αρχιτεκτονικό μνημείο και όχι μόνο, καθώς σε αυτή την εκκλησία υπήρξαν θαμμένοι οι πεσόντες στην ιστορική ναυμαχία της Ναυπάκτου. Η ήττα των Οθωμανών από τις δυνάμεις της ιερής συμμαχίας των χριστιανικών κρατών το 1571, ως γνωστόν αποτελεί ορόσημο στην παγκόσμια θρησκευτική ιστορία καθώς τα χριστιανικά κράτη ξέχασαν για λίγο τις διαφορές τους και συγκρότησαν τον «Ιερό Αντιτουρκικό Συνασπισμό» στον οποίο συμμετείχαν η Ισπανία, Βενετία, Γένουα, Μάλτα, Τοσκάνη και οι δυνάμεις του Πάπα. Επίσης, συμμετείχαν τέσσερις γαλέρες από την Κέρκυρα με αρχηγούς τους Χριστόφορο Κοντοκάλη, Πέτρο Μπούα, Γεώργιο Κοκκίνη, Στυλιανό Χαλικιόπουλο και 1500 ακόμη άγνωστους Κερκυραίους. Η νίκη του συνασπισμού ανέκοψε τις επεκτατικές διαθέσεις των Οθωμανών στη Μεσόγειο και απέδειξε πως δεν ήταν αήττητοι. Την αξία της συμμαχίας που αναζωπύρωσε το ηθικό των υπόδουλων λαών της Βαλκανικής και κυρίως των Ελλήνων ώστε να αγωνιστούν για την απαλλαγή τους από τον τουρκικό ζυγό, θα συνδέσουμε με το αρχιτεκτονικό κόσμημα του καμπαναριού και θα το εντάξουμε στην παλιά πόλη, σε κοινωνία με τον κόσμο του νησιού και τους επισκέπτες του, ιστορικά, εκπαιδευτικά και ψυχαγωγικά.

Εικ.90.Οι ήρωες της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου -πίνακαςPSMAVRO-Π. Μαυρόπουλος 2018

Σε ακολουθία λοιπόν με τις εκδηλώσεις της Ναύπακτου, όπου ήδη πραγματοποιούνται στη θύμηση αυτού του γεγονότος, θα μπορούσαμε παράλληλα στην Κέρκυρα να αναβιώσουμε την ιστορικότητα του τόπου και να αναδείξουμε τα απομεινάρια μιας θύμησης, με σημείο αναφοράς το καμπαναριό της Ανουντσιάτα.

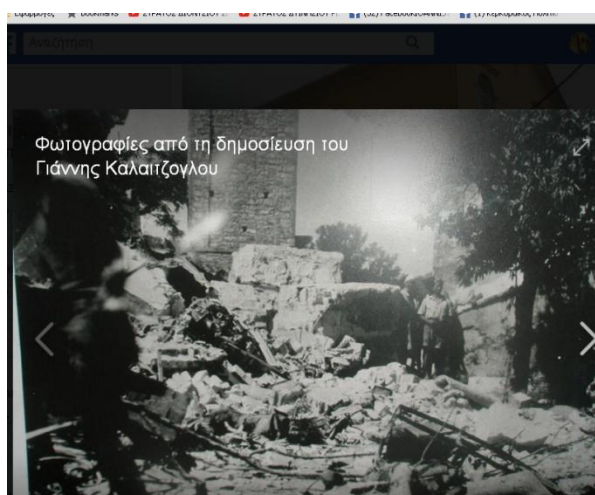
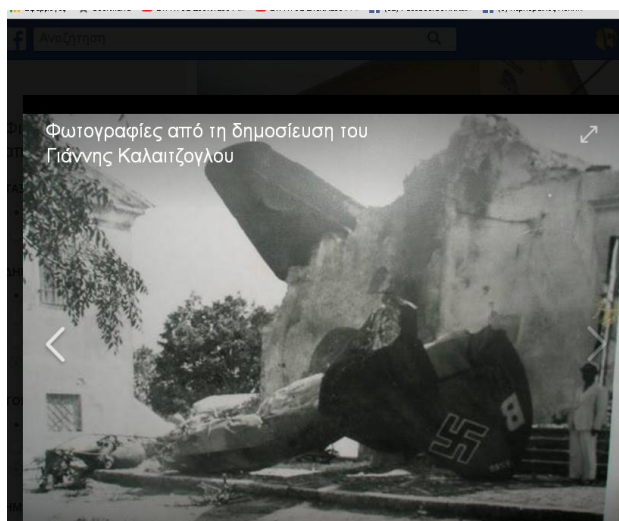
Στον συγκεκριμένο περιβάλλοντα χώρο, τη γνωστή πλατεία Ανουντσιάτας, θα πρέπει να σχεδιαστεί ώστε να διοργανώνονται από τις τοπικές αρχές, σε συνεργασία με πολιτιστικούς συλλόγους και το Ιόνιο Πανεπιστήμιο, κάθε χρόνο εκδήλωση μνήμης, σε συνδυασμό με μνημόσυνο υπέρ των πεσόντων, με σκοπό να μην ξεχαστεί η μεγάλης σημασίας για την Ευρώπη και τη χριστιανοσύνη ναυμαχία και οι πεσόντες που συνέπραξαν με την αξία και τη γενναιότητα τους σε αυτό. Οι εκδηλώσεις αυτές, με ομιλίες, αφηγήσεις ακόμα και μουσικές δράσεις, θα δώσουν τη δυνατότητα μέσα από μνημείο του εναπομείναντος καμπαναριού και της ιστορικότητας του χώρου να προβληθούν τα γεγονότα του παρελθόντος της 25^{ης} Μαρτίου 1571 στο σήμερα της εκδήλωσης, προσφέροντας γνώση αλλά και ψυχαγωγία. Ο εξωτερικός δε χώρος είναι καταλληλότετος και ενδείκνυται και ως προς τις καιρικές συνθήκες αφού η ημερομηνία ανάμνησης είναι η 25^η Μαΐου.

Σημαντικότατη θα ήταν η αναζήτηση απογόνων των γνωστών Κερκυραίων πεσόντων αλλά και άλλων των οποίων τα ονόματα δεν είναι ευρέως γνωστά, καθώς των ξένων, οι οποίοι θα μπορούσαν να προσκληθούν και ως εκπρόσωποι των χωρών που συμμετείχαν στη ναυμαχία αυτή να παρευρεθούν στις εκδηλώσεις και στο μνημόσυνο μνήμης.

5.4.2. Η περίπτωση του καμπαναριού της Ι.Μ. Υπεραγίας Θεοτόκου Ελεούσας Ποταμού

Δεν μπορεί να μας αφήσει ασυγκίνητους η ιστορία του παλιού καμπαναριού της **Ι.Μ. Υπεραγίας Θεοτόκου Ελεούσας Ποταμού** που δύναται να πάρει σάρκα και οστά και να προβληθεί με φόντο το νέο καμπαναριό της εκκλησίας.

Έχει αναφερθεί και παραπάνω ότι για το χωριό Ποταμός, η 13η Σεπτεμβρίου 1943 αποτελεί τραγική επέτειο καθώς η πτώση του γερμανικού αεροπλάνου από τα ιταλικά αντιαεροπορικά κατέστρεψε κατά τη συντριβή του το κωδωνοστάσιο και την εκκλησία της Υ.Α. Αγίας Θεοτόκου Ελεούσας.

Εικ. 91 Φωτογραφικά στιγμιότυπα από την πτώση του γερμανικού αεροπλάνου

Οι απανθρακωμένοι αεροπόροι ενταφιάστηκαν, με πρωτοβουλία των χωρικών που επέδειξαν τον ευγενή χαρακτήρα τους και το σεβασμό τους στη ζωή και το θάνατο, στο κοιμητήριο της εκκλησίας από όπου μερικά χρόνια αργότερα

έγινε η αποκομιδή των οστών από τους συγγενείς τους. Το γεγονός αυτό συνδέεται δε άρρηκτα με τη νύχτα της 13^{ης}-14^{ης} Σεπτεμβρίου του 1943, που θεωρείται από τις αιματηρότερες και καταστροφικότερες στιγμές της Κέρκυρας, καθώς μετά από λίγες ώρες από την πτώση του αεροπλάνου και ξημερώνοντας της εορτής της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού, η πόλη βομβαρδίστηκε ως αντίποινα, ανελέητα από εμπρηστικές γερμανικές βόμβες και παραδόθηκε στις φλόγες που εξαφάνισαν τεράστιο κομμάτι του αρχιτεκτονικού οικοδομήματός της. Δεν θα πρέπει να παραλείπεται λοιπόν κάθε χρόνο εκδήλωση μνήμης.

Περίπου το 2012, ξεκίνησε μια προσπάθεια, με την πρωτοβουλία του σημερινού Εφημέριου της εκκλησίας, Πατέρα Γεώργιου Πετράκη, προς αυτή την κατεύθυνση για δύο χρόνια περίπου. Συγκεκριμένα, την παραμονή της εορτής του Σταυρού οι καμπάνες χτυπούσαν πένθιμα εις ανάμνηση της καταστροφής της εκκλησίας και ανήμερα του εορτασμού του Σταυρού τελούνταν μεγαλοπρεπής λειτουργία στην νεόχτιστη εκκλησία και παρασημοφόρηση του τελευταίου επιζώντα αυτόπτη μάρτυρα. Μετά το 2013 όμως δεν επαναλήφθηκαν οι εκδηλώσεις, πέρα του πένθιμου χτυπήματος των καμπανών και της επίσημης λειτουργίας. Οι εκδηλώσεις αυτές θα μπορούσαν όχι μόνο να συνεχιστούν, αλλά κυρίως να εμπλουτιστούν με ομιλίες και μουσικές δράσεις που θα λαμβάνουν χώρα στον προαύλιο χώρο που διαθέτει το κτιριακό οικοδόμημα της εκκλησίας, μεταξύ του νέου και παλιού καμπαναριού, με τη συνεργασία του εξαιρετικά δραστήριου πολιτιστικού συλλόγου που διαθέτει η ενορία του Ποταμού με την εκκλησία, στη μνήμη των γεγονότων που σημάδεψαν το χωριό και το νησί. Συγκίνηση προκαλεί και το γεγονός ότι υπάρχουν ακόμη κάποιοι κάτοικοι του χωριού εν ζωή, μάρτυρες της πτώσης του αεροπλάνου και της καταστροφής που ακολούθησε, οι οποίοι θα μπορούσαν αυτοπροσώπως να μεταδώσουν με διηγήσεις τους στους συμμετέχοντες τα γεγονότα, τα συναισθήματα και την ατμόσφαιρα εκείνων των ημερών. Μια πιο προχωρημένη και απαλλαγμένη από ταμπού και δυσάρεστες αναμνήσεις χειρονομία, θα μπορούσε να είναι η πρόσκληση εκπροσώπου του Γερμανικού κράτους, ή μια ακόμη πιο μεγαλόψυχη κίνηση, αφού γίνουν προσπάθειες εντοπισμού, να προσκληθούν συγγενείς των πεσόντων γερμανών αεροπόρων, με σκοπό παραστούν στη μνημοσύνη δέηση. (Η εκδήλωση αυτή πραγματοποιήθηκε τελικά, με δική μας πρωτοβουλία και οργάνωση στις 22-9-2018)

Γενικά, τα προτεινόμενα παραπάνω, σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να υλοποιηθούν με τρόπους που να συνάδουν με το χώρο σε όλα τα πεδία. Μπορεί εκ πρώτης όψεως το θέμα των εκδηλώσεων να έχει άμεση σχέση με το χώρο και το κτίσμα και να εξαρτάται δυναμικά από αυτά, ο τρόπος όμως που θα διοργανωθεί όλο αυτό θα πρέπει να χαίρει άκρας προσοχής ώστε να μην βλάπτει ή προσβάλλει το μνημείο. Είναι πολλές οι φορές που στην προσπάθεια μας να γίνουμε πιο παραστατικοί ευχάριστοι ή ελκυστικοί μετατρέπουμε μια εκδήλωση ή μια ερμηνευτική προσέγγιση σε ανούσια υπερβολή. Θεμιτό θα ήταν στις περιπτώσεις αυτές κατά τις οποίες δημιουργείται η αίσθηση ότι το μνημείο, στη συγκεκριμένη περίπτωση το καμπαναριό μας, αποτελεί το σημείο αναφοράς και το κέντρο ενδιαφέροντος, να διατηρήσουμε αυτή την αίσθηση και να την εμπλουτίσουμε χωρίς να την επισκιάσουμε. Αυτό μπορούμε να το επιτύχουμε με συνεργασία των διοργανωτών με ειδικούς σε γνώση, υπεύθυνους των φορέων στους οποίους ανήκει διοικητικά το καμπαναριό, όπως αρχαιολόγους, μουσειολόγους και επιμελητές, που με την πείρα τους θα φροντίσουν για τη δημιουργία πρέπουσας περιρρέουσας ατμόσφαιρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

Καθώς κοιτάμε γύρω μας, αντιλαμβανόμαστε πως ζούμε σε ένα κόσμο που η ζωή του κάθε μέρα περιστρέφεται γύρω από τις οθόνες των κινητών συσκευών και την κοινωνική δικτύωση. Γίνεται πλέον έντονα αντιληπτό πόσο απαραίτητη είναι η διείσδυση της ψηφιακής τεχνολογίας στον πολιτισμό καθώς και η υιοθέτηση μοντέλων πολιτισμικής πολιτικής. Η τεχνοκρατική εποχή στην οποία ζούμε απαιτεί σχεδόν, την ανταπόκριση και συμμετοχή των πολιτισμικών χώρων προς αυτή την κατεύθυνση.

6.1.ΟΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΥΝΑΝΤΟΥΝ ΤΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ

Ιδιαίτερα μεγάλης σημασίας θα ήταν με τη χρήση των νέων εφαρμογών πολιτισμικής πληροφορικής να επιτευχθεί η επικοινωνία και ο διάλογος μεταξύ του χτίσματος-μνημείου- καμπαναριού και του κοινού, έτσι ώστε να μεταδοθούν σωστά οι πληροφορίες και τα μηνύματα που κρατά η ύπαρξη του, οι ιδέες, η ιστορία του καθώς και οι συγκινήσεις. Βασικό στοιχείο θα αποτελέσει και η επιτυχία διαδραστικότητας, δηλαδή ενεργής συμμετοχής του επισκέπτη, συναισθηματικά, νοητικά και κοινωνικά.

Οι τρόποι σήμερα για την υλοποίηση αυτών των στόχων είναι σίγουρα οι νέες τεχνολογίες με επιλογή και εφαρμογή των κατάλληλων σε κάθε περίπτωση από κατάλληλους με διεπιστημονική συνεργασία. Όταν δε μιλάμε για νέες τεχνολογίες, αναφερόμαστε στα εργαλεία αυτά που μέσα από την πρόοδο της επιστήμης, δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με τα ψηφιακά ηλεκτρονικά μέσα και την πολλαπλή χρήση εικόνας, ήχου και κίνησης, δηλαδή στην ψηφιακή τεχνολογία.

Η σωστή και λελογισμένη χρήση τους στην ανάδειξη και παρουσίαση των καμπαναριών μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης κοινού όλων των κατηγοριών και επιπέδων. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένας διαδικτυακός χώρος, εικονικής έκθεσης ή μουσείου των Κερκυραϊκών Καμπαναριών με την προοπτική διεύρυνσης και συμμετοχής των υπόλοιπων Επτανήσων, με σκοπό την πληροφόρηση για τα κτίσματα αυτά, την ιστορία τους, την τυπολογία τους καθώς και όλα τα στοιχεία που συνθέτουν την υλική και άυλη σημασία και αξία τους μέσα στο χρόνο ως αντιπροσωπευτικό μέρος ενός ευρύτερου πολιτισμού που μέχρι σήμερα χαρακτηρίζει το νησί αυτό, σε τοπικό και διεθνές επίπεδο.

Σήμερα ήδη η Ι.Μ. Κέρκυρας διαθέτει διαδικτυακό τόπο <http://www.corfuchurches.com/> με σκοπό να συναντήσει ο εκκλησιαστικός χώρος την τεχνολογία σε μια προσπάθεια με τίτλο «Ψηφιακή Ανάδειξη των Βυζαντινών Εκκλησιών της Κέρκυρας». Ειδικότερα πρόκειται για ένα έργο με αντικείμενο την περιήγηση του διαδικτυακού, απομακρυσμένου επισκέπτη, σε τρισδιάστατο ψηφιακό περιβάλλον, σε κάποιες εκκλησίες του νησιού. Δυστυχώς η λειτουργία του δεν έχει ολοκληρωθεί και μέχρι σήμερα. Παρόλα αυτά ο ήδη υπάρχων διαδικτυακός

χώρος είναι ικανός και κατάλληλος να δεχτεί συμπληρώσεις και να επεκταθεί ώστε η περιήγηση και ενημέρωση να φορά και στα καμπαναριά των εκκλησιών αυτών. Με συμπλήρωση στα επιλεγμένα σημεία προτίμησης ή με τη δημιουργία νέου, ξεχωριστού σημείου επιλογής που να φορά μόνο στο καμπαναριό. Έτσι θα δοθεί η ευκαιρία στους απομακρυσμένους επισκέπτες εκτός νησιού, αλλά και σε αυτούς που ζουν εδώ, να περιηγηθούν εικονικά και ψηφιακά με τρισδιάστατη αναπαράσταση, στο εξωτερικό αλλά και στο εσωτερικό των καμπαναριών και να μάθουν για αυτά λες και βρίσκονται εκεί. Να πληροφορηθούν για την τυπολογία τους, το ύψος, τα υλικά και την ιστορία τους, αφού ως γνωστόν κανένα από τα καμπαναριά του νησιού δεν είναι προσβάσιμος και επισκέψιμος χώρο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η δυνατότητα να μπορεί μια απλή παραδοσιακή προσέγγιση, μέσω μιας τυπικής επίσκεψης, να προεκταθεί με την ενσωμάτωση των ψηφιακών τεχνολογιών και ο θαυμασμός που θα επιφέρει να είναι εντονότερος και σημαντικότερος αφού θα επιτρέψει την πρόσβαση σε πλούσιο εποπτικό υλικό. Συγκεκριμένα μπορούμε να προσφέρουμε την πρόσβαση στο παρελθόν ενός χτίσματος-μνημείου-καμπαναριού, χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικές οθόνες τοποθετημένες παράπλευρα, ή σε κάποιο βοηθητικό κτίριο με εφαρμογές εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας.

Με βοηθό το ποιο δημοφιλές μοντέλο –εργαλείο διάδρασης, το κινητό τηλέφωνο, η ευρύτερη τεχνολογία, της επαυξημένης πραγματικότητας, με χρήση εφαρμογών σε αυτά, μπορεί να δώσει την ευκαιρία στον επισκέπτη να ανακαλύψει το παρελθόν του καμπαναριού μνημείου. Συγχρόνως αποτελεί την οικονομικότερη λύση στην οικονομική κρίση που αντιμετωπίζουν όλοι οι φορείς, αφού η χρήση της απαιτεί μόνο σύνδεση στο διαδίκτυο και μια φορητή συσκευή, όπως το κινητό μας τηλέφωνο ή τάμπλετ.

Με τις εφαρμογές αυτές η αυτοπρόσωπη παρουσία του επισκέπτη στον εσωτερικό χώρο αν και θεμιτή, δεν είναι απαραίτητη. Αρκεί μια εφαρμογή που θα συνδέσει τον πραγματικό με τον εικονικό κόσμο και θα μας δώσει πληροφόρηση και γνώση για τον δυσπρόσιτο χώρο. Το καμπαναριό που απλά κοιτάζουμε και θαυμάζουμε, μπορεί να ζωντανέψει μπροστά στα μάτια μας και να μας μιλήσει για τη ζωή του. Η άμεση φυσική επαφή που έχουμε με αυτό επαυξάνεται με ψηφιακά στοιχεία και υπάρχει η δυνατότητα να δούμε στην οθόνη του κινητού μας

τηλεφώνου πρόσθετες πληροφορίες που συμπληρώνουν την ιστορία του και κάνουν το ίδιο και την επίσκεψή μας πιο γοητευτική και ελκυστική, συγχρόνως όμως διδακτική. Μπορεί να επιτυγχάνεται με τον προκαθορισμό σημείου του χτίσματος που ανιχνεύεται από την κάμερα του κινητού ή του τάμπλετ και ως σημείο αναφοράς εμφανίζονται στην οθόνη και προβάλλονται εικόνες ή βίντεο που αναπαριστούν ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με το χώρο και το ίδιο το καμπαναριό, όπως το εσωτερικό του, που ενδεχομένως να μην είναι προσβάσιμο στο κοινό, ή ακόμα και η παλαιότερη όψη του. Η συσκευή γίνεται παράθυρο στο χρόνο και όπως γίνεται αντιληπτό με αυτό τον τρόπο αλληλεπιδρά ο επισκέπτης με το κτίσμα και διαμορφώνεται ένα είδος διάδρασης, ψυχαγωγίας και γνώσης.

Δεν ξεχνάμε βέβαια ποτέ πως τα καμπαναριά μπορεί να είναι επιβλητικά λόγω του ύψους τους ή της καλλιτεχνικής τους μορφής στην πραγματικότητα όμως είναι σεμνά, και έτσι πρέπει να τα αντιμετωπίσουμε. Αν χρειαζόμαστε τη χρήση συμφραστικού υλικού θα το κάνουμε με λεπτότητα και σεβασμό χωρίς να παραβλέπουμε πως αποτελούν στις μέρες μας αναπόσπαστο μέρος ναών, μοναστηριών και εκκλησιών. Κουβαλάνε μνήμες ιστορικές και θρησκευτικές τις οποίες θέλουμε να επικοινωνήσουμε με τον επισκέπτη ο οποίος πρέπει να θυμόμαστε πως ενδεχομένως θα ανήκει κάθε φορά σε άλλη κατηγορία ή επίπεδο μόρφωσης. Άρα ο τρόπος θα πρέπει να ανήκει στο φάσμα μιας ευρείας επικοινωνίας ώστε να γίνεται κατανοητός και να καλύπτει όσο το δυνατόν περισσότερες ανάγκες. Με μεγάλη προσοχή λοιπόν και ιδιαίτερη περίσκεψη καταφεύγουμε στη χρήση της τεχνολογίας η οποία αν και καλύπτει ανάγκες όπως αυτές της αδυναμίας πρόσβασης σε κάποιους χώρους πολιτισμού μπορεί με τις δυνατότητες που μας παρέχει να μας παρασύρει σε αλόγιστη κατάχρησή της με αποτέλεσμα την προσβολή ακόμη ενός μνημείου.

Πέρα από την πληροφόρηση όμως υπάρχει και η κοινωνική συμβολή της χρήσης των τεχνολογιών. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός της προσιτότητας σε άτομα με αναπηρίες ή αυτών που κατοικούν σε δυσπρόσιτες περιοχές οι οποίοι εκ των καταστάσεων που βιώνουν δεν θα αποτελέσουν ποτέ τους επισκέπτες του καμπαναριού.

6.2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ V.R. ΚΑΙ A.R. ΣΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ ΤΗΣ Ι.Μ. ΠΛΑΤΥΤΕΡΑΣ

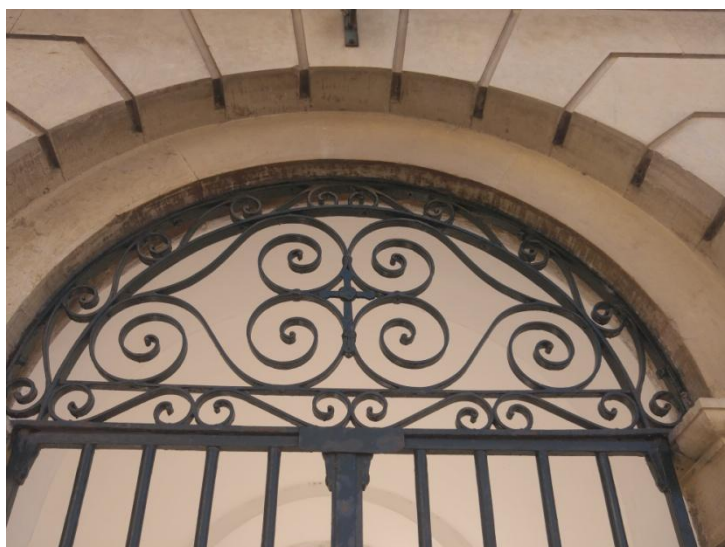
Στη συνέχεια, ως μελέτη περίπτωσης εφαρμογής επαυξημένης πραγματικότητας θα παρουσιάσουμε το καμπαναριό της Ι.Μ. Πλατυτέρας.

Η πρόσβαση στο καμπαναριό δεν συμπεριλαμβάνεται στις δυνατότητες επισκεψιμότητας του εκκλησιαστικού οικοδομήματος. Αυτό, θα μπορούσαμε να πούμε πως αποδυναμώνει την δυναμική της επίσκεψης καθώς το καμπαναριό αυτό, από τα υψηλότερα της πόλης, με την επιβλητικότητά και την ιστορία του αλλά και τη σύνδεσή του με κάποια ενδιαφέροντα ιστορικά γεγονότα το καθιστούν ιδιαίτερα ελκυστικό σημείο του όλου χώρου. Θα μπορούσαμε λοιπόν να επικαλεστούμε τη βοήθεια των τεχνολογικών - ψηφιακών εφαρμογών και εργαλείων, έτσι ώστε να μετριαστεί αυτή η αδυναμία και να προσφερθεί στους επισκέπτες πληροφορία και γνώση με κάποιους ιδιαίτερα προηγμένους αναλογικούς και ψηφιακούς τρόπους.

Ειδικότερα, θεωρείται απαραίτητη η τοποθέτηση αναλογικών πληροφοριακών πινακίδων δίπλα στη βάση του καμπαναριού ή οθόνες αφής από την ανάγνωση των οποίων θα διευκολύνονταν η πληροφόρηση.

Προχωρώντας ακόμη πιο κοντά στην τεχνολογία, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την πλατφόρμα επαυξημένης πραγματικότητας της εφαρμογής HP REVEAL (Aurasma). Πρόκειται για πρόγραμμα οπτικής περιήγησης συγχρόνως στον φυσικό και ψηφιακό κόσμο. Να ενσωματώσουμε εικονικό και πραγματικό κόσμο. Ενεργοποιούμε μια “αύρα” και με την κάμερα του iPad, smartphone ή tablet μπορούμε να εστιάσουμε σε μία εικόνα ή ένα αντικείμενο (trigger), ώστε να μετατραπούν σε πρόσθετη πληροφορία σε μορφή εικόνας, βίντεο, ήχο ή συνδυασμό αυτών.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση χρησιμοποιήσαμε ως trigger το ημικυκλικό πάνω μέρος της σιδερένιας εξωτερικής πόρτας (mezzaluna) του καμπαναριού της πλατυτέρας, που συγχρόνως αποτελεί και την κεντρική είσοδο στο μοναστήρι. Με χρήση της κάμερας ενός κινητού τηλεφώνου ή tablet, καθώς και της εφαρμογής HP REVEAL επιτυγχάνεται η προβολή της ιστορίας του καμπαναριού, οποιαδήποτε στιγμή (παράρτημα 2, video 1).

Εικόνα trigger

Η πληροφορία που παρουσιάζεται αφορά στην προγενέστερη αρχική μορφή του καμπαναριού με αναφορά στους πίνακες που απεικονίζουν το ατύχημα του Ι. Καποδίστρια με πληροφοριακό γραπτό ή ακουστικό υλικό καθώς και εικόνες του εσωτερικού του καμπαναριού, των καμπανών του και της ιστορίας τους. Το ίδιο trigger μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ένα τουριστικό οδηγό ή βιβλίο αναφερόμενο στο καμπαναριό που αποτυπώνει την ίδια φωτογραφία σε (παράρτημα 2, video 2).

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Στο σημείο αυτό μπορείτε να παρακολουθήσετε την βιντεοσκοπημένη εφαρμογές που βρίσκονται στο Παράρτημα 2.

Η εφαρμογή πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της υπ. διδακτ. Μαρίας-Σοφίας Πουλημένου και του Εργαστηρίου Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα καμπαναριά, που στην αρχική τους χρήση συνέβαλαν στην άμυνα και παρατήρηση, έγιναν αποδεκτά από την Ανατολική Εκκλησία ως μέρος της σύνθεσης του εκκλησιαστικού οικοδομήματος μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους τον 11^ο αι. Στην πορεία εξελίχθηκαν σε μνημειακά χτίσματα και ολοκλήρωσαν γραφικά με τη λατρευτική λειτουργικότητά τους, αυτή της πρόσκλησης των πιστών στο ναό, τη χωροταξική και αρχιτεκτονική εικόνα της κάθε εκκλησιάς, ναού και ξωκκλησιού.

Στην Κέρκυρα η συνύπαρξη με τους Λατίνους και τη Δημοκρατία του Περρωτού Λέοντα συνετέλεσαν αλλαγές και επέβαλαν διαφορετικά χαρακτηριστικά στην αρχιτεκτονική μορφή της. Για να κατανοήσουμε αυτή την ιδιαιτερότητα στη γενική αρχιτεκτονική της νήσου που επηρέασε τη ναοδομία και δημιούργησαν ναούς και καμπαναριά μνημεία, ανατρέξαμε να συναντήσουμε τη σύνθεση της ιστορίας της.

Με αφορμή τον μυθικό Ηρακλή με τη Μελίτη, τους Αργοναύτες με τον Ιάσωνα και τον Οδυσσέα με τη Ναυσικά μαθαίνουμε για πρώτη φορά για την ύπαρξη της Κέρκυρας. Ο Όμηρος την αποκαλεί Σχερία και τους κατοίκους Φαίακες, δεινούς ναυτικούς, με σύμβολο του νησιού την «απήδαλο ναυ». Τελειώνοντας με τη μυθολογία αρχίζει η προϊστορία, όταν οι κατακτητές Κορίνθιοι έρχονται στην Κέρκυρα και χτίζουν την Παλαιόπολη. Λίγο αργότερα η Κέρκυρα περνά με τη θέληση της υπό την κυριαρχία της Ρώμης. Ανατρέχοντας στην ιστορία των Ιονίων Νήσων συναντάμε στον 12^ο αι. αρχικά τον ερχομό της Φραγκοκρατίας που διακόπτει βίαια τη Βυζαντινή παράδοση και στη συνέχεια της Ενετοκρατίας και Αγγλοκρατίας. Μόνα τους πλέον τα νησιά, απομακρυσμένα από τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο και επηρεασμένα από τη Δύση, αναπτύσσουν πολιτισμική και κοινωνική κουλτούρα διαφορετική και ιδιαίτερη που αντανακλάται στην τέχνη, την αρχιτεκτονική, την κοινωνία, τη θρησκεία. Περνώντας από την Ήπειρο στην Κέρκυρα το τοπίο αλλάζει θεαματικά και ένας άλλος αέρας ευρωπαϊκός αιχμαλωτίζει με τη δροσιά του τον επισκέπτη και τον μελετητή. Πολιτικοθρησκευτικοί λόγοι αλλάζουν τη μορφή του οικιστικού περιβάλλοντος και κυρίως της ναοδομίας, μέρος της οποίας αποτελούν τα καμπαναριά της.

Κωδωνοστάσια υπέροχα, επιβλητικά, ρομαντικά, ψηλά ή χαμηλά, μα πάντα αγέρωχα σε απόλυτη αρμονία με τους ναούς, να συμπληρώνουν τη θρησκευτική κουλτούρα και το θρησκευτικό αίσθημα των κατοίκων. Διαμορφώνουν ένα ιδιαίτερο δυτικόμορφο πολιτισμικό καθώς και μουσειακό τοπίο ως αποτέλεσμα των πολιτισμών των κατακτητών που ήρθαν από τη δύση, σε συνδυασμό με την ίδια τη φυσική παρουσία του νησιού και τις ομορφιές του. Αν και οι αρχιτεκτονικού τύποι είναι συγκεκριμένοι και επαναλαμβάνονται με κάποιες διαφορές, η μορφολογία τους αλλάζει και διαφοροποιείται μεταξύ πόλεως και υπαίθρου. Στην πόλη τα καμπαναριά είναι λιτά μεν με στοιχεία όμως διακόσμου επηρεασμένου από την ιταλική αναγέννηση και το Μπαρόκ, ενώ στην ύπαιθρο είναι πιο λιτά χωρίς ιδιαίτερο διάκοσμο και έχουμε έντονη την παρουσία της λαϊκής αρχιτεκτονικής. Πάνω τους προβάλλεται κάθε διαφορετική περίοδος ιστορική, καλλιτεχνική και θρησκευτική, όπως διαδέχτηκαν η μία την άλλη. Ακόμα και η κοινωνική και οικονομική κατάσταση του οικισμού, του χωριού και των κτητόρων απορρέει από τη μελέτη της αρχιτεκτονικής τους.

Πυργόμορφα - Βενετσιάνικα ή Φράγκικα-Τοιχίου, αντανakλούν θρησκευτικότητα, ιστορικότητα και πολιτισμό. Λιτά ή σκαλιστά, στο χρώμα της ώχρας ή του παραδοσιακού ροζ, χαρίζουν με την παρουσία τους εικόνες φωτογραφικές και ζωγραφικές. Κάθε γείσο ή παραστάδα, απλό ή με ανάγλυφα στολίσματα, μεταφέρουν στον παρατηρητή κομμάτια της κουλτούρας και του πολιτισμού που τα διαμόρφωσε και τα κατασκεύασε μέσα στους αιώνες. Οι πύργοι με τους κόκκινους τρούλους ή τις πολεμίστρες, τα τοιχία διακοσμημένα με τους μπαρόκ έλικες ή παραστάσεις του νησιού, παρόμοια μεταξύ τους και συγχρόνως τόσο διαφορετικά το καθένα με κάποιο ιδιαίτερο σημάδι που το κάνει μοναδικό. Καθώς τα συναντάμε, ως συνέχεια κάποιου εξωτερικού τοίχου του ναού να στηρίζει το ένα το άλλο ή μόνα τους, αυτόνομα σε ρόλο εισόδου να σε υποδέχονται στο προαύλιο του ναού, μας ενημερώνουν για την εύπορη ή φτωχή εκκλησία τους. Οι καμπάνες τους, φτιαγμένες στην Ιταλία ή και στην Κέρκυρα, από την νεότερη μέχρι την αρχαιότερη της Επτανήσου, από μέταλλα της Ιταλίας, είναι έτοιμες να χτυπήσουν τ' αλάρμα ή πένθιμα για να μας καλέσουν κοντά τους.

Η κατασκευή των καμπαναριών του νησιού γίνεται με υλικά δόμησης από το τοπικό περιβάλλον και η τεχνοτροπία τους όπως και οι τεχνικές μέθοδοι

κατασκευής, αν και ξενόφερτες, κατάφεραν να προσαρμοστούν αρμονικά και να διατηρήσουν Ελληνική χροιά. Δικαίως λοιπόν συμμετέχουν στη σύνθεση του πολιτισμικού τοπίου του νησιού εκτός από την αδιαμφισβήτητη συμβολή τους στην αισθητική της εικόνας του.

Υποχρεούμαστε λοιπόν, εξαιτίας της συμβολικής τους σημασίας να δυναμώσουμε την διαχρονική πολιτισμική τους οντότητα και να τα προστατέψουμε. Με τη συνεργασία όλων των τοπικών φορέων και επιστημονικών κλάδων του άμεσου ενδιαφέροντος να επιτευχθεί η διάσωσή τους.

Τα πολιτισμικά αυτά μνημεία δεν αρκεί να τα αντιμετωπίσουμε απλά σαν μέρος της λειτουργικότητας των πολυάριθμων ναών, ούτε ως επιβλητικά ή ρομαντικά καλλιτεχνικά αρχιτεκτονικά χτίσματα. Η ματιά του πιστού ή του επισκέπτη δεν πρέπει να σταματά στη χρήση του κωδωνοστασίου, αλλά να ανοίγει, να πλατειάζει και να αναζητά επιπλέον πληροφόρηση. Πρέπει να εξάψουμε την περιέργεια και τη φαντασία του ανήλικα ενήλικα και υπερήλικα και να τη μετατρέψουμε σε γνώση και ψυχαγωγία. Αν και αποτελούν μέρος του χτιστού παρελθόντος του νησιού, συγχρόνως διεκδικούν χώρο στην καθημερινότητά του, αφού το παρελθόν αυτό είναι ενεργό και χαρακτηρίζει τη ιδιαίτερη δυτικόφερτη φυσιογνωμία του, για αυτό θα συνδέσουμε με την καθημερινότητα την ιστορία τους και την εν γένει ιστορία του τόπου μας, καθώς αποτελούν έναν ακόμα φορέα του τοπικού πολιτισμού και ιδιαίτερο μέλος του.

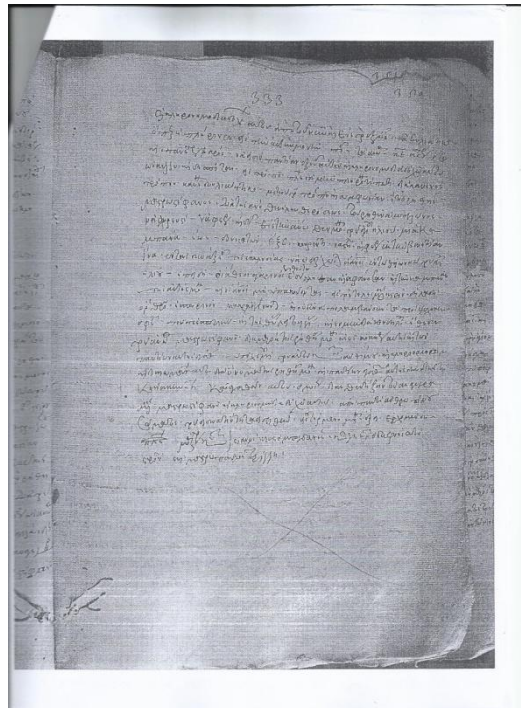
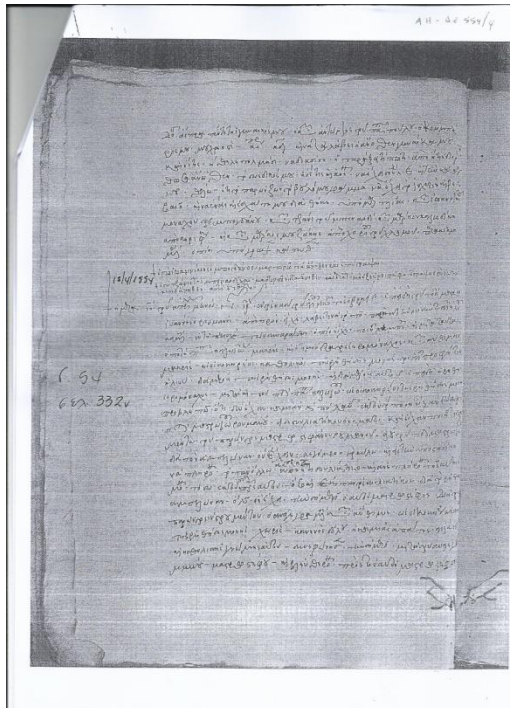
Επιβάλλεται λοιπόν να επινοούμε σύγχρονες προσεγγίσεις ώστε να τα ζωντανέψουμε, να τα αναδείξουμε, και να τα προστατέψουμε χωρίς όμως να παραλείψουμε να τα ανάγουμε σε εργαλεία ενημέρωσης, εκπαίδευσης, δράσης και αναψυχής. Έτσι τα εντάσσουμε ή τα ορίζουμε ως σημεία αναφοράς εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται στον περιβάλλοντα χώρο τους. Προσπαθούμε να συνυπάρξουν στον ευρύτερο χώρο του χτίσματος, το ιστορικό στοιχείο με τη σύγχρονη κοινωνία. Αναβιώνουμε μνήμες, μεταδίδουμε πληροφορίες και ψυχαγωγούμαστε. Όλα αυτά με το σωστό και τον προσήκοντα τρόπο θα μας εξασφαλίσουν ενδεχομένως και τρόπου βιωσιμότητας συνδεδεμένα με τον τουρισμό.

Αφού αυτά τα αγέρωχα κτίσματα αποφάσισαν να επιζήσουν δια μέσου των αιώνων, με τη βοήθειά μας ή μη, και κατάφεραν να φτάσουν στο σήμερα

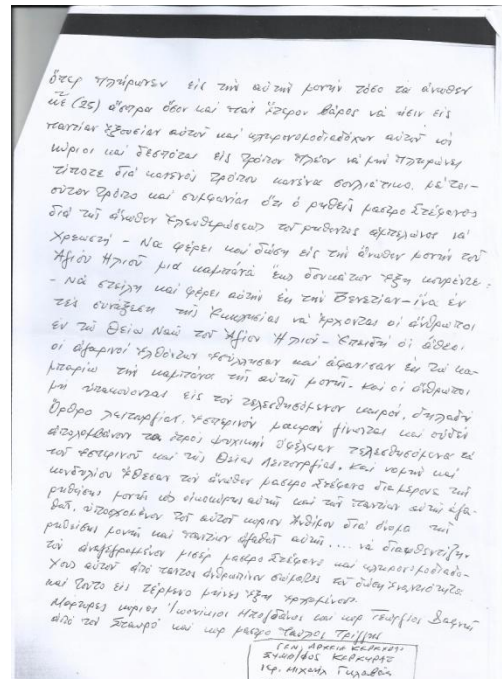
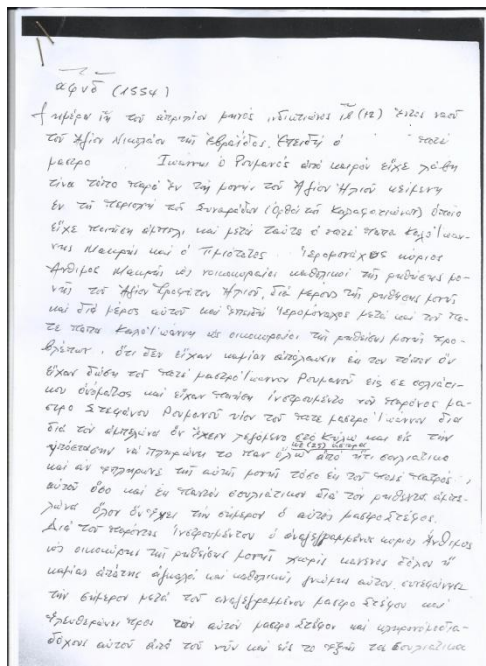
οφείλουμε να τα φέρουμε σε επαφή με την πρόοδο και την τεχνολογία και να δημιουργήσουμε σχέσεις λειτουργικές και εποικοδομητικές με την παράδοση και την ιστορία τους. Αποφασιστικά και δυναμικά τα εντάσσουμε σε προγράμματα τεχνολογικών εφαρμογών δίνοντας στο κοινό τη δυνατότητα διαδικτυακής πρόσβασης αλλά και η ψηφιακή περιήγηση στα καμπαναριά. Προσφεύγουμε δηλαδή στη χρήση αναλογικών και ψηφιακών μέσων για να ζωντανέψουμε το κάθε καμπαναριό του χωριού ή της πόλης δίνοντας του συγχρόνως την ευκαιρία να μιλήσει στο κοινό του, επισκέπτη, παρατηρητή ή πιστό. Δημιουργούμε με αυτό τον τρόπο εικονικούς επισκέπτες και συγχρόνως δίνουμε τη δυνατότητα πληροφόρησης, μέσα από τις ιστοσελίδες, για χώρους που δεν είναι προσβάσιμοι και επισήμως επισκέψιμοι. Τοιουτοτρόπως το πολιτισμικό μας μνημείο αποκτά οικειότητα με τον παρατηρητή του. Παύει να είναι άγνωστο επιβλητικό, κτίσμα. Αποκτά ζωή και οντότητα. Έχει παρελθόν, ιστορία γιατί έχει κάποτε γεννηθεί, έχει ζήσει και εξακολουθεί να ζει και να υπάρχει μεταφέροντας τη δική του πληροφόρηση σε μας συνδέοντας μας με το παρελθόν, εκπαιδεύοντας και ψυχαγωγώντας. Τελικά η εικονική και επαυξημένη πραγματικότητα με τις εφαρμογές τους θα μας φέρουν πιο κοντά στην υπαρκτή πραγματικότητα μαθαίνοντας και συμμετέχοντας διαδραστικά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στο παρών παράρτημα περιλαμβάνονται ενδεικτικά φωτογραφίες αυθεντικών κειμένων από τα αρχεία του ΓΑΚ Κέρκυρας που αφορούν στην κατασκευή καμπαναριών και συνοδεύονται με το μεταγραμμένο κείμενο.

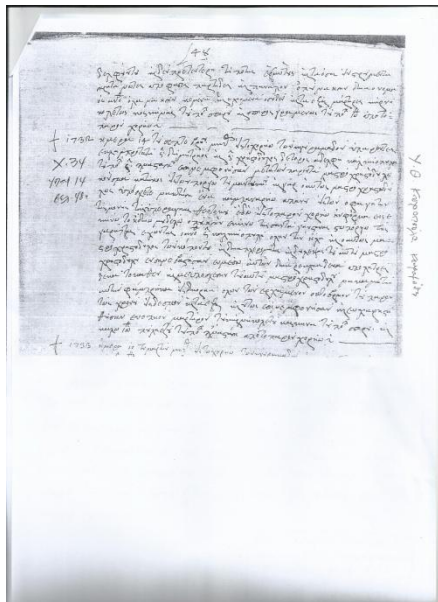

πρωτότυπο κείμενο

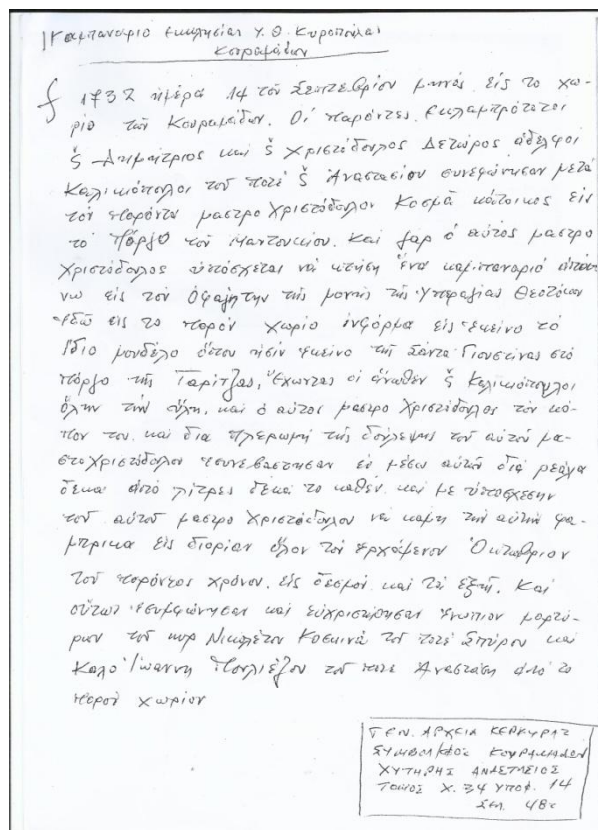

Μεταγραμμένο κείμενο

Παρ. 1: ΓΑΚ: Περί της κατασκευής του καμπαναριού του Ι.Ν. Προφήτη Ηλία Καλαματιανών

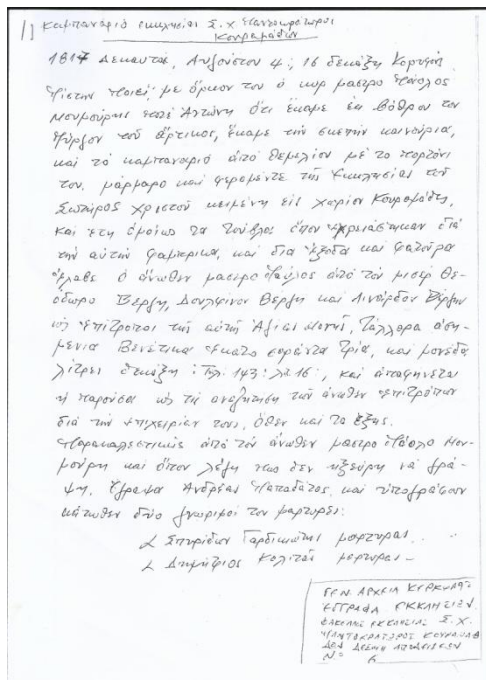
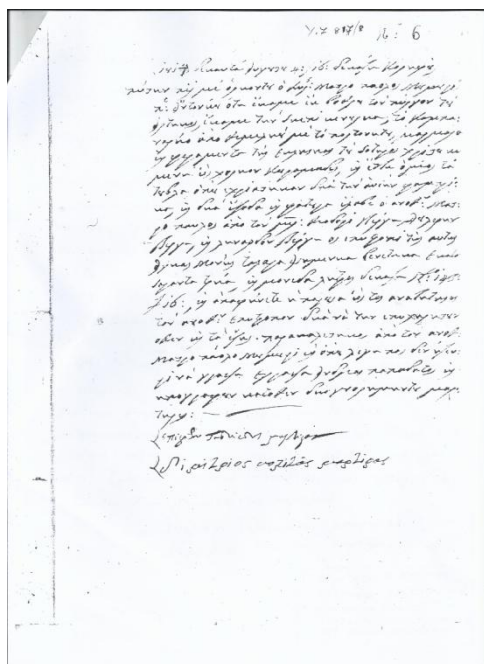

Το πρωτότυπο κείμενο

Το μεταγεγραμμένο κείμενο

Παρ. 2. Περί της Κατασκευής του καμπαναριού της εκκλησίας της Παναγίας Κυροπούλας Κουραμάδων

Το πρωτότυπο κείμενο

Το μεταγεγραμμένο κείμενο

Παρ. 3. Περί της κατασκευής του καμπαναριού του Ι.Ν. Παντοκράτορος Κουραμάδων

Α΄. ΠΗΓΕΣ

-Αγία Γραφή, Πράξ. 17, 5-9 και Ρωμ. 16,21

-ΓΑΚ Κέρκυρας

Β΄. ΕΝΤΥΠΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

-Α. Αγιούς, Σελίδες Κερκυραϊκής Ιστορίας, Κέρκυρα 2001

-Α. Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κέρκυρας κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1976-

-Γ. Αντουράκης, Χριστιανική Αρχαιολογία και Επιγραφική, Αθήνα 1990

-Σ. Ασωνίτης, Ανδηγαυική Κέρκυρα 13^{ος}-14^{ος} αι. Κέρκυρα 1999

-Ν. Βούλγαρης, ανατύπωση Κέρκυρα 2006, «ΑΛΗΘΗΣ ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ ΛΕΙΨΑΝΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ», Βενετία 1880

-Ε. Γιωτοπούλου-Σιλιανού, «ΠΡΕΣΒΕΙΕΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΚΕΚΡΥΡΑΣ-16^{ος}-18^{ος} ΑΙ.», ΓΑΚ-ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ, Αθήνα 2002

-Α. Γουλάκη-Βουτυρά, Γ. Καραδέλος, Γ. Λάββας, « Η Εκκλησιαστική Μαρμαροτεχνική στις Κυκλάδες από το 16^ο έως τον 20^ο αι.», Φιλιππότη 1966

-Γεράσιμος Δημουλάς, «Η πιο παλιά καμπάνα στην Κέρκυρα», άρθρο στην εφημερίδα "Καθημερινή Ενημέρωση" το Σαββατοκύριακο 22-23 /7/2017.

-Δ. Ζήβας ., «ΤΑ ΖΑΚΥΝΘΙΝΑ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΑ», ΑΙΞΩΝΗ 1953

-Κ. Θύμης, «Η Ιερά Μονή Υπεραγίας Θεοτόκου Πλατυτέρας Κέρκυρας», Κέρκυρα 2002

-Ιερά Μητρόπολις Κέρκυρας Παξών και Διαποντίων Νήσων, Κέρκυρα 2012, « Μοναστήρια της Κέρκυρας»

-Α. Ιδρωμένος, Συνοπτική Ιστορία της Κέρκυρας Κέρκυρα 1930

-Δ. Καπάδοχος., , «ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ-ΠΑΞΩΝ Κ΄ ΟΘΩΝΩΝ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ ΙΗ΄ ΑΙ.», Αθήνα 1994

-Ν. Καραπιδάκης, Δ. Κουρκουμέλης, Δ. Τσουγκαράκης, «Κέρκυρα Ιόνιο Φως», Κέρκυρα 1993

-Δ. Καπάδοχος, «Αφιέρωμα στην ιστορία της Κέρκυρας», Αθήνα 2001

- Σ. Καρύδης, «Η εκκλησιαστική ιστορία της Κέρκυρας τον 19^ο αι. », 2004,
- Σ. Καρύδης, «Ο Αστικός Χώρος και τα Ιερά-Η περίπτωση της Κέρκυρας τον 16^ο αι», Αθήνα 2007
- Ο.Κ. Κλήμης, «Κοινωνιολογία του Κερκυραϊκού λαού», Αθήνα 1998
- Ο.Κ. Κλήμης, «Η Ιστορία της νήσου Κέρκυρας», Αθήνα 2002
- Ι. Κουμανούδης, άρθρο, περιοδικό ΖΥΓΟΣ, τ. IV, “ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ”, Αθήνα 1966
- Κουρής Σ., 2005, ανακ. «Πληροφορίες για την ίδρυση ή την ανακαίνιση ναών στην Κέρκυρα τον 17^ο και 18^ο αι.», Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου – Δεκέμβριος 2005, «ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ», ΚΕΡΚΥΡΑΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, ΠΕΡ. β΄, Τ. β΄, 2007, ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΚΕΡΚΥΡΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
- Σ. Κουρής-Μ. Καραβεζιρογλου-Weber, «Στατική και δυναμική ανάλυση του κωδωνοστασίου της Ευαγγελίστριας-Annunziata στην Κέρκυρα», Πρακτικά 3ου Εθνικού Συνεδρίου -ΤΕΕ – Τμ. Κεντρικής Μακεδονίας, Υπουργείο Πολιτισμού – Εφορεία Νεώτερων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας- Ήπιες επεμβάσεις για την προστασία των ιστορικών κατασκευών: νέες τάσεις σχεδιασμού, Θεσσαλονίκη 2009
- Σ. Κουρής, «Σεισμολογική Συμπεριφορά πυργωτών κατασκευών στην Κέρκυρα», , Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2010
- Σ. Κουρής-Π. Τζιβάρια, ««Ο ναός της Σπηλαιώτισσας στην πόλη της Κέρκυρας: Τα ίχνη των δομικών του μεταμορφώσεων στις αρχαιακές πηγές», Πρακτικά του 2ου Εθνικού Συνεδρίου Ιστορίας των Δομικών Κατασκευών 5-7, Πολυτεχνική Σχολή Ξάνθης Δ.Π.Θ., Δεκεμβρίου 2014
- Αρχ. Κ. Μεταλλινός, Αθήνα 1954, «Ιστορία της εν Κερκύρα Ιεράς Μονής της Υπεραγίας Θεοτόκου Πλατυτέρας»,
- Πρωτ. Γ. Μεταλλινός, άρθρο "Η Χριστιανική Κεφαλονιά" στο Ειδικό Ένθετο Αφιέρωμα της εφημερίδας "Καθημερινή")με τίτλο: Κεφαλονιά - Το νησί των Αντιθέσεων, Δεκέμβριος 1995
- Του ιδίου, «Η Εκκλησιαστική Ιστορία της Κέρκυρας»,
- Δ. Μεταλλινός, «Βρετανική Διπλωματία και Ορθόδοξη Εκκλησία στο Ιόνιο Κράτος», Κέρκυρα 2013
- Μ. Μητροπία, "Παλιά Πόλη της Κέρκυρας : ένας μικρός οδηγός ανάγνωσης της πόλης" Κέρκυρα 2006
- Χ. Μπάρλα, «Μορφή και εξέλιξη των Βυζαντινών κωδωνοστασίων», Αθήνα 1959
- Ι. Μπούνιας, «Κερκυραϊκά», Αθήνα 1954”
- Ν. Πακτίτης, «Κέρκυρα η Νύμφη του Ιονίου», Κέρκυρα 1960
- Σ. Παπαγεωργίου, «Η Ιστορία της Εκκλησίας της Κέρκυρας», Κέρκυρα 1920

- Α.Πετρονιώτης, «Αρχιτεκτονική της απώτερης και κλασσικής αρχαιότητας»,Γαρταγάνη, Θεσσαλονίκη 1991
- Α.Πετρονιώτης, «Τζουμερκιώτικα Καμπαναριά-Ένα Δυτικότροπο είδος καμπαναριών του 19^{ου} και 20^{ου} αι.», Πρακτικά Α΄ Πανελλήνιου Συνεδρίου για τα Τζουμερκα, Ιστορική Λαογραφική Εταιρία Τζουμερκων, Ιωάννινα 2008
- Α.Πετρονιώτης, «Μαστοροχώρια», Μακρινίτσα 2011
- Ε.Πιστρίκα, «Αρχιτεκτονική, Στατική Λειτουργία και Αποκατάσταση Μεταβυζαντινών Κωδωνοστασίων της Κεντρικής Ελλάδας» Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκης 2013
- Α.Σκαρλάτου, «Η διαχρονική εξέλιξη του πολιτισμικού τοπίου της Κέρκυρας», , Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2011
- Ι. ΣκιαδόπουλοςΙ. πρωτοπρεσβύτερος, «Άγιος Σπυρίδων- Η ιστορία του Ιερού Ναού και του Πανίερου Λειψάνου », Απόστροφος 2000
- Γ. Σουρτζίνος «Κέρκυρα Ταξίδι μέσα στο χρόνο», Αθήνα 2006
- Π. Τζιβάρα, 1014, ανακ. «Marminobili-To ενδιαφέρον των Βενετών κυριάρχων για τον ορυκτό πλούτο της Κέρκυρας», Πρακτικά Ι΄Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου- ΚΕΚΡΥΡΑΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, περ. β΄, τ. α΄, 2015, ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΕΚΡΥΡΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, Μάϊος 2014
- Π. Τζιβάρα.- Σ. Καρύδης, , «Η Βιβλιοθήκη της Μονής Πλατυτέρας Κέρκυρας», Αθήνα 2010
- Α Χ. Τσίτσας, «Η Εκκλησία της Κέρκυρας κατά τη Λατινοκρατία», Κέρκυρα 1969,
- Σ. Χονδρογιάννης, Μουσείο Αντιβουνιώτισσας Κέρκυρα, Θεσσαλονίκη 2010.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- R. Matton, Corfu, Athènes 1960

Γ΄. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Σκαρφάλωσε στο ψηλότερο καμπαναριό του κόσμου χωρίς εξοπλισμό!», άρθρο 13.4.2016 / ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ WEB, (-<http://www.topontiki.gr/article/166966/skarfalose-sto-psilotero-kampanario-toy-kosmoy-horis-exoplismo-video>), 15-11-2017
- Καμπαναριό, (<https://el.wikipedia.org/wiki/Καμπαναριό>), 10-3-2018
- Κορίνα Φαρμακόρη, «Αυτά είναι τα 10 πιο ψηλά κτίρια του κόσμου ανά δεκαετία», άρθρο LIFO, 12.1.2016, (http://www.lifo.gr/articles/architecture_articles/86328), 20-9-2017

- Βάλια Νικολάου, «Ιστορίες και μυστικά της τέχνης κατασκευής καμπανών από το χυτήριο της Παραμυθιάς», άρθρο εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος, 11-3-2017, (<http://www.eleftherostypos.gr/istories/84990-istories-kai-mystika-tis-texnis-kataskeyis-kampanon-apo-to-xytirio-tis-paramythias/>, 15-9-2017)
- Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου, «Η ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΙΕΝΕΞΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΓΙΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ ΚΑΙ ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΝΕΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ», εισήγηση στην ΙΗ' Συνάντηση Ιστορικών του Δικαίου, 13-11-2015 (<https://www.arthro-13.com/products/papageorgiou-konstantinos-epikoyros-kathigitis-ekklisiastikoy-dikaioy-toy-apth3/>)
- Bernhard von Breydenbach 1486 (<http://corfumaps.blogspot.gr/>), 3-1-2018
- Henry de Beauvau 1615, (<http://corfumaps.blogspot.gr/>), 3-1-2018
- Cartwright Joseph 1821 (<http://corfumaps.blogspot.gr/>), 3-1-2018
- Σ. Πεννητάρχου, άρθρο, «Η Τέχνη της πέτρας στις εκκλησίες των Κυνοπιαστών» άρθρο, 2-10-2011, (http://koinonkynopiaston.blogspot.com/2011/10/blog-post_5308.html)
- ΚΕΡΚΥΡΑ, ΣΠΙΑΝΑΔΑ, Εργαστήρι τεκμηρίωσης πολιτιστικής κληρονομιάς, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, (<http://tab.ionio.gr/culture/activities/projects/epigraphs/viewer.php?id=161>), 10-5-218
- «Ιερά Μονή Παντάνασσας, Μυστράς» άρθρο στο Βυζαντινών Ιστορικά, 4 -8-2014, (http://vizantinaistorika.blogspot.com/2014/08/blog-post_55.html)
- «Ιερά Μονή Παντάνασσας, Μυστράς» φωτογραφία στο Βυζαντινών Ιστορικά, 4 -8-2014, (https://1.bp.blogspot.com/-jOmgF35RDMo/U9-5YCqxxfl/AAAAAAAAABo8/Y2lrwd7i3JU/s1600/Mistra_2.jpg)
- Δήμος Κέρκυρας, Λιτανεία Κυριακή Βαΐων, (http://www.corfu.gr/web/guest/ethima/litaneies/kuriakh_vaiwn), 14-9-2018
- Άγιο Όρος-Βατοπέδι, Φωτογραφία, (<https://mapio.net/pic/p-51821062/>)
- Δημοσθένης Γκαβέας «Οι απόγονοι του Καποδίστρια μιλούν για τον πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδας», άρθρο 02/05/2017, (https://www.huffingtonpost.gr/2017/03/25/koinonia-afieroma-project-sinedeyxi-teleutaioi-apogonoι-tou-kapodistria_n_15510362.html)
- <http://texni-psixis.blogspot.com/>), 30-8-2017
- «Το καμπαναριό της Αβουντσιάτα στην Κέρκυρα», άρθρο 3-7-2018, (<https://atcorfu.com/el/annunziata-in-corfu/>), 8-9-2018
- «Αβουντσιάτα», (<http://www.infokerkyra.gr/aksiotheata/istorika-ktiria/52-anountsiata.html>), 7-3-2017

- «ΤΕΧΝΗ ΨΥΧΗΣ» σε όλη την Κέρκυρα, Ποταμός Κέρκυρας. «Εδώ τιμάτε ο άγιος Βάρβαρος, (<http://texni-psixis.blogspot.com/>), 6-8-2017
- Παναγιώτης Περιστέρης, «Κέρκυρα 1940 – 44 : Βομβαρδισμοί και καταφύγια», (<https://www.corfuhistory.eu/?p=1399>), 12-1-2018
- Παναγιώτης Ανδριόπουλος και Γιάννης καλαϊτζόγλου, « Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ 13ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1943 ΣΤΟΝ ΠΟΤΑΜΟ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ και ΤΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ ΠΟΥ ΕΠΕΣΕ ΣΤΟΝ ΠΟΤΑΜΟ , 19-9 2015, (<http://www.corfu-museum.gr/index.php/el/2017-07-17-15-19-45/224-13-1943-panandriopoulos>), 10-12-2017
- Σταμάτης Χονδρογιάννης, «Μουσείο Αντιβουνιώτισσας-Σκευοφυλάκιο», 2018, (<http://www.antivouniotissamuseum.gr/2010-10-27-20-30-33/skevofilakio>)
- Λυκούργος Σκιαδόπουλος, «Παλιές Σινιές: Θα σημάνουν οι καμπάνες στον Άγιο Θεόδωρο τον Στρατηλάτη, μετά απο μισό αιώνα», 10-8-2018, (<http://altercorfu.com/el/eidhseis/1194-palies-sinies-tha-simanoun-oi-kampanes-ston-agio-theodoro-ton-stratilati-meta-apo-miso-aiona>), 20-8-2018
- «Οι Βροντάδες Χίου έφτασαν μέχρι και στο BBC», άρθρο esspreso εφημερίδα 22-4-2014, (<https://www.espressonews.gr/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B5%CF%87%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF/25295/%CF%81%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%87%CE%AF%CE%BF%CF%85>)
- Καμπαναριά Κρήτης, Κρούσωνας Ηρακλείου, Εισοδίων της Θεοτόκου Ρεθύμνης, (<http://www.imra.gr/gorgoraptis/articles/to-kodonostasio-toy-ieroy-mitropolitikoy-naoy-ton-eisodion-tis-theotokoy-rethymnis.html#/-1/>), 10-5-2018
- εκπομπή «Κυριακή στο χωριό», youtube, 24-1-2017
- http://www.corfu.gr/web/guest/ethima/litaneies/kuriakh_vaiwn
- Φ. Βραχλιώτης, «Ποταμός Κέρκυρας», συνέντευξη στην εκπομπή startcorfu “Ραντεβού στο χωριό”, 14-5-2013

Δ΄. ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

- Αμαλία Ασπιώτη, κάτοικος Ασπιωτάδων Κέρκυρας, 15-7-2018
- Πατέρας, Σ. Ασπιώτης, Εφημέριος Ασπιωτάδων, 15-7-2018.
- Κ. Γραμμένος, ερευνητής, μελετητής, 10-10-2017)
- Στέλιος Παπικινός, κάτοικος Ποταμού Κέρκυρας, γιός του Παππά-Μεμά, 17-6-2018.
- Ι. Καλαϊτζόγλου, κάτοικος Ποταμού Κέρκυρας, 5-5-2018

Ε΄. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Το φωτογραφικό υλικό που πλαισιώνει την εργασία προέρχεται από:

- Προσωπικό Αρχείο Θ. Μεταλληνού-Ιστορικού ερευνητή, μελετητή
- Προσωπικό Αρχείο Μάκη (Γεράσιμου) Δημουλά-ερευνητή, μελετητή
- Αρχείο Κερκυραϊκής Πινακοθήκης
- Προσωπικό Αρχείο Κ. Γραμμένου-ερευνητή, μελετητή
- Προσωπικό Αρχείο Αλεξάνδρας Καλαϊτζόγλου